MUHAMMED KUTUB'UN İTİKADÎ VE SİYASÎ FİKİRLERİ

Güler DALDAL

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri

Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Mehmet SEVER

2024

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MUHAMMED KUTUB'UN İTİKADÎ VE SİYASÎ FİKİRLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güler DALDAL

Danışman: Doç. Dr. Mehmet SEVER

BAYBURT - 2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Mehmet SEVER danışmanlığında, Güler DALDAL tarafından hazırlanan "Muhammed Kutub'un İtikadî ve Siyasî Fikirleri" başlıklı bu çalışma, 15.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği / çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet SEVER ……

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İNAL ……

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz ARTIŞ ……

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..…/..…/20… tarih ve 20…../…..-….. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Murat KUL
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Mehmet SEVER danışmanlığında hazırlamış olduğum "Muhammed Kutub'un İtikadî ve Siyasî Fikirleri" başlıklı program seçin tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımı kabul edeceğimi beyan ederim.

15.01.2024

Güler DALDAL

ÖN SÖZ

Araştırmanın yürütülmesi sırasında pek çok kişinin katkıları ve yardımları olmuştur. Başta akademik çalışmam sürecinde bana rehberlik eden ve danışmanım olan, gerek ders sürecinde gerekse de tez döneminde her türlü katkısını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Mehmet SEVER'e ve emeği bulunan tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Güler DALDAL

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED KUTUB'UN İTİKADÎ VE SİYASÎ FİKİRLERİ

Güler DALDAL

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet SEVER

Bayburt-2024, Sayfa: 82

20. yüzyılın düşünürlerinden biri olan Muhammed Kutub (d.1919-ö.2014), İslam dünyasının hem sosyal hem siyasi karışıklık içinde bulunduğu bir dönemde yaşamıştır. Mevcut sıkıntıların yaşandığı Mısır'da İslâm toplumu adına birçok eser kaleme almıştır. Müslümanları yeniden Kur'ân ile bilinçlenmeye, cahili kabul ettiği tüm kuşatmalardan kimliklerini arındırarak İslam ümmetini diriltecek olan örnek Kur'ân neslini inşa etmeye çağırmıştır.

Kutub'a göre inanan insanların hayatlarındaki tüm hukuki gerek ve yükümlülüklerin, tevhid ilkesine göre düzenlenmesi için Kur'ân, tevhide vurgu yapmaktadır. Tevhid ilkesi ibadette yaratıcının birliğine, hukuk ve kanunda kaynak birliğine, sosyal hayatı şekillendiren sosyal düzen birliğine ulaştırır. Ona göre insanlık tarihi boyunca birtakım insanlar, Allah'ın hakkını gasbederek, çalınmış ve sahte otoritelerine itaat isteyerek, insanlığı kendilerine köle yapmışlardır.

Kutub'un ortaya koyduğu tespit ve eleştirilerini değerlendirildiğinde, onun siyaset düşüncesinin Kur'an merkezli bir ihya projesi, ideal ve örnek bir Kur'an nesli inşa etmeyi amaçladığını söyleyebiliriz.

Çalışmamız, Kutub'u daha yakından tanıyabilmek ve düşünce yapısını anlamak için kendi yazdığı eserlerden yararlanarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Kutub hakkında yazılmış eserlerden yararlanılmıştır. Tezimizin içeriği, birinci bölümde Muhammed Kutub'un hayatına, sosyokültürel toplumun etkisinden dolayı İslamcılığa ve İhvan-ı Müslimine yer verilmiştir. İkinci bölümde Kutub'un en önemli itikadî düşünceleri olan fıtrat, tevhid, Ku'an'a yaklaşımı, Peygamber ve sahabeye bakışı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise siyasî düşüncelerinden devlet yönetimi, adalet, teokrasi hakkında görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Kutub, sahve, İhvân-ı Müslimîn, islâmcılık.

ABSTRACT

PH. D. THESİS

IDEOLOGY AND POLITICAL IDEAS OF MOHAMMED QUTUB

Güler DALDAL

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet SEVER

Bayburt-2024, Pages: 82

Muhammad Qutb(b.1919-d.2014)who is one of the thinkers of the twentieth century lived in a time when the Islamic world was in both social and political trouble. He wrote many books on behalf of the Islamic society in Egypt, where the current troubles were experienced. He tried to raise awareness of Muslims with the Qur'an and to build an exemplary human being who would resurrect the Islamic Ummah. According to Qutb, he emphasized the Qur'an and tawhid in order to regulate all legal requirements and responsibilities in the lives of believers according to the principle of tawhid. The principle of tawhid leads to the unity of the creator in prayers, the unity of resources in law, and the unity of social order that shapes social life. Throughout mankind history, some people usurped the right of Allah and demanding obedience to their false authority, they have enslaved humanity. Considering Qutb's findings and criticisms, we can say that his political thoughts aim to build a Qur'an-centered revival project and an ideal and leading Qur'an generation. The content of our study has emerged by using of Muhammad Qutb's works translated into Turkish and journals, articles and memoirs written about him. In the introduction part of our thesis, it is given information about the subject, purpose, importance and limitations of the research. In the first chapter, it is discussed the definition of Islamism and Muhammad Qutb's being Egyptian and Ikhwan-i al Muslim in order to understand Muhammad Qutb's life and thoughts. In the second part, it is emphasized that Muhammad Qutb's theological thoughts, tawhid and his approach to the Qur'an, his opinion about the prophet and the Companions. Furthermore, in this research there are views on the situation of Muslims, the work of the West and how the Islamic awakening will be. In the last part, it is given the concept of politics, Qutb's thoughts on state administration, justice and theocracy.

Keywords: Muhammad Qutb, belief, Ikhwan-i al Muslim, islamism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... **II**
BEYANNAME ..... **III**
ÖN SÖZ ..... **IV**
ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VI**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **IX**
GİRİŞ **1**
Araştırmanın Konusu 1
Araştırmanın Amacı 3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi 3
Araştırmanın Sınırlılıkları 4
Varsayımlar 4
BİRİNCİ BÖLÜM **5**
1. MUHAMMED KUTUB' UN HAYATI VE İDEOLOJİSİNİ OLUŞTURAN SOSYO-KÜLTÜREL ÇEVRE **5**
1.1. MUHAMMED KUTUB VE HAYATI 5
1.1.1. Muhammed Kutub'un Suudi Arabistan Hayatı Ve Sahve Hareketi 8
1.1.2. Yazdığı Eserler 12
1.2. İSLAM VE İSLAMCILIK 13
1.3. İHVAN-I MÜSLİMİN VE FAALİYETLERİ 16
1.4. HASAN EL-BENNA 20
1.5. SEYYİD KUTUB 22
İKİNCİ BÖLÜM **24**
2. MUHAMMED KUTUB'UN İTİKADÎ FİKİRLERİ **24**
2.1. FITRÎ BİR İHTİYAÇ OLARAK İNANÇ 24
2.2. FITRATIN DOĞAL SONUCU OLARAK TEVHİD 31
2.3. MUHAMMED KUTUB'UN KUR'AN-I KERİME BAKIŞI 35
2.4. PEYGAMBER (S.A.V.) VE SAHABE'YE YAKLAŞIMI 41
2.5. MUHAMMED KUTUB'UN GÜNÜMÜZ İSLÂM TASAVVURUNA BAKIŞI 45
2.5.1. Müslümanlarda Ortaya Çıkan İnanç Farklılıkları 45
2.5.2. Müslüman Toplumlarına Uyarı ve Eleştirisi 49
2.5.3. Müslümanların Uyanışı 51
2.5.4. İmân ve Amel Anlayışı 54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **55**
3. MUHAMMED KUTUB' UN SİYASÎ FİKİRLERİ **55**
3.1. SİYASETİN TEOLOJİK TEMELİ: CİHAD FİKRİ VE TEMELLERİ 55
3.2. DEVLET YÖNETİMİ'NİN TEMEL PRENSİBİ OLARAK ADALET KAVRAMI 56
3.3. MUHAMMED KUTUB'UN DİĞER DİNLERE BAKIŞI 59
3.4. İSLAM TOPLUMU VE KÜRESELLEŞME 65
3.5. İSLAM'DA KADIN-ERKEK İLİŞKİSİ VE BATI KÜLTÜRÜNÜN GETİRDİKLERİ 66
3.5.1. Kutub'un Hıristiyan Toplumu ve Oryantalizm'e Bakışı 70
3.6. SELEFİLİK VE NEO-SELEFİLİK ARASINDA MUHAMMED KUTUB 73
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER **75**

KAYNAKÇA **77**
ÖZ GEÇMİŞ **82**

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviri
D. : Doğumu
DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed. : Editör
Hz. : Hazreti
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
Md. : Madde
S.a.v. : Sallâllahû aleyhi ve sellem
Ö. : Ölümü
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkik eden
Trc. : Tercüme eden
V. : Vefatı
Vb. : Ve benzeri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsanoğlu yaratılışı gereği hem değerli hem de akıllı bir varlıktır. Varoluşu her yönden kompleks ve mükemmel bir yaratılışa sahip insanoğlunun, dünyadaki varlığının lüzumsuz ve anlamsız olduğunu düşünmek, onun sahip olduğu tüm yeteneklerine ayrıca evrende bulunan düzen ve sistemine uygun düşmez. İnsanoğlu yeryüzünün onarılması ve üstün değerler sahip olması kadar yeryüzüdeki tüm dengeleri bozup yok edebilecek özelliklerede sahiptir. İnançların tümü, insan hayatına ve kâinata yön vermekte çok etkili olmuştur. Bu nedenle hayat ve insan yaşamı, yaratıcı tarafından yönlendirilmesi ve kişiye hayatını anlamlı, değerli kılacak yolun gösterilmesi (din, vahiy, kitap, peygamber) ile bir anlam kazanır.

İslam dinine bakıldığında, varoluş tarihinden beri devam ettiği görülmektedir. Çünkü insan fıtrat gereği inanan ve inancını yaşayan bir varlıktır.[1] Bu sebeple Hz. Allah, insanlara yol gösterici olarak Peygamberler göndermiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) gelip İslam davetini yapıp tebliğinin son bulmasıyla Peygamberlerin gelişi de son bulmuştur.

Hz. Peygamber'in hayatında ortaya koyduğu rehberlik siyasal alan da devam ettirilmek istenmiştir. Bunun neticesinde hilâfet ortaya çıkmış ve Hz. Peygamberin vefatından sonra sahabenin önde gelenleri halifeliği devam ettirmiştir. İlk olarak Hz. Ebubekir, devamında Hz. Ömer halife olmuştur. Hilafet döneminde askeri başarılar ve iktisadî kazanımların yanı sıra farklı coğrafyalara geçiş bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. İlk iki halifenin otoriter yapısı bu sıkıntıları aşmakta önemli bir etken olmuştur. Hz.Osman dönemine gelindiğinde yönetimde yaşanan sıkıntılarla fikir ayrılıkları yaşanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde ilk isyan hareketleri ve din eksenli siyasi politik söylemler ortaya çıkmıştır. Ayrıca asabiyetin tam ortadan kalkmaması ve İslamiyeti seçen müslümanların eski yaşantılarının etkisininde olması sebebiyle farklı düşünceler ile gruplar ortaya çıkmıştır. Günümüzde daha sistematik olarak incelenen bu gruplar fırka veya mezhep diye isimlendirilmiştir. Bakıldığında bu mezhepler, bir takım siyasî, fikrî ve ictimaî ayrıca diğer hadiselerin tesirleri ile mezhep kurucusu sayılan insan ile ona uyanlardaki fikrî, dinî ve siyasî anlayışın yansıması olarak görülmektedir. Mezhebi ortaya çıkaran siyasî ve ictimaî şartları tam anlamıyla bilmeden, toplum yapısını ve kültürel yaşayışı tespit etmeden mezheplerin görüşlerini ve temel özelliklerini söylemek pek mümkün değildir.[2] Mezhepler, İslamiyetin yaşanmasında itikadî ve siyasî fikirlerin farklılıkları nedeniyle ortaya çıkmıştır. İnancını yaşamak ve anlam kazandırmak için ortaya çıkan bu topluluklara

[1] Muhammed Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri* (İstanbul: Beka Yayınları,2016), 47.
[2] Abdulkahir el-Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*(*El Fark Beyne'l-Fırak)* trc. Ethem Ruhi Fığlalı 7. Baskı (Ankara: TDV Yay. 2014), Önsöz, XXII.

Fırka da denilmektedir.[3] Tarihin farklı dönemlerinde ve coğrafyalarında birçok mezhep ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda özellikle Ortadoğu'da dini hareketler olarak söylediğimiz İslâmı bütün kötü etkenlerden korumak için ortaya çıkan gruplar ve topluluklar olmuştur. Bu dini gruplar birçok faaliyet yürütmüştür. Bunlardan biri de yirminci yüzyılın en büyük ve en etkili Sünnî İslamî hareketlerinden biri olarak kabul edilen İhvân-ı Müslimîn hareketidir.[4]

Son dönem İslamî Akımlardan olan İhvan-ı Müslimin, İslam Mezhepler Tarihi çalışmalarının kapsamındadır. Bundan dolayı çalışmamıza Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde bulunan ve mezhepleri anlamak için metin analiz yöntemini kullanmaya gayret gösterdik. Metin analiz yöntemini, araştırdığımız şahsın düşünce dünyasını daha iyi anlamak ve hangi olaylar karşısında eser yazdığını kavramak için kullanmaya gayret ettik. Hayatını anlamak için yaşadığı sosyo-kültürel çevre üzerinde durduk. İkinci ve üçüncü bölümde ise Muhammed Kutub'un İtikadî ve siyasî fikirleri üzerinde durularak olayların gelişmesi hakkında neler yaptığı konusunda *''fikir-hadise irtibati''*[5] ilkesini dayanarak düşünce ideolojisini ortaya koymaya çalıştık.

Modernleşme ile beraber Batı, İslam ülkelerini sadece maddi anlamda değil fikri anlamda da istila etmeye çalışmıştır. Bunun neticesinde İslamcı Hareketler ortaya çıkmış ve bu hareketlerin temeli de İslam'a dayandırılmıştır. Bu bağlamda üzerinde durulması ve araştırılma yapılması gereken İslamcı akımlardan biri de şüphesiz Mısır'da yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve kendisinden çokça söz ettiren İhvan-ı Müslimin teşkilatı, kuruluşu ve yapısıdır. Bu tezde genelde İslam düşüncesinin ve İhvan-ı Müslimin'in düşünce yapısını irdelerken özelde Muhammed Kutub'un ideolojik yapısını inceledik.

Muhammed Kutub'un İhvan hareketinden ilk etkilenmesi 1952 yılında Cemal Abdünnasır yönetimiyle olmuştur. İslam karşıtı düşüncelerle mücadele eden İhvan içinde görülen Kutup kardeşler Nasır yönetimi tarafından hapse atılmış, abisi Seyyid Kutub, ablası ve Muhammed Kutub'ta bir kaç ay hapiste kalmıştır. Bu olaydan sonra Muhammed Kutub ihvan hareketine katılmıştır. 1965 yılında Abisi Seyyid Kutub (v.1966) ve diğer kardeşleri ile yine hapse konulmuştur. Bir yıl sonra Seyyid Kutub'un idam edilmesi Muhammed Kutub'u derinden etkilemiştir. Muhammed Kutub'ta 6 yıl hapiste kaldıktan sonra Mısır'dan ayrılma kararı almış ve Cidde'ye gitmiştir. Suudi Arabistan'da ihvan çalışmalarına birçok eser yazarak devam etmiştir.

[3] Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 9.
[4] Songül Akkoyunlu, *Hasan El-Benna'nın Din ve Siyaset Anlayışı,*(Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 2.
[5] Hasan Onat*, Emeviler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*, (İstanbul: Endülüs Yayınları,2019), 1.

Araştırmanın Amacı

İslam Tarihinde, düşünce ve fikirleriyle insanlara farklı görüşler sunan şahıslar olmuştur. Muhammed Kutub'ta kendi bulunduğu toplumda İslamcılık düşüncesini en iyi şekilde yansıtan şahsiyetlerden birisidir. İhvân-ı Müslimîn Teşkiatına katılarak, sonrasında Suudi Arabistan'a gidip orada düşüncelerine ve çalışmalarına devam ederek kitaplar yazmış ve birçok konferans vererek çalışmalarını sürdürmüştür.

Bu çalışmada amacımız, Sahve hareketinin mimarı olarak görülen[6] Muhammed Kutub'un fikirlerini ve itikadî düşüncelerini bir bütün olarak ele almaktır. Seyyid Kutub'un bir takipçisi diyebileceğimiz Muhammed Kutub'un görüşlerini ve farklı düşündüğü veya öne çıkardığı söylemlerini inceleyeceğiz. Bu bağlamda arayışını ve ilkelerini tespit etmeye çalışacağız.

Muhammed Kutub'un

> ''Benim hedefim, insanların bu çağdaş vakıalarında yaşadıkları problemlerine etraflı çözümler sunmak değildir. Bu, hiç kimsenin tek başına ortaya koyamayacağı bir çabayı gerektirir. Böyle bir iş, fukaha'dan bütün alanlarda uzmanlaşmış ve çeşitli araştırmacılardan oluşan bir topluluğun yapabileceği bir iştir. Bunlar, Kitap ve Sünnet sabitelerinden hareketle çağa uygun hükümleri ortaya koymak için içtihat edip uygulamaya hazırlayacaklardır. Bizim için İslam'ın temel bir takım kavramlarına yalnızca işaret etmek yeterli olacaktır. Eserlerimizde bunlara değindik ve ümmeti dinini yeniden tanımaya ve uykusundan uyanmaya çağırıyoruz. Çünkü bu halden doğru ve samimi olarak Allah'a dönmekten başka bir kurtuluş yoktur.''[7]

diyerek kendi amacını ortaya koymuştur.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Çalışmamızda, İslam düşüncesinde önemli bir etkisi olan Muhammed Kutub'un itikadî ve siyasî fikirlerini tek bir kaynakta toplamayı amaçladık. Bu çalışmayla Muhammed Kutub'un itikadî ve siyasî fikirlerini kapsamlı bir şekilde ele alıp bir bütün olarak ortaya konması hedeflenmiştir.

İhvan hakkında yapılan araştırmalar da Hasan El-Benna ve Seyydi Kutub'un rollerinin ne denli büyük olduğu ortadadır. Seyyid Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub ise akademisyen gözüyle ve dış dünyadan bakarak İhvan'a yaklaşmış netice de 50 den fazla eser yazmıştır.[8] Kutub'un eserleri de ihvan mensuplarınca takip edilmiş ve el kitabı gibi kullanılmıştır. Bu nedenle Muhammed Kutub'un fikirleri ve eserleri önem arz etmektedir. Bu etkiye rağmen

[6] Hilal Görgün, ''Vefeyat'' *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 31 (2014), 189-195.
[7] Muhammed Kutub, *İslam Budur,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2018), 12.
[8] Bkz. Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah(İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* çev. M. Lütfü Özbey. İstanbul: İhtar Yayınları; Kutub, *Kur'an-ı Nasıl Okuyalım,* çev. Bekir Karlığa, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2019), 58-60; Kutub, Biz *Müslüman Mıyız*, çev. Mustafa Mutlu, (İstanbul: Hilal Yayınları, 1997).

Türkiye'de Kutub hakkında akademik bir çalışma yapılmamış olmasının eksikliği giderilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada Muhammed Kutub'un eserlerini inceleyerek itikadî ve siyasî düşünceleri araştırılmıştır. İdeolojisini daha iyi anlamak için İslamcılık ve İhvan-ı Müslimin kavramları açıklanmış ve Muhammed Kutub'un eserlerinden bazı örneklere yer verilmiştir. İhvan-ı Müslimin ile ailesi arasındaki ilişki değerlendirilmiş Seyyid Kutub'un ihvan üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde Muhammed Kutub'un Suudi Arabistan'daki yaşantısından ve eserlerinde işlediği belli başlı konulara değinilmiştir.

Varsayımlar

Muhammed Kutub'un eserlerinde tevhid, inanç esasları, Müslümanların bugünkü durumu, Batı'nın Müslümanlar üzerindeki etkisi, Oryantalistlerin çalışmaları ve Müslümanlarda ortaya çıkan farklı düşünceler yer almaktadır. Eserlerinde yer verdiği yabancı kişilerin söylemleri ve örnekler de bulunmaktadır. Muhammed Kutub araştırmacı, yazar ve akademisyen olması nedeniyle fikir yapısı dikkate alınan bir şahsiyettir. Onun görüşlerinin net bir şekilde anlaşılması ve bu yöndeki çalışmalar, günümüz dini akımlarını daha yakından tanıma noktasında yardımcı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUHAMMED KUTUB' UN HAYATI VE İDEOLOJİSİNİ OLUŞTURAN SOSYO-KÜLTÜREL ÇEVRE

Bir insanının düşünce yapısının şekillenmesinde sosyo-kültürel çevre etkin rol oynamaktadır. Muhammed Kutub'un hayatını ve sosyo-kültürel çevresi Mısır'da şekillenmiştir. Yaşadığı dönemde abisi Seyyid Kutub'un çalışmaları düşünce yapısında etkili olmuştur.

1.1. MUHAMMED KUTUB VE HAYATI

Muhammed Kutub, 26 Nisan 1919'da Mısır'ın Asyût ilçesine bağlı Mûşâ köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Kutub İbrahim eş-Şâzelî olup annesi Fâtıma Osman, ulemâ bir ailede yetişmiş bir kadındır. Dayısı Ahmed Hüseyin Osman el-Mûşâ gazeteci, şair ve siyasetçidir. Yaşadıkları ev köyün ilmî ve siyasî yönden merkezi haline gelmiştir.[9] Babası Hizbü'l-Vatanî'nin üyesidir. Ayrıca Muhammed Kutub'un abisi, hayatında önemli etkisi ve katkısı olan kendisinden on üç yaş büyük, ünlü fikir ve ilim adamı Seyyid Kutub'tur.[10] Muhammed Kutub'un kardeşleri Seyyid Kutub, Emine, Nefise ve Hamide Kutub'tur."*Dört Tayf"* söylemi bu ailenin ikisi erkek ikisi kız dört kardeşin adeta özel adı olmuştur. Dördünün birlikte yazdığı bir kitap önce bu isim ile yayımlanmış sonra da Müslümanlar, onları bu isimle tanımıştır. Anlam olarak ''*Tayf''* ışık demeti, kollara ayrılan ışık demeti anlamına gelmektedir. Bu söylem dört kardeş için yapıp ettikleriyle, bıraktıkları miras ile birebir örtüşen bir isim niteliğindedir. "*Dört tayf*"; Seyyid Kutub, Emine Kutub[11], Hamide Kutub[12] ve Muhammed Kutub'tur.[13]

Muhammed Kutub'un okul hayatı ağabeyi Seyyid Kutub ile Kahire'ye giderek başlamıştır. İlk ve ortaokulu okuduktan sonra 1940 yılında Kahire Üniversitesi'nin İngiliz Filoloji Bölümünü okuyarak mezun olmuştur. Bunun dışında Yükseköğrenim okuluna giderek *''Ma'hedü't terbiyeti'l-âlî li'l-muallimîn''* Psikoloji ve Eğitim *''Pedogojik Formasyon Eğitimi''* diplomasını da 1941 yılında almıştır. Öğrenciliği zamanında Batılı yazarları okumaya başlamış ve ünlü psikolog Freud (v.1939)'a karşı hayranlık duymuştur. Freud hakkında

---

[9] Görgün, ''Vefeyat''*İslâm Araştırmaları Dergisi*, 189-195.

[10] Hilal Görgün, ''Muhammed Kutub'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2016) EK-2: 307/310.

[11]Emine Kutub (d.1927), ''*Şehitliğin ve zindanların kadın şairi''* diye anılmaktadır. İdam cezası alan Şehit Kemalettin es-Senânirî ile nişanlanmıştı. Daha sonra hükmü 25 yıl ağır hapis cezasına çevrilmişti. Emine Kutub ve nişanlısı 17 yıl bekledikten sonra evlenmişlerdir. Ama kocası tekrar yakalanıp hapse atılmış, hapiste iddialara göre işkencelerle ölmüştür. Emine'nin: *"Bir Şehide Mektup"* ismiyle bir kitabı bulunmaktadır.

[12]Hamide Kutub (d.1937), Nasır döneminde on yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. 2012 yılında Paris'te vefat etmiştir. *''Öbür Yakadakilere Sesleniş, Gece Karanlığında Yolculuk, Korku Cenneti''* gibi eserleri vardır.

[13]M. Beşir Eryarsoy, *Medeniyet Vakfı, Üniversite Birikim Yazıları*, http://www.medeniyetvakfi.org/vakif. Erişim; 20/05/2021.

Ubeydullah Toprak, ''Vefatı'nın 1. Yıl Dönümünde Muhammed Kutub'', *Aylık Eğitim ve Düşünce Dergisi,* 191 (Nisan – 2015), 32.

okumalarına devam etmiş ve düşünce yapısını anladığında ona karşı olan hayranlığı kaybolmuştur. Entelektüel ve ilmi araştırmaları devam ederken Mısır'da faaliyetleri yürüten ve gençler üzerinde etkisi olan İhvan- Müslimin'e ilgi duymuştur.

Öğrenim hayatı bitince İngilizce öğretmenliğine ve İslâmî alanda araştırmalar yapmaya başlamıştır. Birkaç sene öğretmenlik yaptıktan sonra Mısır'ın Milli Kütüphanesinde çalışmış ardından mütercimlik yapmıştır. Bir müddet sonra Mısır Yüksek Öğrenim Bakanlığı bünyesindeki Kültür İşleri Bölümü'ne *''Vizâretü ta'lîmi'l-âlî''* 1945-1950 yılları arasında tayin edilmiştir. Buradaki ''1000 Kitap'' projesini devam ettirerek birçok eserin basılmasını sağlamıştır. Kendisi de bu dönemde Batı'nın materyalist düşüncelerini incelemiş ve neticesinde ilk eseri *''el-İnsân beyne'l-maddiyye ve'l-İslâm''*[14]1950'de kaleme almıştır.

1952 yılı gerçekleşen askerî darbe ve sonrasındaki olaylar hem Kutub kardeşler için hem de bütün Mısır halkı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Askerî yönetime karşı verdiği mücadeleden dolayı 1954'te birçok İhvan mensubu hapse girmiştir. Bunların arasında abisi Seyyid Kutub ve kendisi de bulunmaktadır. Muhammed Kutub sadece Seyyid Kutub'un kardeşi olduğu için tutuklandığını ifade etmiş ve bir kaç ay sonra da serbest bırakılmıştır. Muhammed Kutub'un yaşadığı bu olaylardan sonra fikir hayatında önemli değişiklikler olduğu görülmektedir.[15]

Kutub için Askerî darbe öncesi edebiyat ve şiir önemli bir yer tutmaktaydı sonrasında İslam karşıtı faaliyetlere yönelik bizzat çalışmaya ve İhvân-ı Müslimîn içinde yer almaya karar vermiştir. 10 yıl içerisinde birçok eser kaleme almıştır. Ayrıca ağabeyi Seyyid Kutub'un ''*Fî Zilâli'l-Kur'ân''* adlı tefsirini yönetimden gizleyerek 1960 ve 1963 yılları arasında kendisi bizzat bastırarak 8 cilde ulaşmasını sağlamıştır. Seyyid Kutub'un 1965 yılında "Tanzim 1965" diye bir örgüt kurduğu gerekçesiyle Muhammed Kutub, Seyyid Kutub, kız kardeşleri ve yeğenleri hapse atılmıştır. Seyyid Kutub ve üç arkadaşı idam cezası almış ve 29 Ağustos 1966 yılında îdam edilmiştir. Muhammed Kutub hapishaneden 1971 yılında yani 6 yıl sonra çıkmıştır. Abdünnâsır'ın vefatından sonra Cumhurbaşkanı seçilen Enver Sedat'ın hapisten çıkarttığı İhvân-ı Müslimîn mensuplarının birçoğu ve Muhammed Kutub 17 Ekim 1971'de Suudi Arabistan'a gitmiş ve Mekke'de Kral Abdülaziz Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde *''Külliyyetü'l-Şerîa''* ders vermeye başlamıştır.[16]

1973 yılında evlenen Muhammed Kutub'un Mekke de uzun yıllar yaşamış ve iki erkek bir kız çocuğu olmuştur. Bulunduğu Üniversitede birçok Yükseklisans ve Doktora öğrencisi

[14] Muhammed Kutub, *İslâm ve Materyalizme Göre İnsan,* çev. Kemal Sandıkçı – M. Akif Aydın (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1972).
[15] Görgün, ''Vefeyat'' 189-195.
[16] Görgün, ''Vefeyat'' 189-195.

yetiştirdiği bilinmektedir. Dünyanın birçok yerinde seminerler ve konferanslara katılmıştır. Suudi Arabistan da düşüncelerine önem verilmiş ve 1988 yılında Kral Faysal İslâmî Araştırmalar ödülüne layık görülmüştür. Muhammed Kutub'un yazdığı eserler İhvan mensuplarınca ve birçok kişi tarafından okunup takip edilmiştir. Çünkü yazdığı eserlerde, genellikle Müslümanları itikâdî ve sosyal açıdan düşünmeye, araştırmaya ve mevcut dünya sistemini irdelemeye, sömürgecilik hakkında bilgiler vermeye gayret etmiştir. Bu dönemde Kutub'un yazdığı eserlerde selefi düşüncenin hâkim olduğu ve akide konusunu ön planda tuttuğu görülmektedir.[17] Siyasî söylemlerden uzak durduğu halde Selefi düşüncesi ve yaptığı programlar ile bazı Batılı yazarlar tarafından, 1970'li yıllarda ortaya çıkan İhvan-î Müslimin ile Vehhabîliğin kesiştiği bir ideoloji kabul edilen Sahve Hareketinin mimarı görülmüştür.[18]

Suudi Arabistan'da 1996 yılında hükümetle karşı karşıya gelen Sahve Hareketi mensubu elli kadar Akademisyenin görevine son verilmiş ve ülke dışına çıkmaları istenmiştir. Muhammed Kutub'ta ülkeden çıkarılanlar arasında olup bu süreçte Mısırlı arkadaşı olan ve Katar'da yaşayan alîm Yusûf el-Kardâvî'nin yanına gitmiştir. Bir süre burada yaşayan Kutub'un, Suudi Arabistan'a 2009 yılında tekrar döndüğü bilinmektedir. Katar Üniversitesinde kalması istense de Kutub, Beytullah'a yakın olmak için bu teklifi kabul etmemiştir. Suudi Arabistanda yetkililer hiçbir işle meşgul olmamak şartıyla Mekke'de kalabileceğini söylemiştir. Suudi Arabistan'a döndükten sonra eserler yazmaya ve ülke dışında konferanslar vermeye devam etmiştir. Yazdığı birçok eserinin türkçeye çevrilmesiyle Türkiye'de tanınan önemli bir mütefekkir olmuştur. Özellikle konuları ele alışı ve üslubuyla çok okunan günümüz İslam düşünürlerinden biridir. Muhammed ve Seyyid Kutub kardeşler özellikle Türkiye'deki yeni selefî gruplar tarafından takip edilen önemli şahsiyetlerdir. Türkiye'de de birçok konferans veren Kutub, İslâm'a olan hizmetlerinden dolayı Osmanlı'yı çok beğenmektedir. Kendini de bir Osmanlı gibi gördüğünü ifade etmiştir. Kutub vefatından önce sağlığı iyi durumdayken, İstanbul Beylerbeyine senenin belirli zamanlarında gelip ziyaret ettiği ve iki oğlunun da çok iyi Türkçe konuştuğu bilinmektedir.

Dünyanın tanıdığı iki Kutub'dan biri olan yazar ve düşünür Muhammed Kutub, geride zorlu yaşamı, birçok eser ve yetiştirdiği çok sayıda talebe ve fikir takipçisi bırakarak 4 Nisan 2014 Cuma sabahı Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde, 95 yaşında vefat etmiştir.[19] Kutub, yetmişlerin sonunda İslamcı nesli kabul edenler tarafından yakından takip edilen bir isim olmuştur. O dönemleri yaşayan Sıbğatullah Kaya, ''*Dünya'nın manyetik kutupları belki güney*

[17] Muhammed Kutub, *İslam İnancı,* çev. Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale Yayınları, 2019), 441.
[18] Görgün, '' Vefeyat'', 189-195.
[19] Görgün, '' Vefeyat'', 189.

ve kuzey kutbu olabilir ama İslâm düşünce dünyasının manyetik kutupları kesinlikle Seyyid Kutub ve Muhammed Kutub'tur''[20] demektedir.

Kutub'un Batı'ya (ve ABD'ye) bakışı oldukça netti diyen İslamoğlu: ''*Bize verecek hiçbir şeyleri yok. Avrupa ile bizim farkımız medeniyet farkı değil, mahiyet farkıdır,* dedi ve: *''Onlar (Promethe efsanesine atıfla) Yaratıcı ile savaşır, bizler teslim oluruz.''* diye eklediğini aktarmaktadır.[21]

1.1.1. Muhammed Kutub'un Suudi Arabistan Hayatı Ve Sahve Hareketi

İhvan-ı Müslimin Rehber üyelerinden olan, Lashın Ebu Shanab;

> ''Mısır veya Mısır dışından Müslüman Kardeşler, bilhassa eğitim ve İslam medeniyeti alanlarında olmak üzere Suudi Arabistan'ın gelişiminde temel bir rol oynadılar. Kral Faysal döneminde başlamak suretiyle Müslüman Kardeşler Suudi Arabistan'a hizmet etmişlerdir. Müslüman Kardeşler, Suudi Arabistan'da enstitü, üniversite ve eğitim kurumlarının kurulması ve temel eğitim programının oluşturulmasında son derece önemli bir rol üstlendiler.''

demiştir.[22]

Bu müsbet yaklaşımlarının yanı sıra siyasî tavırları ile ilgili olarak tam aksi yönde ifadeleri de görmek mümkündür. Suudi Arabistan İçişleri Bakanı Prens Naif İbni Abdülaziz;

> ''Müslüman Kardeşler açısından zor bir durum ortaya çıktığında Suudi Arabistan'a sığındılar ve bu ülke onları hoş karşıladı. Muhafaza altına alarak hayatlarını güvence altına aldı. Birkaç yıl bizimle yaşadıktan sonra anladık ki onların çalışmaya ihtiyaçları var. Böylece okul ve üniversitelerin kapılarını onlara açtık ve buralarda öğretmen ve akademisyen olma fırsatı sağladık. Ne var ki, daha önceki davranışlarını terk ettiler ve bir hareket başlatmak üzere taraftar toplamaya başladılar ve rejime muhalefet etmeye başladılar.''

diyerek Prens Naif'in düşüncesini ifade etmiştir.[23]

Muhammed Kutub, Suudi Arabistan'da yaşamaya başladığında eğitim hayatını da devam ettirdiği görülmektedir. Suudi yönetiminin Mısır yönetimine benzemesi üzerine Mısır İhvan'ında olduğu gibi konferanslar vermeye ve eserler yazmaya başlamıştır. Yukarıda yapılan alıntılar, Suudi Arabistan'da Sahve hareketinin nasıl ortaya çıktığını ve ne tür faaliyet içerisinde olduklarını somut bir şekilde özetlemektedir. Bu faaliyetler daha sonra sahve hareketiyle ilişkilendirilmiştir.

---

[20] Sıbğatullah Kaya, ''Muhammed Kutub'u Kaybettik'' *Umran Dergisi,* (Mayıs: 2014), 9.
[21] Mustafa İslâmoğlu, ''Muhammed Kutub'la hasbihal'',*Günlük Yazısı* (Ağustos: 2006).
[22] İsmail Akdoğan, Rıdvan Kalaycı, ''Suudi Arabistan' da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1/1 (Mayıs 2014) 170; Bkz. Stephane Lacroix, *Awakening Islam* çev. George Holoch (London: Harvard Unversity Press, 2011), 37.
[23] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 171.

Arapça'da ''*Sahve''*[24] uyanış anlamına gelmektedir. Sahve Hareketi, Kral Faysal döneminde (1964-1975) İhvan mensuplarının Suudi Arabistan'da oluşturduğu bir gruptur. Suudi Arabistan'da böyle bir hareketin ortaya çıkması Mısır'da kurulan ve diğer Arap ülkelerinde de etkili olan İhvan-ı Müslimin ve onun ideolojisiyle yakından ilişkilidir.[25]

Mısırlı ve Mısır dışından olan İhvan grubu genel olarak eğitim ve İslam medeniyeti üzerinde çalışmalar yapan kısmi radikal bir grup olarak bilinir. Sahve hareketinin oluşumu ise Suudi Arabistan'da bulunan Vehhâbîlik ile Suriye ve Mısır İhvan mensuplarının ortak noktada buluşarak oluşturduğu bir gruptur.[26] Sahve hareketin üyeleri, Suudi Arabistan da enstitü, üniversite ve eğitim kurumlarının kurulmasında, temel eğitim programlarının oluşturulmasında önemli role sahiptir. Kutub, Sahve hareketini Suudi rejiminin mevcut durumunun kötü olduğunu ve kuruluş gayesini kaybedip Batılı güçlerle yakın ittifak içinde bulunduğunu belirterek Batı'nın Ortadoğu'ya müdahalelerini eleştiren bir topluluk olarak görmektedir. Bu sebeple Sahve Hareketi, Suudi Arabistan'ın dini ve siyasi rejimine karşı siyasi bir faaliyet olarak görülmüştür. 1900'lü yıllarda Vehhâbî ideolojisi ve Suudi Hânedanlığı üzerine inşa edilen Suudi Arabistan, Sahve Hareketinin ciddi meydan okumasıyla karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde Sahve'nin liderliğini Selman el-Avde (d.1956) ile Sefer el-Havali (d. 1950) tarafından yürütülmektedir.[27]

Sahve'nin ideolojisi, 18. yüzyılda ortaya çıkan Vehhabi hareketine dayansa da kısmen farklılıkları mevcuttur. Sahve toplumunun İslamî anlayış ve uygulama biçimi geleneksel Selefî düşüncesinin devamı niteliğinde olmaktadır. Selefi din anlayışı Kur'an ve sünnete bağlı kalarak yaşama düşüncesine sahiptir. Bu nedenle Sahve'nin kaynağını İbni Hanbel (v.855), İbni Teymiyye (v.1328) ve İbni Abdülvahab (v.1792)'ın selefi din anlayışı oluşturmaktadır. Burada düşünülmesi gereken soru şudur; Suudi Arabistan'daki Vehhabilik ve Sahve hareketi aynı selefi kanaldan beslenmelerine rağmen, neden Vehhabi anlayışı olan Suudi rejimine karşı muhalefet etmeye başlamıştır? Bunun cevabı Sahve'nin teşekkül sürecindedir. Suudi Arabistan'da sahve hareketinin ortaya çıkması Mısır'da kurulan ve kısa sürede Arap ülkelerine yayılan İhvan-ı Müslimin ve onun ideolojisi ile yakından ilişkileri, süreçte etkilidir.[28]

Sahve hareketi üzerinde selefi akımın etkisinin yanında 20. yüzyılının ilk çeyreğinde kurulan İhvan'ın da etkisi oldukça büyüktür. Hasan el-Benna'nın önemli ölçüde etkilendiği ve 19. yüzyıl ihyacılarını motive eden ve fikirlerinin şekillenmesinde etkili olan temel dinamik,

[24] Ibn Manzur, Lisân al'Arab, 14/452-453.
[25] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 171.
[26] Mehmet Ali Büyükkara, ''Sahve Şeyhleri Yeniden Suudi Rejiminin Hedefinde'', Anadolu Ajansı, İstanbul (15 Eylül 2017), 1-6.
[27] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 171.
[28] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 172.

Batılı güçlerin İslam toplumu üzerindeki siyasal, kültürel, askeri ve ekonomik boyutlarıyla oluşturduğu hâkimiyettir. Dolayısıyla İhvan'ın iki temel hedefi vardı; İslam toplumu üzerindeki yabancı işgale son vermek ve İslam hukukuna dayalı şer'î bir devlet inşa etmek. Bu nedenle İhvan'ın fikri altyapısını oluşturan 19. yüzyıl İslamî hareketler ile 18. yüzyılda Suudi Arabistan'da şekillenen Vehhabi hareketini doğuran yerel sebeplerden farklıdır.[29]

1950'li yıllarda İhvan'ın birçok Arap ülkesinde teşkilat kurduğu bilinmektedir. Suudi Arabistanda bu pek mümkün olmamıştır. El-Benna kral Abdülaziz bin Suud'dan İhvan merkezi kurulmasını istese de, siyasal partilerin faaliyetlerinin yasak olduğu gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Ancak bu durum 1960 yılından sonra değişmiş, Suudi rejimi ile İhvan arasında yeni bir dönem başlamıştır.

1960 ve 1970 yılları arasında Arap ülkelerinde milliyetçi rejimler tarafından zulüm gören İhvan hareketi mensupları ve Mısır İhvan'ından Muhammed Kutub[30] ile Suriye İhvan'dan Muhammed Surur, Suudi Arabistan'a giderek yerleşmiştir.[31]

Suudi Arabistan'da 1964-1975 yıllarda artan petrol fiyatlarının getirdiği zenginlikle beraber Kral Faysal, eğitimde kapsamlı reformlar yaptığı bilinmektedir. Bu nedenle eğitimde İhvan mensuplarına işlevsel roller vermiştir. 1957 yılında Suudi Arabistan'da ilk kurulan Riyad Üniversitesi[32] ve 1961 yılında kurulan Medine Üniversitesine, Ezher Üniversitesinde yüksek tahsil yapmış 1970 yılından sonra gelen İhvan mensuplarını atamıştır. Bu kurumlar zamanla İhvan-ı Müslimin'in hâkim olduğu eğitim kurumları haline gelmiştir.

Suudi Arabistan'da Sahve hareketinin fikirlerinin atılması 1970 ile 1980 yıllarına denk gelmektedir. Muhammed Kutub'un da Ummu'l Kura Üniversitesinin, İslam Şeriatı Fakültesine dekan olarak atanması kendi fikirlerini rahatlıkla anlatma imkânı sunmuştur.[33] Sahve Hareketi'nin kurucularından biri olan Sefer el-Havali de bu üniversitede eğitim almış ve Kutub ile tanışmıştır. Muhammed Kutub, el-Havali'ye yükseklisans ve doktora da danışmanlık yapmıştır. El-Havali, Kutub'un din ve siyaset anlayışından, İslam'ın gündelik hayattan soyutlanamayacağını, Müslüman toplumların asıl sorunlarının temelinde devletin İslam hukukundan uzaklaşmasının yattığı düşüncesinden etkilenmiştir.

Sahve Hareketinin kurucularından olan bir diğer kişi de Selman el-Avde'dir. Hail şehrindeki Bilim Fakültesinde Muhammed Surur ile tanışan el-Avde onun fikirlerinden

[29] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 172.
[30] Mısır'da Enver Sedat'ın iktidara gelmesiyle Muhammed Kutub hapisten çıkarılmıştır. 1971 yılında Suudi Arabistan'a yerleşmiştir. Muhammed Surur ise 1963'te Suriye'de gerçekleşen darbeden sonra rejimin baskılarına dayanamayarak 1965 yılında Suudi Arabistan'a yerleşmiştir. İkisi de İhvan'da aktif rol oynayan şahsiyetlerdir.
[31] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 173.
[32] Sonraki adı: *Kral Suud Üniversitesi*.
[33] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 174.

etkilenmiştir. 1980 yıllarında eğitimlerini bitiren el-Havali ile el-Avde ihvan geleneği ile Vehhâbi geleneğinden beslenen yeni bir İslamî Uyanış hareketi başlatmışlardır. Bu İslamî uyanış hareketi yani Sahve, Muhammed Kutub ve Muhammed Surur'un temellerini attığı düşünce yapısı ile el-Havali ile el-Avde'nin getirdiği ideoloji ve faaliyetlerinden etkilenmiştir. Böylece Sahve hareketinin ideologları genel olarak yüksek tahsilli bir grup ve ulemadan oluşmaktadır.[34]

Sahve hareketinin Suudi rejimine açık ve ciddi bir şekilde muhalefet etmesi 1990'lı yıllarda I. Körfez savaşı esnasında şekillenmeye başlamıştır. Sahve hareketinin Suudi devlet yönetimine karşı sert tutum sergilemiştir. Bunun nedeni ise devletin İngiliz ve Fransa ile olan ilişkisidir.[35] Sahve hareketi, Suudi Arabistan'ın dış güce bağımlı olmasını, devletin zayıflığını ortaya koyduğunu belirterek İslam topraklarında gayrimüslim devletin (İngiliz, Fransız, ABD) askerlerinin olmasının dine zarar verdiğini iddia etmiştir. Bu nedenle Sahve liderleri el-Havali ve el-Avde, halka birçok konferans ve vaazlar vererek devletin durumu hakkında bilgiler vermişlerdir.[36]

Sahve liderlerinin görüşü, İslamî kurallara göre yönetilen ülkelerin güçlü olacağı, bunun dışında olan Müslüman ülkelerinin ise varlık nedenini yitirdiği üzerinedir. Batı'nın askerî birlik göndererek İslam üzerine egemen olma çabasında olduğunu savunan Sahve hareketi, Mayıs 1991 yılında eski devlet çalışanları, akademisyenler, ulemalar ve siyasetçilerden oluşan 52 kişinin imza attığı *''Risâletü'l-Ulemâ''* isimli tavsiye mektubu Kral Fahd'a sunulmuştur. Bu mektup belirli maddelerden oluşmaktadır. Bu maddeler devletin her alanı ile ilişkili olarak düzenlenmiştir.[37] Ancak hazırlanan bu mektubu Suudi rejimi dikkate almamıştır. Aradan bir yıl gibi bir süre geçtikten sonra bu hareket, Rejime muhalif kişilerle bir reform paketi daha ilan etmiştir. İlan edilen bu reform bu defa ''*Müzekkirâtü'n-Nasîha* (Tavsiye Memorandumu)''[38] Yüksek Ulema Başkanı olan İbni Baz'a iletilmiştir. Bu maddelerin içeriğinde dinî, siyasî, ictimaî ve askerî olarak devletin neler yapması gerektiği konuları yer almaktadır.[39]

Her iki bildiride de Sahve, Suudi rejimin çıkmaz bir yol üzerine olduğunu bundan dönmek içinde bir çıkış rehberi sunmaktadır. Bu hareketiyle Sahve, İhvan ve Vehhâbî ideolojisini karma bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Batı'ya karşı mücadele etmesiyle İhvan'ı, ülkenin iç ve dış politikasının İslam inancına göre şekillenmesi gayreti de Vehhabi

[34] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 175.
[35] Büyükkara, ''Sahve Şeyhleri Yeniden Suudi Rejiminin Hedefinde'', 1-6.
[36] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan' da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 177.
[37] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 179.
[38] Selim Teke, ''Suudi Arabistan'ın Hedefinde (Uyanış) Var.'', Gzt, Mecra Dergisi (İstanbul, 10 Eylül 2018), https://www.gzt.com/mecra/suudi-arabistanin-hedefinde-uyanis-var-3432464.
[39] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 179. Bkz. Al-Shamsi, *Islam and Political Reform in Saudi Arabia,* 103.

düşünceyi yansıtmaktadır.[40] Suudi yönetim bu iki bildiriyi çok dikkate almasa da muhalefetin tepkisini azaltmak ve kötüye giden devlet yönetimini az da olsa işlevsel hale getirmek için Kral Fahd, kendisi 1992'de üç önemli reform paketi açıklamıştır. Bunlar; Temel devlet yönetim hukuku, Yerel yönetimde yapılacak yasalar diğeri ise Şûra Meclisi yasası'dır.[41] Devletin oluşturduğu bu paket Sahve hareketini memnun etmemiş ve devlet yönetimi ile aralarındaki anlaşmazlık bitmemiştir. 1996 yılına kadar devam eden bu anlaşmazlık nedeniyle 50 kadar akademisyenin görevine son verilmiştir. Muhammed Kutub'un aslen Mısırlı olan el-Kardavî'nin yanına Katar'a gittiği bilinmektedir. 13 yıl sonra yani 2009 yılında Suudi yönetimi ülkeden çıkarılan bu akademisyenlerin hiçbir işle meşgul olmamak şartıyla Mekke'ye gelmelerine izin vermiş, bunun üzerine Kutub Cidde'ye dönmüştür.

Muhammed Kutub, bazı Batılı yazarlar tarafından İhvan ile Vehhabi düşüncesinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan Sahve hareketinin lideri olduğu iddia edilmiştir.[42] Ayrıca kurucularından olan el-Havali'nin hocası olması da önemli faktörlerdendir. El-Havali, Kutub'un fikir ve düşüncelerinden etkilenmiş ve eğitimini Kutub'un danışmanlığında tamamlamıştır. Bu nedenle yukarıda da belirttiğimiz gibi Sahve'nin ideolojik yapısını Muhammed Kutub ve Muhammed Surur[43] oluşturmaktadır.

1.1.2. Yazdığı Eserler

Muhammed Kutub, Üniversite eğitiminden sonra birçok eser kaleme almıştır. Elliden fazla eseri mevcuttur. Bunların birçoğu Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır;

- ''Keyfe nekraü'l-Kur'an (Kur' anı Nasıl Okuyalım)[44]
- Dirâsât Kur'âniyye (Kur' an Araştırmaları)
- La Ye'tûne bi-mislih (Benzerini Getiremezler)
- Menhecü'l- fenni'l-İslâmî (İslam Düşüncesinde Sanat)
- Havle't-tefsîri'l-İslâmî li't-târîh (İslamî Açıdan Tarihe Bakışımız, İslamî Tarih Yorumu)
- Keyfe Nektübü't-tarihe'l-İslâmî ve Havle't-ta'sîlî İslamî li'l-Ulûm İctimâiyye (Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri)

[40] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 180.
[41] Akdoğan - Kalaycı, ''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik'', 181.
[42] Görgün, ''Vefeyat'', 193.
[43] Muhammed Surur (v.2016) Suriye'de dünyaya geldi. Suriyeli Müslüman kardeşler üyesidir. Selefi İslamcı akımı geliştirmesiyle bilinir. Sahve hareketinin kurucularındandır.
[44] Kitapların künyesi Kaynakçada verilmektedir.

- Es-Sahvetü'l İslâmiyye, Rü'ye İslâmiyye li-ahvâli'l âlemi'l-muâsır (Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış)
- Helümme Nahruc min zulumâti't-Tih, (Tih'ten Çıkış)
- Keyfe ned'u'n-nâs (Nasıl Davet Edelim?)
- El-Müslimûn ve'l-avleme (Küreselleşme ve Müslümanlar)[45]
- İslam'ın Etrafındaki Şüpheler
- Çağdaş Fikir Akımları
- Kelime-i Tevhid ''Lâ İlâhe İllallah''
- Oryantalistler ve İslam
- Biz Müslüman mıyız?
- İslam Budur
- İslam Dünyasındaki Aydınlanma Sorunu
- İslam'a Göre İnsan Psikolojisi
- İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler
- Kadının Özgürlük Savaşı (verdiği konferansın kitap haline getirilmesi)
- Kur'anı Kerim'den Eğitici Dersler
- 20. Asrın Cahiliyesi
- Enfal Sûresinden Eğitici Dersler
- Kavramlar
- İslâmî Çalışmada Eğitimin Önemi''

Muhammed Kutub, Suudi Arabistan da Üniversite de bulunduğu yıllarda bir çok konferans vermiş ve Mekke'de Kral Abdülaziz Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde akademik çalışmalara danışmanlık yapmıştır. İslamcı bir figür olan Muhammed Kutub'un düşünce yapısını daha iyi anlamak için modern dünya da İslâm ve İslâmcılıktan bahsetmek onun ve düşüncelerinin fikirsel zeminini anlamak açısından önem taşımaktadır.

1.2. İSLAM VE İSLAMCILIK

Arapça ''s-l-m''[46] fiilinden türetilen İslam kelimesi, ''*barış ve güven''* anlamlarına gelmektedir. Ayrıca ''*teslimiyyet, kabul etme''* gibi anlamları taşımaktadır.[47] Kur'an-ı Kerim

[45] Görgün, ''Vefeyat'', 195.
[46] Ibn Manzur, Lisân al'Arab, 12/293-300. Serdar Mutçalı, ''Arapça-Türkçe Sözlük'', (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2019), 442.
[47] Demet Şefika Acar, ''İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu'' *Bilimsel Dergi Makalesi* 26/3.

de sekiz yerde İslam kelimesi geçmekte bunlar; ‘‘*kurtuluşa ermek’’*[48], ‘‘*Allah’a teslim olmak’’*[49] gibi anlamlara da gelmektedir. İslam, insanı doğruya ve iyiye götürmeyi amaçlar.

İslam’da ilk siyasi adım bazı düşünürlere göre Hz. Peygamber’in, Medine’ye 622 yılında hicret edip şehir devleti kurmasıyla başlamıştır. Ardından bu devletin genişleyerek bütün Arap yarımadasına yayılmasıyla dini ve siyasi otoritenin oluştuğu bir devlete dönüşmüştür. Hz. Peygamber’in Medine Sözleşmesiyle Arapların kabileci düşüncesi yıkılmış ve kabile üyelerinin yerini siyasi üyelik almıştır. Bu sözleşmeden sonra devlet teşkilatlanması artmış, siyasi anlamda güç kazanmıştır.[50] İslam’ın Hıristiyanlık ve Yahudilikten farklı olarak devlet ve din olgusuna bakışı, onun siyasal bir boyuta dönüşümüne neden olmuştur. İslam diğer dinlere göre din ve devlet ayırımını anlamsız bulmakta ve bir Müslüman için her ikisinin bir bütün olduğunu kabul etmektedir.[51] Bu yaklaşımı Muhammed Kutub İslam’ı maddeler halinde izahında görmekteyiz. Ona göre İslam; Ulûhiyet ve rubûbiyette Allah’ın bir olduğuna iman ederek ahirete kesin olarak inamak gerekmektedir. Allah’ın emirlerine eksiksiz uyarak şeriatını da eksiksiz yapmaktır.[52]

Bununla birlikte İslam ve İslamcılık arasındaki ayırımda kesin çizgilerin olmaması, İslamcı ideolojinin tanımı zorlaştırdığı görülmektedir. İslam ve İslamcılık terimlerini irdeleyen bilim adamları ise, şu sorularla bu ayrımı netleştirmeye çalışırlar; *‘‘eğer İslam yaşamsal bir eylemse ve bu yaşam alanı İslamî kanunlara göre düzenleniyorsa biz burada gayrimüslimlerin bu kanunlara uyması gerektiğini nasıl söyleyebiliriz ya da müslüman olmayan ülkelerde yaşayan müslümanların yaşam tarzlarının farklılığını nasıl açıklayabiliriz?’’* bu yaklaşım ile İslam’ın (siyasi alana girmemek şartıyla) sadece bir inanç olarak algılanması, İslamcılığın da toplumun birlik, inanç, beklenti ve amaçlarını sorgulayan sosyo-kültürel adaletsizliği ve keyfi uygulamalara karşı duran bir ideolojiye sahip olarak belirli bir alanı kapsaması gerektiğini ifade etmişlerdir.[53]

Bilge’nin İslamcılık tanımı;

> Dünya ve ahiret için mutluluğun biricik kaynağı olarak İslamî hayatı hâkim kılma ceht ve şuurunun tezahürü olarak görülmektedir. İslamcılık ideolojik boyutu olan bir olgudur. Hem Müslümanların tek tek hayatlarını düzenleyen ilkeleriyle bireysel

[48] *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrıcı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüş (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), Al’i İmran Suresi, 3/189.
[49] Bakara suresi, 2/112.
[50] Şeyda Buşra Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 6.
[51] Acar, ‘‘İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu’’, 3.
[52] Muhammet Kutub, *İslam Budur,* (İstanbul: Beka Yayınları,2018), 28.
[53] Acar, ‘‘İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu’’, 4.

anlamda hem de Müslüman toplumların kuruluş ve kalkınmalarının yolunu gösteren ilkeleriyle ideolojik bir yol haritası olma özelliği taşımaktadır.[54]

İsmail Kara ise İslamcılık'ı;

> İslamcılık 19. ve 20. yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk...) 'yeniden' hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürüsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların bütününü ihtiva eden bir düşünce ve hareket olarak tanımlar.[55]

İslamcılığın doğuşuna baktığımızda 19.yüzyıla dayandığı görülmektedir. Geleneksel İslam'dan kopuşla beraber süreç içerisinde gelişen yeni bir ideoloji olmuştur. Modernleşme gayretiyle birlikte, özellikle Batı'nın sadece maddi anlamda değil, fikri anlamda da ülkeleri istilasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Batı'ya cevap verme ve İslam'ın evrensel ilkelerini toplumlara yaşatma amacını taşıyan İslamcılık ideolojisi, temellerini İslam'a dayandırmıştır. Genel anlamda İslamcılık karşımıza bir İslam yorumu olarak çıkmaktadır. Tek başına İslam, siyasî olana indirgenemeyecek derinliktedir. Ancak İslamcılık, siyasî olanı kendi tarihi sürecinde öne çıkarmaktadır.[56]

Siyasal alana yönelik olarak ortaya çıkan İslamcı İdeolojisi özellikle Mısır ve diğer Arap ülkelerinde, İhvan-ı Müslimin ile daha sistemli bir hale gelmiştir. Genel anlamda İslamcılık pratiğe dönük olduğu için Mısır da kök salan İslamî ideoloji için aktivizm de önemli bir unsurdur. Mısır'da doğan İhvan'ı, Hasan el-Benna İslamcılık ideolojisi ile oluşturmuş, devamında gelen Seyyid Kutub da farklı görüşleri ve ideolojisiyle İhvan'nın yapısını etkilemiştir.[57]

Batı ile karşılaşan Müslümanlar yeni bir söylem geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle İslamcılık ortaya çıkmıştır. İslamcılık, dini temel alarak gelenekçi yaşantının dışında siyasî bir düşünce ortaya koyan Cemaleddin Afğani (1838-1897), Muhammed Abduh (1849-1905), Hasan el-Benna (1906-1949) gibi aktivistler yeni hareketler dönemini başlatmıştır.[58] Öyle ki İslamcılık düşüncesi, İslam Modernizmi olarak da isimlendirilmektedir.[59] Bakıldığında modern zamanda İslâmcılık, 1875-80 yılları arasında kapsamını ve yönünü değiştirerek modern

---

[54] Muhittin Bilge, ''*Dini, Tarihi, İdeolojik Boyutuyla İslâmcılık'',* (Ankara: Binyıl Yayınevi, 2015), 88.
[55] İsmail Kara, ''Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketleri Üzerine Birkaç Not'' Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyumu Tebliğleri, İsmail Kara - Asım Öz. (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 17, 15/43.
[56] Kara, ''Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketleri Üzerine Birkaç Not'' *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyumu Tebliğleri*, İsmail Kara - Asım Öz, 15/43.
[57] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub,* 3-9.
[58] Atalan*, İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub,* 10.
[59] Mehmet Zeki İşcan, *Siyasal İslam: Dini ve Fikri Temelleri,* (Erzurum, Ekev Yayınları, 2002), 3.

bir ideoloji şeklini aldığı görülmektedir.[60] Kur'an'a, sünnete ve İslam şeriatına dönüşü ortaya çıkaran İslamcı ideoloji, selefi düşünce ekseninde siyasal devrim, İslam kanunları ve kadın hakkındaki sorunlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.[61] İslamcı ideoloji'ye göre İslam ülkelerinin sosyo-ekonomik, siyasal sorunların ve geri kalmışlığın nedeni, İslamî köklerden uzaklaşılmış olmasıdır.

İslamcılığın ortaya çıktığı dönem, Batı'nın da İslam ülkelerine karşı fiilen harekete geçtiği yıllardır. Bu ülkelerden Mısır halkı, Batı'nın meydan okuması karşısında zayıf kalmıştır. Batı'nın hem kültürel hem de ekonomik dayatmalarına karşı halk kimlik bunalımı yaşamıştır. Müslüman aydınlar, halkın bu bunalımdan çıkması için yenilenme hareketinin olması gerektiğine inanmış ve İslam'ın aslına uymayan şeylerin kaldırılmasıyla bu düzelmenin olacağını savunmuşlardır.[62]

İslamcı düşüncelerin eylemsel yansımaları olarak görülen İslamcı hareketler, yapıları itibarıyla incelendiğinde özellikle iki hareketin –İhvan-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler) ve Cemaat-i İslamî– daha baskın olduğu görülmekte ve diğer İslamcı hareketlere örnek olduğu bilinmektedir. İslamcı hareketlerin felsefi temellerinin mimarları olan Muhammed Abduh ve Reşit Rıza (1865-1935)'nın düşüncelerini temel alan Hasan el-Benna,[63] sonrasında Seyyid Kutub ve Mevlâna Ebu'l Alâ el-Mevdûdî'nin (1903-1979) fikir ve yöntemlerinin İslam dünyasının genelinde yankı bulması, 'İslamî uyanış' olarak ifade edilmiştir. İslamcı aydınlar, Müslümanların sorunlarının temelinde, Avrupa sömürgeciliğinin ve Batılılaşmış Müslüman liderlerin olduğunu düşünürler. Bu gibi fikirler İslami hareketlerin zeminini hazırlamış ve doğuşuna neden olmuştur.[64]

Neticede Mısır'da İslamcılığın önemli unsuru olan İhvan, kuruluşunda ulusal bir etkiye sahip iken Seyyid Kutub'un fikirleriyle uluslararası bir topluluk halini almıştır. Ayrıca İhvan-ı Müslimin hareketi daha sonraki İslamî hareketlerin örnekliğini oluşturmuş ve sonrasında başka İslamî hareketler (Hamas ve İslamî Cihat) ortaya çıkmıştır.[65]

1.3. İHVAN-I MÜSLİMİN VE FAALİYETLERİ

Mısır'ın işgal altında olması yeni İslamî hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu hareketlerin en önemlilerinden biri Hasan el-Benna tarafından kurulan İhvan-ı

[60] Kemal H. Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması,* çev. Şiar Yalçın (İstanbul: Timaş Yayınları,2019), 191.
[61] Olivier Roy, *Siyasal İslam'ın İflası,* çev. Cüneyt Akalın.(İstanbul: Metis Yayınları:2020), 57-59.
[62] İşcan, *Siyasal İslam: Dini ve Fikri Temelleri,* 4.
[63] Acar, "İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu'', 8.
[64] Acar, "İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu'', 8.
[65] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub,* 16.

Müslimin'dir. Bu grubun ideolojisini Sünni düşünce oluşturmaktadır.[66] Bununla birlikte bu düşüncede etkili olan Cemâleddin Afganî ve Muhammed Abduh ile yeni bir fark kazanmış ve nihayetinde Muhammed Reşit Rıza ile biçimlenen İslâmi uyanış düşüncesi, Hasan el-Benna tarafından Şazeli tasavvuf fikriyle de birleşerek toplumsal tabanda karşılık bulacak olan büyük bir hareketi doğurmuştur.[67]

İhvan-ı Müslimin, Mart 1928'de İsmâiliye'de Hasan el-Benna tarafından Cem'iyyetü'l-İhvâni'l-Müslimîn adıyla kurulmuştur.[68] Kuruluşunun hemen öncesinde Hafız Abdülhâmid, Ahmed el-Husarî, Fuâd İbrahim, Abdurrahmân Hasebullah, İsmâil İzz, Zekî el-Mağribî'den oluşan altı kişilik bir grup, Hasan el-Benna'ya gelerek İslâm davası yolunda ölmek üzere anlaşmıştır.[69] Kurulan bu grubun yönetimini sağlamak için Medresetü't-Tezhib adında bir merkez kuruldu. Böylece karar alacakları hem de eğitim görecekleri bir merkez oluşturdular. Bu merkez de üyeler için bir eğitim programı hazırlandı. Programın içeriğinde Kur'an-ı Kerim dersi, surelerin ezberi, Peygamber hayatı ve hitabet dersleri bulunmaktaydı.[70] Sünnî düşünce ile İhvan-ı Müslimin'i Kur'an ve Sünnet temelinde oluşturmaya çalışan Benna, toplumdaki büyücülük, muska, bid'atlere uyma, ibadetlere ekleme yapma, Allah'tan başkasından yardım dileme gibi hususları tamamen reddetmiş hatta bunlar ile savaşmaya da çaba göstermiştir.[71]

Bu gibi tepkilerden de anlaşılacağı üzere İhvan-ı Müslimin'in doğuşunu, Mısır halkının sosyolojik yapısı ve halkın sömürge altında bulunması doğrudan etkilemiştir. Mısır'da mezhepsel ayırımın daha az olduğu görülmekte ve halkı diğer ülkelere göre homojen bir yapıda olması İslamcı düşüncenin bütün olarak oluşmasına etki etmiştir. Mısır'ın Sömürgeci ülkeler tarafından işgal altında oluşu halk nezdinde bir tepki ortaya çıkarmış, antiemperyalist söylemle ortaya çıkan birçok hareket özellikle dini hareketler ve ihvan desteklenmiştir. Bu tepkinin Mısır'ın geneli için aynı olmadığı görülmüştür. Çünkü şehrin merkezinde işgal içindeki Mısır halkı İngilizlere daha ılımlı bakmış kırsalda olan halk ise geleneklerine ve dinine daha bağlı olduğu için radikal eğilim göstermiştir. Bu anlamda kırsal kesimde yaşayan halk İslamî hareketlere daha fazla destek vermiş, yönetime daha çok karşı durabilmişlerdir.[72]

---

[66] Bekir Koç, "Orta Doğu'da Modernleşme ve İslamî Hareketler'', *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* /5(2015) 342.
[67] Kaya, ''Muhammed Kutub'u Kaybettik'', 9.
[68] İbrahim el-Beyyumi Gânim, "Hasan El-Benna'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/307-310.
[69] Songül Akkoyunlu, *Hasan El-Benna'nın Din ve Siyaset Anlayışı* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17.
[70] Hasan el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler),* çev. M.Beşir Eryarsoy - Osman Arpacukuru, (İstanbul: Beka Yayınları, 2007), 230.
[71] Koç, "Orta Doğu'da Modernleşme ve İslamî Hareketler'', 342.
[72] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub,* 3.

İhvan'ın kuruluşunda öne çıkan faaliyetlere bakıldığında; İhvan mensuplarının Kur'an-ı Kerimi doğru bir şekilde okumak ve öğretmek, ahlakî ilke ve esasları anlatmak, mescitlerde ve camiiler de konferanslar vermek olduğu görülmektedir. Çeşitli kitap ve risaleler yayımlamış ve misyonerlik faaliyetlerine karşı çalışmalar yapılmıştır.[73] İhvan, toplumun her kesiminden insanı bünyesinde barındıran bir kardeşlik haline gelmiştir. İlk kurulduğu dönemde el-Benna dini bilgileri insanlara anlatmak için ilk kahvehanelerden başlamıştır. Halkın gösterdiği ilgi ile öğretmen, öğrenci, işçi ve bürokratlara kadar ulaşmıştır. Kurulduğundan bu zamana kadar birçok ülkeye yayılan İhvan, birçok insanı kendi bünyesine katmayı ve üye yapmayı başarmıştır. Kurulduğu yıllarda el-Benna'nın ilk hedefi İsmâiliyye ve çevresindeki üyelerinin genişlemesiydi. Bunun için el-Benna ve ihvan mensubu milletvekilleri, belirli günler ve hafta sonları; evlerde, salonlarda, genel anlamda camilerde vaaz vererek halkı bilgilendirdi ve üyeler toplamışlardır. Dört yıl gibi kısa bir sürede İhvan- Müslimin'e ait farklı yerlerde on dört şube açılmıştır.[74]

Yapılan başlıca faaliyetler genel hatlarıyla şunlardır;

- İsmailiye'de dernekler açılmış, erkeklere özel İslamî Hira Enstitüsü, kızlar için de Müslüman anneler okulu açılmıştır.
- El-Buhayra'da Dokuma fabrikası kurulmuş, ticari alanda faaliyetler yapılmıştır. Ayrıca teşkilat için Kur'an-ı Kerim'i Hıfz Enstitüsü açılmıştır.
- Teşkilat adına Haftalık Müslüman Kardeşler Gazetesi kurulmuş, sonrasında gelişerek Müslüman Kardeşler matbaası da açılmıştır.[75]

Sadece dînî açıdan kurulan ihvan sonrasında ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda da etkisini göstermeye başlamıştır. 1930'ların sonlarında Mısır'ın en önde gelen ve en güçlü hareketi haline gelmiştir. Mısır'ın içinde bulunduğu kriz ortamını, Benna fırsata çevirmiş ve kitle desteği kazanarak örgütlenmeyi sağlamıştır. Böylelikle İhvan, Mısır'ın her kesiminde il, ilçe ve köylere yayılmıştır. El-Benna, halkla sadece yüz yüze iletişime geçmenin yetersiz olduğunu gördüğü için risaleler halinde eserler yayınlamaya başlamıştır. Bu risaleler İhvan'nın anayasa ve iç tüzüğü niteliğinde olmuştur. Bu risalelerin başında şu temel başlıklar yer almaktadır;

- Kur'an ile sünnete göre hayatını yaşayarak Allah'a iman etmek,
- Allah adına sevmek ve İslam birliğine bütün olarak bağlı kalmak,
- Hanif inancına göre yaşamak,

[73] Alev Erkilet, *Orta Doğu da Modernleşme ve İslamî Hareketler,* (Ankara: Hece Yayınları,2010), 231.
[74] Hasan El-Benna, *Dava ve Davetçinin Hatıraları*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2016), 244.
[75] Faruk Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014) 133.

- Dünyaya dalıp ahireti unutmamak,
- En önemli prensibin ‘‘Din’’ olduğuna iman ederek ahde vefa göstermek,
- Müslümanların her kesimine İslam davasını anlatmak için gayret göstermek,

gibi maddelerdir. İçeriklerini İhvan'ın öncelikleri, faaliyetleri ve İslam'a davet gibi konular oluşturmaktadır. El-Benna'nın, *‘‘Gençler, Davamız, Nur'a Doğru, Salı Konuşmaları ve Cihad’’* konulu risaleleri mevcuttur.[76] Ayrıca haftalık *‘‘Müslüman Kardeşler Gazetesi’’* adlı gazete çıkaran İhvan- müslimîn yukarıda bahsettiğimiz faaliyetleri bu gazeteden halka ulaştırmıştır. Sonra *‘‘En-Nezir (uyarı)’’* adlı gazete çıkartılmaya başlanmış, bu gazetenin içeriğini ise daha çok siyasi konular oluşturmuştur.[77]

1932 yılında Kahire'ye taşınan teşkilat 1930 ve 1940'lı yıllarda çalışmalarını daha çok genişletmiştir. Ücret alınmadan hastane, ilaç temini, aşevleri ve toplumsal yardımlaşma büroları açılmıştır. Bilim, teknik ve dini eğitimi birlikte veren eğitim kurumları açılmıştır.[78]

Bu teşkilatın bazı esasları mevcuttur ve Hasan el-Benna bunlara ‘‘*Davanın Esasları’’* demiş ve bu beş esası şöyle sıralamıştır;

‘‘1. Gayemiz Allah,
2. Önderimiz Allah Rasülü,
3. Anayasamız Kur'an,
4. Yolumuz Cihad,
5. Emelimiz Allah yolunda şehit olmaktır’’, demiştir.[79]

Ayrıca İhvan'ın siyasî şartlara göre farklı talepleri ve teklifleri olmuştur. Örneğin; 1936 yılında Filistin halkı ile Yahudiler arasında bir antlaşma gerçekleşmiş ve neticesinde Filistin'in aleyhine olmuştur. Bunun üzerine el-Benna, Filistin'deki siyasi liderlere, yöneticilere ve fikir adamlarına 50 maddeden oluşan bir mektup göndermiştir. Bu maddelerin ise; siyaset ve yargı alanında, sosyal ve ilmi alanda, iktisadi alanda olmak üzere üç kısma ayrıldığı görülmektedir.[80]

[76] Akkoyunlu, *Hasan El-Benna'nın Din ve Siyaset Anlayışı,* 19-20.
[77] Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin*, 137.
[78] Havva Karameşe, *Modern Dönem Cihad Anlayışının Radikalleşmesinde Devlet Etkisi: Mısır Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 47-48.
[79]Hasan el-Benna, *Tasavvuf Ve Ahlak Eğitimi*, çev.Ayetullah Güneş-Cuma Karan, (İstanbul:Nida Yayıncılık, 2022), 188-197. Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin*, 33.
[80] Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin*, 22.

1.4. HASAN EL-BENNA

İhvan'ın kurucusu Hasan Ahmet Abdurrahman el-Benna'dır. Kendisi 1906 yılında Mısır'ın Mahmûdiye kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Ahmed b. Abdurrahman el-Benna, geçimini saatçilikle sağlayan ayrıca Ezher Üniversitesinden mezun bir âlimdir. [81]

Hasan el-Benna İlkokuldan sonra Kahire'ye gitmiş, küçük Ezher denilen Daru'l-ulum da eğitimine devam etmiştir. Lise dönemlerinde Hassafiyye Tarikatı[82] şeyhi Abdülvehhab el-Hassafi'ye intisap etmiş ve tasavvufa yönelmiştir. Sonrasında tasavvufun çıkışını olumlu bulduğunu ancak Muhammed Kutub gibi içine İslam'a aykırı unsurların girdiğini ifade etmiştir.[83] Daru'l-ulum'dan mezun olduktan sonra Hasan el-Benna İsmâiliye şehrine 1927 senesinde Öğretmen olarak atanmıştır. El-Benna evlenmiş ve beşi kız biri erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.[84]

1928 yılında İsmâiliye şehrinde kurulan İhvan-ı Müslimin Hasan el-Benna'nın, 1932 yılında Kahire'ye yerleşmesiyle genel merkezini de buraya taşımıştır. El-Benna toplumun her kesimine hitap ettiği için İhvan düşüncesinin daha hızlı yayıldığı görülmektedir.

Muhammed Abduh ve Reşid Rıza yalnızca dini kurumları ve söylemi içeren bir reform teklif ederken el-Benna, tüm topluma daha İslamî bir doğrultuda yenilik yapmakla meşgul olmuştur. Çünkü ona göre asıl olan toplumdu. El-Benna, kendinden önceki İslamcı aydınlar olan Afgâni, Abduh ve Rıza için *''zayıf bir ruh ile hareket ettikleri için amaçlarına ulaşamadılar''* şeklinde bir görüşe sahiptir. Ayrıca idealize olan İslam imajını gerçeğe dönüştürebilecek tutarlı bir ideolojiyi geliştiremediklerini belirtir. Bu durumda el-Benna'nın en önemli kaygısı, bir tür İslamcı aktivizm ortaya çıkarmak adına, kitlelerin nasıl harekete geçirileceğini belirlemekti. Gerçekleştirmek istediği, İslam'ı modern zamanın sorunlarına karşı başka hiçbir kuvvete ihtiyaç duymaksızın yegâne güç haline getirme duygusuydu. İslamcı ideolojiyi tam manası ile uygulamak adına İhvan'ı örgütlemeyi tercih etmiştir. Böylelikle İslamcılıkta ilk kırılma noktası başlamış oldu.[85] Artık örgütsel davranış ön plandaydı.

Hasan el-Benna liderliğinde İhvan mensupları, 1946 yılından boykot kararı alarak İngilizlere karşı eylemlere başlamışlardır. Neticesinde birçok ihvan mensupları tutuklanmış. Bu olaylardan dolayı hükümet başkanı değişmiştir. Ve yeni başkan Nukraşî Paşa ile ilk dönemler arası iyi olan el-Benna'nın sonradan arası açılmıştır. Nukraşî Paşa, 1948 yılında İhvan-ı Müslimin'in kapatılmasına, şubelerindeki eşyalara el konulmasına ve İhvan mensuplarının

[81] Akkoyunlu, *Hasan El-Benna'nın Din ve Siyaset Anlayışı,* 9.
[82] Hassafiye Tarikatı: Şâzelî Tarikatının bir koludur.
[83] Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin*, 16.
[84] Akkoyunlu, *Hasan El-Benna'nın Din ve Siyaset Anlayışı,* 16.
[85] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub*,33.

tutuklatılmasına karar vermiştir. Ancak Hasan el-Benna aksine tutuklatılmamış ve iddia edildiğine göre hükümet tarafından planlı bir şekilde el-Benna öldürülmek istenmiştir. Ağır bir şekilde yaralanan Benna hastehanede müdahale edilmediğinden kankaybından hayatını kaybetmiştir. El- Benna'nın cenazesi kimsenin katılmasına izin verilmeden babası ve birkaç kişi tarafından defnedilmiştir.[86]

El-Benna, İhvan-ı Müslimin hedeflerini genel ve özel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Genel hedefleri;

- *''İslam ülkelerinin tümünü yabancı topluluklardan kurtarıp özgürlüklerine kavuşmaları sağlamak,*
- *İslamî kuralların hayata geçirileceği, İslamî sosyal düzenin kurulacağı bir ülkenin olması''*nı hedeflemiştir.

Mısır hakkındaki daha özel teklif ve hedefleri ise;

- Mısır halkının genelinin içinde bulunduğu ekonomik sorunların çözülmesi, hastalıklara karşı mücadele edecek sağlık kurumlarının açılması, eğitim kurumlarının açılması, suç oranlarının düşürülmeye çalışılması, toplumu sömüren yabancı şirketlerden esnafın ve işletmelerin kurtarılmasıdır.[87]

Bununla birlikte Hasan el-Benna, Mısır'ın asıl sorununun toplumsal, siyasal ya da ekonomik olmasından ziyade Mısır halkının İslam dininden sapmasına bağlamıştır. Bu nedenle hareketin amacı Mısırlıları gerçek İslam anlayışına döndürmek ve İslam ilkelerini yerine getirilmesini sağlamayı çalışmaktı. El-Benna'ya göre ulemanın pasifliği ve yöneticilerin kendi menfaatleri için yaptığı yolsuzluklar Mısır halkını İslam'ın gerçek öğretilerinden uzaklaştırmıştır.

Hasan el-Benna'nın İhvan'ı kurması ve başarılı bir ideoloji haline getirmesinin en önemli sebebi, Kur'an-ı Kerim'i ve ilkelerini bir yaşam biçimi haline getirmesiydi. Mısır halkına ve İhvan mensuplarına bunu bir yaşam biçimi haline getirmeyi amaçlamıştı.[88] Genel mantığı ise; herkesin, bulunduğu konumda ve statüde İslam'ın üstünlüğü için ellerinden geleni yapmasıdır.

İhvan-ı Müslimin, el Benna'nın vefatından sonra siyasî bir harekete dönüşmekle iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bir taraf ılımlı bir duruş sergilemiş diğer taraf ise daha mücadeleci bir yaklaşım göstermiştir. Ilımlı kesim dediğimiz grup *El Müslimûn* adlı dergiyle el-Benna'nın damadı Said Ramazan, diğer taraf ed-Da've dergisiyle Salih Aşmâvî temsil

[86] Akkoyunlu, *Hasan El-Benna' nın Din ve Siyaset Anlayışı,* 24-25.
[87] Hasan el-Benna, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı,* çev. Akif Nuri Karcıoğlu (İstanbul: Dava Yayınları, 1949), 92.
[88] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub*, 29.

etmiştir. Bu değişimlerin içinde en önemli unsur El-Benna'dan sonra güçlü şahsiyetlerden olan Seyyid Kutub teşkilata 1951 yılında katılmasıdır.[89]

1.5. SEYYİD KUTUB

İhvan teşkilatının önemli şahsiyetlerinden biri de Seyyid Kutub'tur. Seyyid Kutub, 1906 yılında Asyut kasabasında dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına devam etmek için Kahire'ye gitmiştir. Kent hayatı, sosyal dengesizlik, İngilizlerin varlığıyla ortaya çıkan dini yozlaşmayı el-Benna'nın dikkatini çektiği gibi Seyyid Kutub'un da dikkatini çekmiştir. Batı'nın etkisi, halkın sosyal ve kültürel olarak adeta bir çöküş yaşaması nedeniyle Seyyid Kutub da bu çöküşten etkilemiştir. Bu nedenle Seyyid Kutub gençlik yıllarında dini konulara çok bağlılık göstermemiş daha çok sosyal ve kültürel konularla ilgilenmiştir.

Seyyid Kutub, 1929'dan 1933 yılına kadar Daru'l-ulum okulunda eğitim almıştır. Okulunu bitirdikten sonra İlkokul öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu dönemde ve sonrasında edebiyat ile ilgilenmiş kısa öykü ve romanlar yazmıştır.[90]

1949 yılında Amerika'ya giden Seyyid Kutub iki seneden fazla kaldıktan sonra Mısır'a dönüş yapmış ve İslamî fikirleri daha da netleşmiştir.[91] Mısır'a dönüşü sırasında İngiltere, İsviçre ve İtalya'ya uğramış ve modern düşüncelerinin gelişeceği beklentisiyle gönderildiği Amerika'dan 1950'de Batı sisteminin en keskin karşıtlarından biri olarak dönmüştür. Bir süre Maarif Bakanlığı'nda murakıp yardımcılığı görevini yapan Seyyid Kutub'un, sonrasında görev yeri sık sık değiştirilmiştir. 8 Ekim 1952'de bakanlıktaki görevinden istifa ettiği bilinmektedir.[92] Hasan el-Benna ile başlayan uzlaşmacı ve ıslahatçı bu hareket, Seyyid Kutub ile ideoloji açısından daha da zenginleşerek ve de keskinleşerek devam etmiştir. Seyyid Kutub'un söylemleri ve tavrı İhvan mensuplarına baskı yapılmasına sebep olmuş sonrasında İhvan-ı Müslimin daha radikal bir topluluk haline getirmiştir.[93]

1952 yılında Mısır'a yapılan askeri darbe neticesinde Cemal Abdünnâsır ile arası iyi olan Seyyid Kutub, kısa süre de olsa beraber çalışmalar yapmışlardır. Nâsır, 1953 yılında Hey'etü't-tahrîr cemiyetini kurmuş ve İhvan'ın önde gelenlerinden bu cemiyete katılmalarını istemiştir. İhvan mensupları katılmayınca Nâsır 1954 yılında teşkilatı kapatıp İhvan mensuplarını tutuklama kararı aldı. Bunlar arasında Muhammed Kutub'ta bulunmaktaydı. Kısa süre de serbest bırakılmışlardır. 1954 yılı ekim ayında Cemal Abdünnâsır'a karşı

[89] Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli, İhvan-ı Müslimin,* 27.
[90] Atalan, *İslamcılıkta Kırılma Noktaları: Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub,* 49-50.
[91] Fethi Yeken*, Çağdaş Davet Önderleri* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 29.
[92] Hilal Görgün, ''Seyyid Kutub'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/64-68.
[93] Mehmet Ali Büyükkara *Çağdaş İslamî Akımlar* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 167.

gerçekleştirilen başarısız suikastten sorumlu tutulan birçok İhvan mensubu gibi Seyyid Kutub'ta tutuklandı ve onbeş yıl hapse mahkûm edildiler. Sağlık durumu kötüleşen Seyyid Kutub, o dönemin Irak Devlet Başkanı'nın girişimiyle 1964 yılında hapisten çıkarıldı.

Bir grup İhvan mensubuyla teşkilatı yeniden ayağa kaldırmaya çalışan Kutub, 1965 yılında tekrar tutuklandı. Uzun süre yargılanmasından sonra idamına karar verildi ve 1966 yılının Ağustos ayında idam edildi. Seyyid Kutub'un cenazesi bilinmeyen bir yere defnedilmiştir. Seyyid Kutub'un idamı İslam dünyasında büyük yankı bulmuştur.[94]

Kutub'un hapishanede geçirdiği süre zarfında kaleme aldığı tefsir kitabı, ''*Fî Zılâli'l-Kur'ân''*ın ana hedefinin Kur'an'ın kendisinden yola çıkarak yeni ve ideal bir birey, ayrıca insanlığın güzel bir hayat modeli oluşturmak olduğunu ifade etmiştir. Seyyid Kutub eserlerinde İslamcı bir ideoloji oluşturmaktan ziyade, İslamî bütünlüğün anlaşılmasını, yaşanmasını ve yaşatılmasını gaye edinmiştir.[95] Ayrıca Kutub, modern düşüncede ahlakî geriye dönüş politiğini[96] getirmeye gayret göstermiştir. Özgürleşmenin üzerinde çokça durmuştur. İslam özgürlüktür diyerek özgürlüğü, insanın kendi düşüncesinde olduğunu ayrıca insanlığın atılımını engelleyen ya da hayır yolunda sürekli ilerlemekten onu alıkoyan yeryüzündeki her türlü otoriteden kurtulmayı özgürleşme olarak tanımlamıştır.[97]

Seyyid Kutub, hayatının son on beş yılını hapishane ve hastane arasında gitgel yaparak geçirmiştir. Yaşadığı zorluklar ve edebiyatçı kimliğinin birleşmesiyle de yazdığı eserlerinde sert bir üslup ve dışlayıcı bir tutum takınmasına yol açmıştır.[98]

Kendinden onüç yaş küçük olan Muhammed Kutub, üniversite yıllarında İngiliz edebiyatı okuduğu için bazı eserlerin etkisinde kaldığını fark eder. Abisinin ideolojisini ise hapis yıllarında benimsemeye başlamıştır. Ayrıca Seyyid Kutub'un kaleme aldığı ''*Fî Zılâli'l-Kur'ân''* eserini, Muhammed Kutub matbaaya götürerek abisinin eserinin basılmasına çok büyük bir katkısı olmuştur. Seyyid Kutub, Muhammed Kutub'u bir kardeş olmaktan daha çok fikirlerinin devamın sağlayacak, onun topluma ve çağa hitab etmesini sağlayacak bir yardımcı olarak görmüştür.

---

[94] Görgün, ''Seyyid Kutub'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 37/64-68.
[95] Abdulmuttalip Baycar - Muhammet Ali Acar, ''Seyyid Kutub'un Düşünce sisteminde İdeal toplum ve Cihad'' *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Güz 2019), 475.
[96] Wael B. Hallaq, *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan),* çev. Tahir Uluç (İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2020), 32.
[97] Kutub, *İslamda Sosyal Adalet,* 64-90; Muhammed Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2018), 23.
[98] Abdulmuttalip Baycar - Muhammet Ali Acar, ''Seyyid Kutub'un Düşünce sisteminde İdeal toplum ve Cihad'', 485.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHAMMED KUTUB'UN İTİKADÎ FİKİRLERİ

2.1. FITRÎ BİR İHTİYAÇ OLARAK İNANÇ

Fıtrat kelime olarak *''ikiye bölmek, ayırmak; var etmek, yaratmak''* manalarına gelen *''f-t-r''* kökünden olup ''*yaratılış, belli yeteneğe sahip oluş''* anlamında kullanılır.[99] İlk yaratılış, mutlak yokluktan sonra varlığın çıkması şeklinde telakki edildiğinden fıtrat kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu açıdan fıtrat ilk yaratılışın olmasıyla varlık türlerinin temel şeklini, karakterini ve henüz dış etkenlerden karşılık bulmamış olarak belirtir.[100]

Fıtrat meselesine dair farklı görüşlerde mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir; a) Başta selef âlimleri olmak üzere çoğunluğu fıtrat kelimesinin ''*İslam''* anlamına geldiğini söylemektedir. Bunu hadise[101] dayandırarak belirtirmişlerdir. Bu hadis insanların tabî, aslî ve fıtrî dinlerinin İslamiyet olduğunu, daha sonra çevre tesirleriyle farklı dinlere yönelmenin asıl ve fıtrattan sapma kabul edildiğini gösterir. Bu görüşe göre gayrimüslimlerin ölen çocuklarıda Müslüman olarak ölür. Dünya ve ahirette de Müslüman muamelesi görürler.[102] b) Fıtrat, başlangıç anlamına da geldiğinden insan ilk nasıl yaratıldıysa onun üzere ölecektir. c) Ulemanın fıtrattan kastı, Allah'ın ilk insanı yani Hz. Adem'in neslinden olanların, dünyaya gelmeden önce iman ettiğine dair aldığı ikrar ve tasdiktir. d) Her çocuğun fıtrat üzere doğduğunu bildiren hadisteki fıtrat yalnız müslüman doğanlar içindir; zira herkes müslüman olarak yaratılmış olsaydı Allah'ın, ''*Andolsun ki biz cinlerin ve insanların birçoğunu cehennem için yarattık*''[103] demesinin ve kafirlerle ilgili daha başka hükümler koymasının anlamı kalmazdı. Bu düşüncelerden en makul olanı ve tercih edileni fıtratın, ilk yaratılışta Allah'ın bahşettiği yaratanını bilme ve tanıma eğilimi, doğuştan verilen olumlu yetenek ve yatkınlıkları ifade eden anlayıştır. İbn Teymiyye (v.728/1328) fıtratı İslam olarak yorumlayan görüşü benimsemekle birlikte bazı farklılıklarla son görüşü de makul bulmaktadır. İbn Teymiyye'ye göre fıtrat hadisinin devamındaki, ''*... Sonra ebeveyni onu Yahudi, Hıristiyan... yapar''* cümlesinde ''*veya Müslüman yapar''* ifadesinin yer alması, fıtratın esas itibariyle ''*İslam''* yahut en azından ''*İslam'a yatkınlık''* anlamı taşıdığını göstermektedir.[104] Râgıb el-İsfahânî (v. 400/1010) fıtratı

[99] Ibn Manzur, Lisân al'Arab, 5/55-59. Mutçalı, ''*Arapça-Türkçe Sözlük''*, 707.
[100] Hayati Hökelekli, "Fıtrat'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/47-48.
[101] ''*Dünyaya gelen her insan fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan, Mecüsi yapar.*'' (Buhari, ''Cenâ'iz'', 79- 80- 93; Müslim, ''Kader'', 22-25)
[102] Hökelekli, ''Fıtrat'', 47-48.
[103] A'raf Sûresi, 7/179.
[104] Hökelekli, "Fıtrat'', 47-48.

tanımlarken, Allah'ı bilmek olduğunu söyler. Bunu desteklemek için de Zuhruf suresinin, 87. ayetini delil olarak kullanır: *''Kendilerini kimin yarattığını sorsan, 'Allah' diyeceklerdir.''*[105]

Fıtrata yükledikleri anlamları genellikle Rûm suresinin 30. ayetine dayandırmaktadırlar: *''Resulüm! Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzerine yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.''*[106] Ayette geçen fa-ta-ra fiili, Arapça'da cebele (*cibilliyet*) (*karakter meydana getirmek*) fiiliyle eş anlamlıdır. Yaratmak, insanın doğasına işlemek demektir. Bu eşanlamlılıktan hareket ederek İmam Mâturîdî (v.333/944) fıtrata ma'rifetullah anlamı vermekte ve fıtratı, insanın Allah'ı tanıma yeteneği, imtihana tabi tutulma istidadı ve aklî istidadıyla başbaşa kaldığında Allah'ın rububiyetini kabul etmesi olarak yorumlamaktadır.[107]Mâturidî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân* da:

> ''Fıtratullah, Allah'ın insanda yarattığı marifetullah ve her çocuğa bahşettiği şuurluluk hâlidir ki çocuk onunla rabbinin rububiyetini ve vahdaniyetini bilebilir. Bu marifet, bebekliklerinde kendileri için gıda olan sütü anne göğsünden emme şuurunu Allah'ın insanlara ihsan etmesi gibidir. Nitekim Hz. Peygamber fıtrat hadisiyle bunu kastetmiştir. Allah'ın dağlarda teşbih ve O'na hamd etme şuurunu yaratması da böyledir. Ancak daha sonra ebeveyni çocuğu kendilerine benzetir ve onu asıl fıtratından uzaklaştırırlar.''

Bu ifadelere göre insan yaşadıklarıyla fıtratı meydana getirmez. Fıtrat teriminin hem Mâturîdî'de hem de Gazâlî'de (v.505/1111) *cebele* olarak verilmesi şu anlama gelmektedir; İnsan olmanın temel kodları fıtrattadır. Onun dışında hayatı idame ettirmek için gerekli normlar hayat içinde öğrenilir. Gazâlî'nin *el-Munkız*'daki şu ifadesi bunu dile getirmektedir; *''Biliniz ki fıtratı itibariyle insanın cevheri boştur; Allah'ın âlemlerine ilişkin bir bilgi orada yoktur''*[108]

Ebû Hayyân el-Endülüsî de (v.745/1344) fıtratın, insana inanç yetisi veren ve insanoğlunun yaratılmasıyla birlikte Allah ile yaptığı ilk vaadleşmeyi ifade ettiğini belirtir.[109]

İnsanın ilk yaratılışı Kur'an-ı Kerim'de[110] belirtildiği gibi *''bir avuç çamur''* dur. Ona ruh üflenince insanî bir varlık olmuştur.[111] Allah, insanı üstün olarak ve kendine ibadet etsin diye yaratmıştır. Diğer taraftan imtahan edilmek için yaratılmıştır.[112] İnsanın hayattaki sıkıntılarla baş etmesi gerektiğini ve fıtrat özerine olmamız gerektiğini belirten ''*Sen yüzünü Halif olarak*

---

[105] Şaban Ali Düzgün, ''İnsanın Doğası (Fıtratı) Ve Özgürlüğü Üzerine'', *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 14/2, 2016, 323.
[106] Rûm Sûresi, 30/30.
[107]Adil Bor, ''Din İle İlişkisi Bağlamında Fıtratın Mahiyeti'', *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3 (Aralık: 2017), 1678. Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ali Haydar Ulusoy ve Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008), 11, 185-186.
[108] İmam Gazâlî, *El-Münkızû mine'd-Dalâl*, çev. Osman Arpaçukuru (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 5-6. Düzgün, ''İnsanın Doğası (Fıtratı) Ve Özgürlüğü Üzerine'', 325.
[109] Bor, ''Din İle İlişkisi Bağlamında Fıtratın Mahiyeti'', 1679.
[110] Sâd Sûresi, 38/71-72.
[111] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 43.
[112] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 67.

dine, Allah'ın insanlar üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yarattığını değiştirmek söz konusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.''[113]

Kutub, insana (hak ve batıldan oluşan) iki yol arasını ayırabilmesi için fıtrî bir anlayış ve bu iki yoldan birini seçmesi için de irade verilmiştir der ve şayet hayvanda ve maddede olduğu gibi insan için sadece tek bir yol olsaydı ya da iki yolu ayıramayacak iradesi olmasaydı ahlakın bir anlamı olmayacağını belirtir. İnsanın önemli bir varlık olduğunu ve nizamsız hayatını devam ettiremeyeceğini söylemektedir.[114] Ayrıca Kutub, fıtratı; kendiliğinden var olduğuna inandığı ilaha tapınmaya, resûlsüz ve peygambersiz de yönelir demektedir. Bütün bunları Allah'ın insanın fıtratına, insanlar henüz Hz. Adem sulbünden oldukları zaman yerleştirmiştir diyerek *''Rabbin, Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: ''Ben sizin Rabbiniz değil miyim?'' Onlar da:'' Evet, (buna) şahid olduk, dediler.''*[115] ayetini belirterek Kutub, fıtratın bir takım sorular sorduğunu[116] ve bu soruların cevabının da fıtratın doğal sonucu olan İslam'da bulduğunu belirtir.[117] Ayrıca fıtratın iki temel güdüyü kapsadığını söyler. Bunlar bireysel güdü ve toplumsal güdü'dür. Bireysel güdü 'ben'i ıspatlamaya, diğeri ise başkalarıyla bir araya gelmeye çalışır, demektedir.[118] Fıtratın sorduğu tüm sorulara Kur'an-ı Kerim'in cevap verdiğini söyler.[119]

Bu bağlamda fıtrat ve psikolojiyi değerlendiren Kutub, batılı bilim adamlarına da başvurmayı ihmal etmez. İngiliz edebiyatı okuduğu için batının bazı eserlerini özellikle psikoloji alanında üç önemli düşünürü incelemiştir. Marx, Freud ve Durkheim'in düşüncelerini açıklayarak eleştirilerde bulunur. Yahudilerin insan psikolojisi üzerine çok durduğunu ancak fıtratı yanlış anladıklarını belirtir. Kutub, bu yanlış anlama ve yanlış teorilerin fıtratı yani inancı ve ahlakı bozmak o toplumu etkisiz hale getirme niyeti taşıdığını vurgular. Bunun için *''üç Yahudi olan Marx, Freud ve Durkheim'in düşüncelerini insanlara öğrettiler,''* der.[120] Ayrıca Marx, Freud gibi bilim insanlarının, insanlara labuvatuvar deneyleri yaparak fikir ve gidişatlarının anlaşılacağını söylediklerini ancak bu deneylerin hiçbir dayanağı olmadığını

[113] Rum Suresi, 30/30.
[114] Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 40- 53; Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 44-45; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 211; Kutub, *Evrim Ve Değişmezlik*, 96.
[115] A'râf Suresi, 7/172.
[116] Kutub, *Çağdaş Fikir Akımlar*, 626-627; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah(İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* 57; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 262-265.
[117] Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* çev. Bekir Karlığa (İstanbul: İşaret Yayınları, 2019), 268; Kutub, *Evrim Ve Değişmezlik*, 201.
[118] Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 163; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 152.
[119] Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 224.
[120] Kutub, *İslam Budur*, 35; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 107-125; Kutub, *Tartışmalar,* 118; Kutub, *Tevhid*, 111; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 43-44.

söyler.[121] Muhammed Kutub, insan ve toplum psikolojisiyle ilgilenmiş bu üç bilim insanını, kitaplarında şu şekilde açıklamıştır;

Marx, *''Din halkların afyonudur''* şeklindeki meşhur sözün sahibidir.[122] Kendisi Alman Yahudisi olup 1812-1883 yılları arasında yaşamıştır. Marx, Darwinist teorinin özünden hareketle, ekonomik bir teori ve insan hayatını madde alemi le maddenin tekamülü arasına hasreden, maddenin kanunlarını insan üzerinde uygulamaya çalışan bir yorum ortaya atmıştır. İnsanın yaşadığı her ortamı maddi ve iktisadî evrime bağlı ve yansıması olarak değerlendirmiştir. Bu düşüncenin gereği olarak Marx, Ademoğlunun hayatını beş merhaleye ayırmıştır; İlkel komünizm, kölecilik, feodalizm, kapitalizm, ikinci ve son kapitalizm'dir. Bunların her birinin devamını kesin görürken, nedenlerini maddi ve ekonomik sebeplere bağlı olarak değerlendirmiştir.[123] İnsan hayatının manevi değerler içinde olmadığını belirterek her şeye maddeci olarak yaklaşır. Marx'a göre, insanın varlık ve duygularını belirleyen ve çizen şey maddî üretimdir. Manevi değerler ise yok olmaya mahkum bir takım geçici etkenlerdir. İnsanın varlığı ve yaşamı için tek gerekli unsur maddedir. Marksizm'e göre, manevî değerler maddî değerlere tabidir ve sürekli değişirler. Marksizm bütün bu tekamül nazariyesini Darwinizm'den almıştır.[124] Darwinizm'in; İnsan için, ilk anda insan olarak yaratılmadığını ve son maymun olduğu görüşünü savunduğunu, insanın evrimler geçirerek bu hali alan teorinin kendiyle çeliştiğini belirtir.[125] Birçok kitabında bu konulara yer veren Kutub, genel anlamda şöyle der;

''Bu ve diğer ideolojinin merkezinden Müslümanları dininden uzaklaştırmak için Fransızların hamle yapıp Mısır'a geldiklerinde İslam şeriatını toplumsal hayattan uzaklaştırmak, kadını özgürleştirmek, Müslümanların da, Arapların da okumaları için Avrupa kaynaklı düşünceleri Arapçaya tercüme ederek kültürel sömürüyü ikame etmeye çalıştıklarını, İngiliz emperyalizmin Mısır'a gelir gelmez yaptığı ilk iş Şer'i mahkemeleri değiştirmek ve onları kişiselleştirmek olduğunu, bunu yapmaktaki hedeflerinin ise Müslümanları Hıristiyanlaştırmak için yapıldığını ancak bunu çokta yapamayacaklarını anladıklarında

[121] Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 37; Muhammed Kutub, *Tevhid*, çev. Süleyman Altay (İstanbul: Buruc Yayınları, 2020), 129; Muhammed Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 41; Kutub, *Gelenekler Çatışması,* 142-143; Kutub, *Biz Müslüman Mıyız*, 80-81.
[122] Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler*, 235-247.
[123] Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2016), c.I-III, 108; Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* 274; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 98.
[124] Muhammed Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 98; Kutub, *Evrim Ve Değişmezlik,* 87.
[125] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri,* 62-65; Kutub, *Tartışmalar*, 96; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 131; Kutub, *Biz Müslüman Mıyız*, 166-167; Kutub, *Gelenekler Çatışması,* 18-22; Kutub, *Tevhid*, 126; Kutub, *İslamî Tarih Yorumu*, 29-33; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah(İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları*, 129; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 40; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 245; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 48; Kutub, *Evrim ve Değişmezlik,* 24.

sadece İslam'dan uzaklaştırmaya gittiler.'' demektedir.[126] İslam'ın toplumsal bir yapısının olmadığını, dini bir toplum olduğunu birçok Oryantalist farkına varmış ve tamamen İslam'ın ortadan kalkmayacağını, Hıristiyanlığın da gelmeyeceğini idrak etmişlerdir.[127]

Kutub'un eleştirdiği bir diğer düşünür olan Freud ise Avusturyalı bir Yahudidir. 1856 yılında dünyaya gelen Freud, 1938 yılında ölmüştür. Önceleri bir doktor olarak çalışırken daha sonra sinir ve ruh hastalıklarını tedavi etmede uzmanlaştır. Hastalarını daha iyi takibini sağlamak için özel bir klinik açmış ve hastalarını gözlemleyerek düşünceler ortaya atmıştır. Psikolojik etüdleriyle ilgili otuz kadar eser yazdığı bilinmektedir. Kutub, Freud'un en önemli görüşünün; insan yapısındaki en büyük gücün cinsel güç olduğunu belirtir.[128] Kutub bunu, asıl ve en önemli gerçek, insanın cinsel duygusunu tatmin için sadece cinsel hormonlarıyla değil, bütün biyo-psişik mekanizmasıyla hareket etmesi diye tahsis eder. Freud'a göre nasıl ki insan, yemek isteğini tatmin için sadece midesi ile hareket etmez veya sırf açlık duygusunu tatmin etmek için yemek yemez de bütün mekanizmasıyla birlikte faaliyet yaparsa, cinsel konuda da bir bütün olarak faaliyet yapar. İstesin- istemesin acıktığı zaman yiyecek şeyler arar, zihniyle yiyecek şeylerin nerede ve nasıl olduğunu düşünür. Sonra kendisi gibi yiyecek arayan ve kendi yiyeceklerine saldıran kişilerle savaşır veya onlarla bireysel ve sosyal yönüyle anlaşır, birlikte çözüm yolları arar. Bunun neticesi olarak bir takım değerler ortaya çıkar. Mesela, dostluk, yardımlaşma, vb. bunun sonucu olarak ruhî, siyasî, sosyal ve ekonomik sistemler kurulur, demektedir.[129]

Freud, din, ahlak ve gelenekler gibi yüksek değerlerden çok az söz eder. Freud, bu değerleri kötüleyerek ömrünün çoğunu insanlık için iki yol bulunduğunu ispatlamak için harcamıştır. Ya şehevî duyguların -cinsel arzuların- son derece hür olması gerektiği yani hayvanca yaşamalı ya da bütün duyguları baskı altında ezilmeli (repression), sinir ve asap namına bir şey bırakmamalı ve bütün hayatı mahvedip gitmelidir. Ona göre bunun dışında üçüncü bir yol yoktur.[130]

Freud, Darwin'in evrim anlayışını almamıştır. Ondan sadece insanın hayvanî yönü düşüncesini almıştır. Freud, her psikolojik araştırmacı gibi insan yapısı için değişmez bir tablo çizmiştir. Freud'un insan nefsine dair çizdiği tablo; din ile ahlakı küçümsemesi, onları insan hayatında köklü olmayan, aksine başka bir şeyin yansıması olarak kabul etmesi ve insanın aslı

[126] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 104.
[127] Kutub, *Oryantalistler ve İslam*, 80.
[128] Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, I, 115; Kutub, *Biz Müslüman Mıyız,* 180; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 134; Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler*, 190-191; Muhammed Kutub, *Gelenekler Çatışması,* çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 32-36, 72.
[129] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 226- 227.
[130] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,*234; Kutub, *20.Asrın Cahiliyesi,* 99.

itibariyle maddî ve hayvanî yönü olduğu kanaatine sahip olması açısından Marx ile aynı noktada birleşse de nefsi kirletmek ve onu aşağıya indirmek bakımından ondan daha tehlikeli ve aşırıdır.[131] Freud psikolojisi, 19. Yüzyılın temel trendlerinden biri olan pozitivist bilim anlayışının da desteğini alarak öncelikle Avrupa'da, devamında dünyanın Batılılaşmaya açık toplumlarında yıkıcı rüzgarlar estirmiş, geleneksel değerleri ve dini değerleri şiddetle sarsmıştır.[132] Bu etkiyi kırmak isteyen Muhammed Kutub'un Freud'a eleştirileri ise şunlardır;

1-Freud, şuurun tıpkı şuur altı gibi insan psikolojisinin yapısını oluşturan unsurlardan bir parça olduğunu, insanın *''ben''*inin içinde var olup dışarıdan adapte edilmediğini bilmezlikten gelmiştir. Bundan dolayı dinin, ahlakın, geleneklerin insan psikolojisinde önceden var olmadığını belirtmiştir.[133]

2-Gerek toplum ve topluma karşı beslenen duygular, gerekse toplumsal baskılara boyun eğmek gibi eğilimlerin tamamı, insan ruhunun derinliklerinden ortaya çıkmaktadır. Toplumu meydana getiren temel etken, insanların ortak yaşama güdüsünden doğmaktadır. İnsan bu güdünün etkisiyle bazen cemiyet halinde yaşamak için bireysel arzu ve zevklerini feda eder. Eğer insan ruhunda toplum halinde yaşama duygusu bulunmasaydı, dış etkenlerin tesiriyle veya doğrudan doğruya baskı yoluyla yeryüzünün hiçbir kuvveti böyle bir duyguyu meydana getiremezdi. Bu sebeple, şuurun toplumdan gelen dış baskıların tesiriyle teşekkül ettiğini ileri süren görüş kökten yanlıştır. Çünkü bu duygu insan benliğinin derinliklerinde mevcut olan doğuştan gelme bir duygudur. Ne yazık ki Freud bunu gözden uzak tutmuştur.[134]

3-Yüce değerleri belirten sınırlayıcı engeller, baskılar veya psikolojik adı ile –repression-lar bile, insan *''ben''* ine dışarıdan zorla adapte edilmiş baskı ve zor mekanizmaları kullanarak benimsetmiş değildir. Eğer insanda bunları benimseyecek doğuştan bir yetenek olmasaydı, ego dediğimiz benlik ne bunları benimser ne de bunlara dayalı olarak kullanılabilen üstün değerler mekanizmasını faaliyete geçirebilirdi. Ne baskı ne de engeller daha önce var olmayan bir şeyi yeniden meydana getirecek güçte değildir. İşte Freud, bunu da bilmiyordu, demiştir.[135]

Kutub'un, en çok eleştirdiği konu ise Freud'un meşhur *''Oedipus Kompleksi''* efsanesi ki onun bütün görüşleri için ana eksen olmuştur. Anneye karşı beslenen cinsel arzu efsanesi..Kendisinin de ''*Totem And Taboo''* adlı eserinde itiraf ettiği gibi, bu efsaneyi Freud, Darwin'in boğaların dünyasından aldığı örneklere kopya etmiştir. Darwin'e göre çiftleşme

[131] Muhammed Kutub, *Evrim ve Değişmezlik,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2015), 52-59.
[132] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 8.
[133] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, 30.
[134] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 31.
[135] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 31.

mevsiminde aşırı derecede azgınlaşan boğalar, babalarını öldürürler. Sonra da annelerini elde etmek için birbirleriyle çatışırlar. Güçlü olan boğa galip geldikten sonra anne onun olur. Böylece annesiyle cinsel arzusunu tatmin eder. *''Freud'da açıkça, hiç sıkılmadan, yüzü kızarmadan, vicdanının sesini duymadan, hayvanlar dünyasında geçen bir olayı ele alıyor ve insanlara uyarlıyor! Sanki ilk insanların doğuşlarını görmüşte gözlemiş gibi… Sanki o anda ilk insanlarla birlikte bulunuyordu da bu olayı görüp tescil etmiş!''* diyerek Freud'un düşüncesini sert bir şekilde eleştirmiştir.[136]Özetle, Freud'a göre, insanın kimlik ve kişiliğini temsil eden ana yapı *''ego''* dur. Ego'yu değiştirmek, eğitmek veya başka şekle sokmak için yapılan tüm çalışmalar, insanın kimlik ve kişiliğini meydana getiren egoya sonradan empoze edilen ve zorla kabul ettirilen şeylerdir. Bunlar da insanın gerçek *''ben''* ini mahvedici nitelikte kötü ve tehlikeli etkenlerdir.[137]

Kutub'un eleştirdiği bir diğer düşünür sosyoloji alanında eserler veren Durkheim'dir. Kutub'a göre; Emil Durkheim da bir Fransız Yahudisi olup 1858-1917 yılları arasında yaşamıştır. Sosyoloji dalında uzmanlaşmış ve bu konuda bazı kitaplar yazmıştır. Durkheim, Freud ve Marx gibi büyük kitlelere ulaşmasa da, sosyologlar arasında yaygın şekilde tanınmaktadır. Ona göre Durkheim da dinin, ahlakın ve geleneklerin parçalanması için hamleler yapmıştır.[138] Kutub, görüşünü şöyle özetler; Durkheim'e göre insan, yapısı itibariyle hayvanlara hâkim olan sürü güdüsüne mahkûmdur. Bu güdü onu şuursuz ve iradesiz olarak yönlendirir. İlk insanların, annelerini ele geçirmek için babalarını öldürmüş olduğunu ileri süren ve bu konuda Darwin'in söylediğine benzer şeyleri ineklerde gördüğüne dair naklini delil olarak yeterli bulan Freud, herhangi bir üstü kapalı ifade kullanmak gereğini hissetmeden konuşmuşsa da, Durkheim bu konu da direk olarak *''hayvanî''* terimi kullanmamış, insanlar âleminde bu durumu anlatmak için *''sürü güdüsü''* yerine *''sosyal akıl (ma'şerî vicdan)''* demiş ve hayvanlar âleminde sürü güdüsüne nisbet edilen her şeyi insanlar âlemine atfetmiştir. Durkheim'in anlayışına göre, insanın bağımsız bir yapısı, bir fıtratı ve belirli birtakım özellikleri yoktur. Çünkü insanın yapısı ve fıtratı; sabit, değişmesi imkansız veya doğru olmayan bir takım değerlerin varlığına parmak basmaktadır. İnsanı, kendisi için dilenen şekilde biçim alan bir kap olarak görür. Buna göre insanın sürekli değişen, hiçbir durumda karar kılmayan *''sosyal akıl''* olduğunu belirtir. [139]

> Durkheim,
>
> Din fıtrî değildir'', ''Kadın için evlenmek fıtrî bir şey değildir'' demekte ve ''Suç, gayet normal bir olaydır. Evlenmek insanın fıtratından değildir. Ahlâka gelince, ondan,

[136] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 374.
[137] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 30-32.
[138] Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2016), 121.
[139] Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları,* 124.

> değişmeyen bir varlık gibi söz etmek mümkün değildir. Bunların her biri, toplumsal durgunluk meydana getirdiği ve tek durum üzere, sabit kalmayan, bir tezattan başka bir tezata durmadan geçen şeylerdir.

Durkheim bu sözleriyle fıtratın olmadığını iddia etmektedir.[140] Durkheim ve benzer görüşleri paylaşan bazı sosyologların toplumu bizzat kendiliğinden mevcut bir kuvvet olarak görmeleri oldukça gariptir. Bu sosyologlar toplumla ilişki kurma eğiliminin bireyin iç dünyasından doğmadığını, onlara dışarıdan empoze edildiğini kabul etmektedir. Kutub, burada batılı sosyologların ve psikologların yanlış açıdan baktığı görülmektedir, der ve insanı tek taraflı ele aldıklarını, bir yanını göz önünde bulundururken diğer yanını ihmal ettiklerini belirtir.[141]

Kutub; *''Çağdaş cahiliye, İnsanları Freud, Marx ve Durkheim vasıtasıyla bilimsel teorilerle kurtarmaya çalıştıklarını''*söylemektedir. Batı'nın, özellikle Freud'un *''Cinsel hayat sadece biyolojik bir işlevdir; ahlakla hiçbir ilişkisi yoktur''* düşüncesini topluma yerleştirmek için romanlar, piyesler, sinema, televizyon, radyo ve basın gibi sanat ürünleri ile insanlara bunu kabul ettirdiklerini belirtir. Kutub, bunda herhangi bir sapmanın olmadığını söyleyenlere ''*bu ahlakî bozukluktan başka bir şey değildir.''* şeklinde söylemektedir.[142]

Durkheim, insanlık hayatını sosyal açıdan, Marx'da tarihi ve maddî açıdan incelemiş, Freud'un da tam karşısında durmuştur.[143] Muhammed Kutub, bu önemli üç düşünürün fikirlerini birçok eserinde dile getirmiştir ve eleştirmiştir.

2.2. FITRATIN DOĞAL SONUCU OLARAK TEVHİD

Sözlükte *"tek olmak, bir olmak"* anlamındaki vahd(vahdet, vühûd) kökünden türeyen tevhîd *"bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek"* demektir.[144] Mâtürîdî ekolünde ilâhî fiiller Allah'ın zâtıyla kâim olduğundan tevhid'in anlamında yer almaktadır. Ancak bu fiiller tanım bakımından sıfat kavramı içinde irdelenmiştir. İlahi fiiler hakkında mezheplerin farklı görüşleri olmuştur. Mu'tezile, ilâhî fiillerin hâdis olduğunu zât-ı ilâhiyyeye nispet edilmediğini savunurken Eş'arîler, fiilleri müstakil bir sıfat kabul etmeyip kudret ile bağlantısı olduğu savunarak yorumlanmıştır. Bu sebeple Kur'an'da Allah'ın birliğini konu edinen kavram ve ifadelerin yanında Allah'ın ortağı olmadığını belirten ayetlerde vardır, bunların sayısı diğerlerinden oldukça fazladır. Eş'ari kelamcılarından olan Ebû Abdullah el-Halîmî'ye (ö. 403/1012) göre Kur'an'da ve hadiste Allah'a nisbet edilen *"kâfî (kulunun bütün ihtiyaçlarını karşılayan)*'' kelimesinin yanı sıra *"alî, azîm, refî"* gibi isimler geçerek Allah'ın tek olduğu vurgulanmaktadır. Mâtüridi tarihi yönden ve aklî olarak kozmolojik delillerle Tevhid konusunu

[140] Kutub, *20.Asrın Cahiliyesi,* 43-44.
[141] Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 163.
[142] Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 201.
[143] Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 172; Kutub, *Evrim ve Değişmezlik,* 59.
[144] Mutçalı, *Arapça –Türkçe Sözlük*, 986.

temellendirmeye çalışmıştır. Tarihî delil olarak geçmiş zamanda yaşayan insanların büyük çoğunlukla tabiatı yaratan ve yöneten bir yaratıcının varlığına inandığını söylemiş, bunların içinde çok tanrı inancını benimseyenlerin de aslında tek tanrının mevcudiyetini kabul ettiğini, diğer ilâhları şefaatçi saydığını belirtmiştir. Mâtüridi'nin zikrettiği aklî delilin aslını Enbiyâ sûresindeki âyet (21/22)[145] teşkil eder. Kaynaklara *"burhân-ı temânu"* ismiyle geçen bu delil, birden fazla ilahın bulunması durumunda bunların arasında yaşanacak irade çatışması yüzünden tabiat düzeninin bozulacağı esasına dayanır. Kozmolojik delil de tabiatta görülen mükemmel âhenk ve düzendir. Eş'arî ile daha sonra gelen kelâmcılar, genellikle tevhid âyetleriyle (er-Ra'd 13/16[146]; el-İsrâ 17/42[147]; el-Mü'minûn 23/91[148]) teşbihi reddeden Şûrâ sûresindeki âyetten (42/11) hareketle tevhid inancını pekiştirmeye çalışmıştır.[149] Tevhid inancını açıklarken Mâturidi, Allah'ı bilme konusunda Hz. İbrahim peygamberi örnek olarak getirmiştir. Çünkü Mâturidi, Hz. İbrâhîm'in geçmişlerini taklîd ederek değil de, yaratılanlar üzerinde düşünüp araştırarak Rabbini bilmesinin bize de örnek olacak bir davranış olduğu düşüncesindedir. Bu bakımdan insanın aklını kullanarak Allah'ın yarattıkları üzerine düşünmesi gerekmektedir. Hz. İbrahim'in yaşadığı toplum ile tartışıp onların düşüncelerini çürütmesi, sonrasında kendi bulduğu delilleri ortaya koyması, herkes için takip edilmesi gereken bir yoldur. Mâturidi'ye göre, Hz. İbrâhîm, haberle edindiği bilgileri, duyulara dayanan delillerle desteklemiştir. Hz. İbrâhîm, Allah'ın ölüleri dirilteceğini ve buna gücünün yettiğini bildiği halde, O'ndan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemiştir. Aslında İbrâhîm, Allah'ın ölüleri dirilteceğine inanmaktaydı, ancak diriltmenin gerçekleşmesi konusunda kalbi tam bir sükûnet içinde olmadığı için bunu Allah'tan istemiş ve bu olay gerçekleşmiştir.[150]

Kur'an-ı Kerim'in bize öğütleriden en önemlisi, Allah'ı her türlü eksikliklerden tenzih etmektir. Ayrıca insanları doğru yola ileterek, yanlış bilgi ve hurafelerden uzaklaştırıp kendisine yeryüzünde mutluluğu sağlamaktadır. Kur'andaki Allah ile ilgili çoğu ayet, O'nun sıfatlarını konu edindiği görülmektedir. Bu ayetlerde daha çok tevhid konusu üzerinde durulmuş ve Allah'ın benzerinin ve ortağının olmadığını sıksık vurgulanmıştır. Allah'ın varlığı hakkında, Kur'an da insanoğlu için bilinmesi tabii ve zorunlu bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Fıtrat üzerine olan insanın aklederek yaratanını tanıyacağı muhakkaktır. Allah,

[145] Karaman – Çağrıcı - Dönmez – Gümüş. Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri, 2/311.
[146] Karaman – Çağrıcı - Dönmez – Gümüş. Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri, 2/237.
[147] Karaman – Çağrıcı - Dönmez – Gümüş. Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri, 2/270.
[148] Karaman – Çağrıcı - Dönmez – Gümüş. Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri, 2/337.
[149] Mevlüt Özler, ''Tevhid'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18-20.
[150] Fethi Kerim Kazanç, ''Tevhid İnancı Ve Evrensel Ahlak İlişkisi: Hz. İbrahim Örneği'', *Kelam Araştırmaları* 9:1, (2011), 92-93.

rubûbiyyeti ve tevhidi ispat eden delilleri evrene yerleştirmiş ve insan aklına da bunları anlama yeteneğini vermiştir.[151]

Muhammed Kutub'ta tevhide önem vermiş ve Rubûbiyyet anlayışını daha çok ele almıştır. İnsanın fıtrî olarak Allah'ı bulacağını belirtmiştir.

Muhammed Kutub tevhid'i, Allah'a şirk koşmamak ve bütün emirlerini eksiksiz yerine getirmek olarak açıklar.[152] Tevhidi tanımlarken; dillerde söylenen bir söz, kalplerde kökü sağlam bir itikat, vicdanlarda saklı bir duygu ve aynı zamanda bütün bunların şuurlu bir gerçek ve yaşayışta bir vakıa olarak tercüme olup ibadetle, ortaksız olan bir ve tek Allah'a yönelmektir; diğer şeriatlar dışında tutulmak suretiyle yalnızca Allah'ın şeriatına uymaktır, diyerek tanımlar. Bakıldığında Kutub, tevhidi amelle birlikte değerlendirmektedir.[153] Tevhid'in öneminden çokca bahsetmiş ve insanlara yerleşmemesinin doğurduğu sonuçlar üzerine birçok eser kaleme almıştır.[154]

Kutub, ilk neslin yol alışında durup düşünülmesi gereken durumun, Allah'ın mü'minlere, Mekke'deki terbiye aşamasında ellerini savaştan çekmelerini, sabrederek eziyetlere katlanmalarını buyurmuş olduğunu kabul eder. Eğer İslam savaş ile başlasaydı, bu davet İslam yayılmadan son bulabilirdi, diyen Kutub, öncelikle insanlarda Tevhid'in yer ettiğini belirtir.

Günümüzde Müslümanların içindeki buhrandan çıkması için akidenin kalplerine yer etmesi gerektiğini vurgulayan Kutub, akide'nin yerleşmesiyle Müslümanların uyanacağı düşüncesindedir. Tıpkı ağacın liflerindeki canlı özün hareket etmesi ile birlikte ağacın yapraklarının yenilenmesi gibi bir uyanışın imkanı olarak düşünmektedir.[155]

Kutub eserlerinde tevhid ile ilgili şunları söyler; İslam, insanı fert ve toplum olarak iki yönünü de terbiye etmektedir. İşte bunun tek anahtarı Kelime-i Tevhid'tir. Bunun kasdettiği şey de Rabbanî metoda tâbi olmaktır. Rabbanî metod, Kur'an-ı Kerim'de emrettiği ve nehyettikleridir. Bu metoda uymak kişinin şahsiyetinde bireyci yönle toplumcu yön arasında

---

[151] Berat Sarıkaya, ''İbn Teymiyye'nin Tevhid Anlayışı Ve Pratik Tevhid Vurgusu'', *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*,4/7 (2015), 94-95.
[152] Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 48-51.
[153] Kutub, Çağdaş *Dünyaya İslamî Bakışımız,* 156; Muhammed Kutub, *Enfal Sûresinde Eğitici Dersler,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka yayınları, 2015), 21, 74; Muhammed Kutub*, Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2020), 26; Muhammed Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitimin Önemi*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2016), 29-32; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 144.
[154] Muhammed Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllallah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* çev. M. Lütfü Özbey, (İstanbul: İhtar Yayınları), 31; Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu* çev. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 14-16; Kutub, *Nasıl Davet Edelim*, çev. M.Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 47-57; Kutub, *Kur'an-ı Nasıl Okuyalım*, 58-60; Kutub, *Biz Müslüman Mıyız*, 3-5; Kutub, *İslam İnancı*, çev. Nurettin Yıldız, (İstanbul: Risale Yayınları, 2019), 119-124; Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar*, (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 69; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 231; Kutub, *Kavramlar*, 20-133.
[155] Kutub, *Tih' ten Çıkış*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2019), 61.

denge oluşturur.[156] Günümüzde Müslümanların iki ana mesele üzerinde durduğunu ve bunların Tevhid ile meşruiyet olduğunu söylemektedir.[157] Kutub,

> ‘‘Bizler, var olan bir binada cüz’i bir takım tamiratlar yapmak konumunda değiliz. Aksine bizler, neredeyse yıkılmaya yüz tutmuş bir yapının temelini yenilemek durumundayız. Eğer temel yenilenmeyecek olursa, yapılacak olan her bir tamiratın değeri ve faydası olmayacaktır. Bu dinin temeli de lâ ilahe illallah’tır.’’

demektedir.[158]

Tevhid’in de bozulduğunu belirten Kutub, abdesti bozan şeylerden çokça bahsedildiğini ama tevhid’i bozan şeylerden hiç söz dilmediğini vurgular. Ümmetin, Tevhid’i ihmal ederek kendilerine verilen emaneti mahvettiğini söylemektedir.[159] İbn Teymiyye ve İbn Kayyım (ö. 751/1350) gibi alimlerin *‘‘Lâ ilâhe illallah’’*ı bozan şeylerden çok söz ettiklerini belirtir.[160] İbn Teymiyye’ye göre; Tevhid’e zarar veren şeylerin en önemlisi, İslamî terminolojisiyle başlayıp Allah ile alemin birbiri ile bütünleştiğini varsayan hulûl ve ittihat düşüncesi ayrıca bunu temsil eden bir vahdet-i vücûd nazariyesi olarak belirtir. Varlığın tek olduğu düşüncesinin kaynağı olarak Hıristiyanlık ve diğer İslamın dışındaki inançlarda var olduğunu ileri sürmektedir. Allah dışında başka şeylerden yardım talep etmenin tevhid açısından sakıncalı bulan İbn Teymiyye, Allah’tan isterken Peygamberi vesile etmenin sakıncalı olmadığını da eklemiştir. Kabir ziyaretine genel anlamda cevaz verirken kabri öpmenin, kurban kesip, namaz kılmanın tevhid inancını zedeler nitelikte bulur.[161] Tevhid inancında görüşlerini belirttiğimiz İbn Teymiyye, tevhidi esas alıp bunu üç kısma ayırmaktadır. Bunlar; zât ve sıfat, ulûhiyyet diğeri de rubûbiyyettir. Daha çok ulûhiyyet tevhidi üzerinde duran Teymiyye, en önemlisinin bu olduğunu belirtir. İnsanların bu tevhide uymamasını halinde asıl tevhid inancının olmayacağını savunmaktadır.[162]

Hasan el-Benna’nın *‘‘Risaletu’t-Teâlim’’* makalesinin son kısmında

> Şehadeteyni ikrar eden, bunların getirdikleriyle amel eden, farzları eda eden hiçbir Müslümanı tekfir etmeyiz. Ancak inkâr sözünü söylerse veya dinin zaruri olan bir malumunu inkâr ederse veya Kur’an’ın sarih bir emrini yalanlarsa ve ya Kur’an’ı Arapçanın kurallarının hiçbir şekilde ihtimal vermediği bir yönde tefsir ederse ya da inkârdan başka hiçbir tevilin yapılamayacağı bir amelde bulunursa tekfir ederiz.

---

[156] Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 196.
[157] Kutub, *Nasıl Davet Edelim*, 70.
[158] Kutub, *Nasıl Davet Edelim*, 258.
[159] Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* 168.
[160] Kutub, *Tevhid*, 173.
[161] M. Sait Özervarlı, ‘‘İbn Teymiyye’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/405-413.
[162] Sarıkaya,‘‘İbn Teymiyye’nin Tevhid Anlayışı Ve Pratik Tevhid Vurgusu’’, 112. İbn Teymiyye, *‘‘Tevhid Risalesi –er-risâletü’t-tedmüriyye-’’,* çev. Ulvi Murat Kılavuz. (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 119.

El-Benna bu makalesinde selefin iman hakkındaki sözüne sarılmıştır. Bir insan dili ile Tevhid'i söylese bile hayatında bu sözü temelinden bozabilecek şeylerin olduğunu hatırlatmış ve dinden çıkanların ne sebeplerle çıktığını sıralamıştır.[163]

Kutub, Mürcie'nin hüccet olarak getirdiği *''Kalbini yarıp baktın mı?''* hadisi onların fikrini desteklemeye yeterli görmez. Bu hadis ancak tevhid sözünü inanarak ya da inanmayarak söyleyen kişiden kılıcın kaldırılmasını ifade etmektedir. Buna göre bir kişi öldürülmemek için ağzıyla kelime-i Tevhid'i inanmayarak söylese de onu öldürmek caiz değildir. Fakat bu söz onun gerektirdikleriyle amel etmeden o kişiye İslâm sıfatını kazandırmaz, demektedir.[164] Mürcî düşüncenin Tevhid'in içini yavaş yavaş boşalttığını ve sonunda onu ruhsuz bir kelime haline getirdiğini belirtir.[165] Mürcie'nin, *''Lâ ilahe illallah diyen cennete gider,''* Müslim hadisini de kullanarak tevhidi ikrar ile sınırlandırmışlardır. Ancak Allah'ın bu kelimeyi ahirette kabul etmesi için şirkten beri olmak şarttır, demektedir.[166]

Muhammed Kutub, insanın daima lâ ilahe illallah'a muhtaç olduğunu, kâfir ve müşriklerin de akidelerini düzeltmek için Tevhid'e ihtiyaç duyduğunu belirtir. Allah'ın hakkı olan ve üzerlerine vacip olan ibadetlerinde fitneye düşmemek için veya şeytanın kendilerine engel olduğu kapıları kapatmak ve ona karşı uyanık olmak için muhtaç olduğunu belirtir. Her durumda tevhid kelimesinin, gereklerini yerine getirmeden ve hayat içerisinde herhangi bir etkisi olmadan söylenebilecek sıradan bir kelime olmadığını söylemektedir.[167] İnsan yaşamı boyunca tevhid'in gerekliliği olan yalnızca Allah'a iman etme konusu en önemli unsurdur. Çünkü insan başkasını ilahlaştırınca ona köle olmaktadır. Muhammed Kutub'da bu konu üzerine çok durmuştur.[168]

2.3. MUHAMMED KUTUB'UN KUR'AN-I KERİM BAKIŞI

Mezheplerin ortaya çıkmasındaki önemli hususlardan biri de Kur'an'ın doğası ve anlaşılmasında ortaya çıkan farklılıklardır. Bu sebeple tarihî süreçte ortaya çıkan mezhepler veya günümüzdeki dini akımlar ilk olarak Kur'an'ın anlaşılmasına vurgu yaparlar.

Muhammed Kutub, Kur'an-ı anlamak ve anlamlandırmak için ilk olarak ''*Kur'anla yaşamak, Allah ile birlikte yaşamaktır''* der. Kutub, Allah'ın indirmiş olduğu Kur'anın insanlara yöneltilmiş hitabı ve insana; kalben, ruhen ve zihnen seslenişi olduğunu

[163] Kutub, *Tevhid,* 176-177.
[164] Kutub, *Tevhid,* 177.
[165] Muhammed Kutub, *Kavramlar*, çev. Cihangir Ökmen (İstanbul: Beka Yayınları, 2020), 32.
[166] Kutub, *Kavramlar,* 88.
[167] Kutub, *Kavramlar,* 20.
[168] Kutub, *Tevhid,* 178.

belirtmektedir. Kur'an ile yaşamayı Allah ile sürekli irtibat kurmaya benzetmiştir.[169] Müslüman'ın Kur'an okumaktan ve onunla sohbet etmekten uzak olmayacağını vurgulamış ve Kur'an okumanın bizatihi ibadet olduğunu birçok eserinde belirtmiştir.

Kutub, Kur'anı okuma gayemizi kendimize sormamız gerektiğini de vurgulamaktadır. Kur'anı bu hayattaki bir gezi rehberine benzetir ve yolcu için yolun nereden başladığı, nerede ayrıldığı ve nerede son bulduğunu bildirmek için eşlik eder, Müslümanın da bu dünya gezisinde kendine bir rehber bulması gerektiğini ve bu rehberin de Kur'an olduğunu belirtir. Ayrıca Kutub, eserinde fıtratın insana sorduğu bütün soruları cevaplandırmaya çalışmaktadır. Fıtratın bize sorduğu; Bu kâinatı yaratan kimdir? Bu kainatı yöneten ve idare eden kimdir? Biz nereden geldik? Öldükten sonra nereye gideceğiz? Hangi gaye için yaşamaktayız? gibi soruların cevapları insanın hayat görüşünü belirlediğini söyler.[170]

Arap Şair İlya Ebû Mazî'nin;

''Geldim buraya, nereden geldiğimi bilmeyerek, ama geldim...

Ayaklarımın önüne bir yol çıkarıldı, yürüdüm...''[171] dediği gibi insanın ışığını kaybetmesi sonucu düşeceği sapkınlık kargaşasını temsil ettiğini belirtir. Kur'an-ı Kerimdeki birçok ayetin fıtratın anahtarı olarak gören Kutub, birçok soruya Kur'an cevap verir demektedir.[172]

Kutub, Kur'anın odak noktasının ''akîde'' olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Günümüz Müslümanlarının akîdeyi kavrama, değerlendirme ve yaşama konusunda sapmalara müsait olduğunu belirtir. Akîdenin yani Tevhid'in üç temel unsuru kapladığını söylemektedir, bunlar ise;

İtikatta Allah'ı tevhit etmek, ibadette Allah'ı tevhit etmek, Teşri de (yasa koymada) Allah'ı tevhit etmektir.[173] Bunları açıklayan Kutub, günümüz İslâm dünyasının en büyük probleminin Kur'an'dan uzaklaşmak olduğuna dikkat çekmiştir. Kur'an'ın, bu ümmetin terbiye ve yönetim kitabı ve dini öğreten en önemli rehber olduğunu belirtmiştir. Kur'an'ın inmeye başladığı dönemde Cahiliye'yi ortadan kaldıranın Kur'an ayetleri ile olduğunu ve o dönemde inen Kur'an ile şimdiki Kur'an'ın farklı olmadığı üzerinde durmuştur.[174] Kutub, İbn

[169] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 26. Kutub, *İslam İnancı,* 248; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 18.
[170] Muhammed Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, çev. Yusuf Yılmaz (İstanbul: Risale Yayınları, 2017), 21.
[171] Ebû Mâdî İlye, *el-Cedâvil, (Dîvânü Şi'r), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn*, (Beyrut: IX. Baskı, 1972); Kutub, *İslam İnancı,* 239; Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, 22; Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 28- 29; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* 59; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 148.
[172] Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 74-75.
[173] Muhammed Kutub, *Tartışmalar* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2014), 48; Muhammed Kutub, *Benzerini Getiremezler*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2018), 55.
[174] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 37.

Teymiyye'nin düşünce yapısından da etkilenmiştir. İbn Teymiyye'nin itikat konusundaki üzerinde durduğu husus Allah'ın sıfatları ve tevhidi ulûhiyyettir. Bunları açıklayan Teymiyye Tevhidi zâtı, Allah'ın tüm yönleriyle mutlak manada kemâl sıfatlarını taşıdığına kesin bir şekilde inanmak olduğunu açıklar. Bu da ancak Allah ve elçisini, Allah'ın isim ve sıfatı olarak gönderdiklerine iman etmekle gerçekleşeceğini belirtir. Rubûbiyyet tevhidi, Allah'ın kendine ait fiilleriyle tek olduğuna inanmak demektir. Allah'ın yaratması, rızık vermesi, herşeye mâlik olması, yönetme ve tasarrufun elinde bulunması, diriltme ve öldürmenin kendisine ait olması vb. fiillerinde Allah'ın tek yetkili olduğuna inanmaktır. Tevhid-i Ulûhiyyet ise Allah'ın, yarattıklarının fiilleriyle bir olduğunu kabul etmek demektir. Bu da, kulun yaptığı tüm fiillerde dua, korku, sevinç, üzüntü, oruç, hac, tevbe gibi ibadet türlerinin sadece yaratıcı olan Allah'a yapılması ile olmalıdır. Ulûhiyyeti; İslam dininin evveli ve sonu, açıkta olanı ve bâtınî olanıdır, diyerek açıklamaktadır.[175]

Yaşadığı dönemde İhvan-ı Müslimin'in önemli liderlerinden olan Seyyid Kutub da Müslüman toplumun siyasi, iktisadi, ahlâki ve kültürel açıdan sorunların doğrudan çözümünün, Kur'an ve sünnetler ışığında olacağını belirtir.[176] Muhammed Kutub insanların Kur'an'ı rehber edinmediklerinde yani Kur'an eksenli bir hayatları olmayınca, rızkı verenin kullar olduğunu düşündüklerini ve rızık azaldığında saygınlığını unutup insanlara rızkının kesmemesi için yalvardıklarını belirtir. Kutub, bunun Kur'an terbiyesinden uzak olmakla ilgisinin olduğu söylemekte ve ayeti delil göstermektedir.[177] Ayrıca insanın yaratılış amaçlarından biri olan yeryüzünü imar ve yönetmede kişiyi aktif olmaya ve üretmeye teşvik etmektedir. Bunu da ahiret hayatının katkısı olarak görmesi Müslüman için gerekli olduğunu vurgular. *''Nefsanî arzulara (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.''*[178]

Muhammed Kutub'un üzerinde durduğu diğer en önemli konu ise Ahiret'e iman konusudur.[179] Kur'an daki çoğu ayette Allah'a iman konusunun devamında Ahiret konusu yer aldığını ve Ahiret konularını Allah'ın ayetlerle bize Kur'an da canlandırdığını belirtmektedir.[180] Kur'ana bir bütün olarak bakmamız gerektiğini, bir Müslüman'ın yaşadığı durumu ve bunu anlaması için geçmiş milletlere bakarak ders almasını ve Kur'anın geçmişe ait bir kitap olmadığını vurgulamaktadır. *''Resûlüm! De ki; Yeryüzünde gezip dolaşın da, öncekilerin*

[175] Sarıkaya,''İbn Teymiyye'nin Tevhid Anlayışı Ve Pratik Tevhid Vurgusu'', 99-102.
[176] Abdulmuttalip Baycar - Muhammet Ali Acar, ''Seyyid Kutub'un Düşünce sisteminde İdeal toplum ve Cihad'' 475; Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, 28.
[177] ''Muhakkak ki Allah, Rezzâk O'dur, metin kuvvet sahibi O'dur.'' Zâriyât suresi, 51/58.
[178] Âl-i İmran, 2/14.
[179] Muhammed Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* çev. Talip Özdeş (İstanbul: Risale Yayınları, 2018) 105.
[180] Kutub, *Kavramlar,* 215-250.

âkibetleri nice oldu, görün. Onların çoğu müşrik idi.''[181] Mü'minlere, Kur'an'da Allah, tek bir şartla hilafetini, gücünü, kuvvetini, huzurunu garanti etmiştir, o da; Allah'a iman edip ibadet etmek ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamak iledir. Şirk koşan ve inanmayanların Kur'andaki durumunu; *"Kim, (yalnız) dünya hayatını ve ziynetini istemekte ise, işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar."*[182] ayetinin karşılığı olarak Allah onlara çalışmalarının karşılığını vermektedir diye açıklar. Kâfirlere imtihan için bütün kapılar açılmakta ancak mü'minlere açılan bereket kapısından mahrum bırakılmaktadırlar. Ayrıca Allah'a inanmayan insanların hayatına baktığımızda kararsızlıklar, kargaşalar, intiharlar, alkol tutkunluğu ve bütün bunların sebebi, gayrimüslimlerin Allah'ı tanımadıklarından ve sonucun da mü'minlerin bulduğu huzur ve güveni bulamamalarından geçtiğini belirtmiştir.[183]

Ayrıca günümüz nesline, İslam ümmetinin kendi dinine ve asıl gayesine dönebilmesi için akîde ve ulûhiyet kavramlarının sağlam ve en güzel şekilde öğretilmesi gerektiğini söylemektedir. *''Lâ ilâhe illallâh''*ın gereklerinin açıklanması ve bunların temelinde Allah' ın emir ve hükümlerinin yerine getirilmesine ihtiyaç olduğunu, ilk Müslüman neslin Kur'an ile terbiye olduğu gibi bu neslin de Kur'an ve akide ile terbiye edilmesi gerektiğini belirtmiştir.[184]

Kur'an'ın içeriği hakkında da bilgiler veren Kutub, Kur'an'ın temeline bakıldığında ilk dikkat çeken şeyin Medenî sürelerde Mekkî ayetlerin, Mekkî sürelerde Medenî ayetlerin olduğunu yani ayetlerin bazılarının Medine'de nazil olmuş ancak Mekkî sûrelerin içine, bazı ayetlerde Mekke'de indiğini ancak Medenî sûrelerin içine yerleştirildiği düşüncesine sahiptir. Bu şekilde olmasının ayetler arasında kopukluktan ziyade tamamlayıcı olduğu belirtir.

Kutub, on üç yıllık sürede inen Mekkî ayetlerin başlıca konusunun akîde olduğunu ve akîde konusunun üzerinde bu kadar durulmasının bir hikmeti olduğu düşüncesindedir. Ayrıca Medenî sûrelerin içerisinde de akîde konusuna yer verildiğine bunun da sadece bir defa da öğretilip geçilecek bir konu olmadığını vurgulamıştır.

Kutub, insanın dünyasını şekillendiren akîdeyi anlamak için, fıtratının kendisine sıkça sorduğu sorular olduğunu söylemektedir. Nereden geldik, nereye gideceğiz, hangi gaye için yaşıyoruz? Kutub, insanın bu soruların cevabını ararken, varlığına şekil veren ve bunu belirleyen unsurun ekonomik veya maddi durum olduğunu zannetmektedir. Fıtratın onu yapısı gereği mutlaka bilinçli veya bilinçsiz inanç sahibi olmaya ittiğini belirtir. Özellikle içinde yaşadığı toplumun düşünce biçimini ve hareket tarzını isteyerek veya istemeyerek taklit ettiği

[181] Rûm Suresi, 30/42.
[182] Hûd Suresi, 11/15.
[183] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 52; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 231.
[184] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 60.

üzerinde durarak akîde kavramının hayat yasasını koyan, yaşam tarzını belirleyen anayasa gibi olduğunu söylemektedir. Bu sebeple Kur'an'ın akîde konusuna bu kadar önem vermesi ve bütün dikkatleri bu noktaya çekmesinin gayet tabii olduğunu, insanların Allah dışında putlara yönelmeleri veya farklı inançlara dâhil olmalarının nedeninin Allah'a yakınlaşmak olduğunu belirtmektedir.[185]

Örnek olarak ilk Sovyet kozmonotu Yuri Gagarin (ö.1968), küçüklüğünden Ay'a çıkıncaya kadar ki sürede komünizm düşüncesiyle yetişmiş biri olmasına rağmen yeryüzüne indiğinde ilk sözleri *''Feza boşluğuna çıktığımda kainâtın hayret verici harikaları beni büyüledi ve Allah'ı aramaya koyuldum*.'' olmuştur. Devlet bu sözlerinden dolayı açıklamasını düzeltmesini istemiş, Gagarin de sözlerinin devamına *''Allah'ı aramaya koyuldum ama bulamadım*.'' sözünü eklemiştir. [186]

Kutub, Kur'an'ın indiği dönemde, Arap toplumunun Allah'a inandığını, bir takım bilgilere ve inanca sahip olduklarını belirtir. Kur'an'ın onlara güncel hayata yansıyacak bilgiler vererek sadece zihne yer etmediğini, zihinden kalbe ve yaşama dönüştüğünü savunmaktadır. Bunun için de Kur'an'ın metodunun, kendine has dinamik ve inancı yaşanan bir ilke haline dönüştürecek bir metot olduğunu söylemektedir.

Medine döneminde, *''lâ ilâhe illallah''* sahabe'nin ruhuna yer etmiş ve yaşanan hayat haline gelmiştir. Araplarda meşhur olan kabilecilik düzenini ortadan kaldırmıştır. Tevhidin özü olan tek Allah'a iman etmekle Allah'ın eşi ve benzeri olmadığı, tâatin sadece O'na yapılması gerektiğini yerleştirmiştir. Lâ ilahe illallah Arap toplumunu kabilecilikten alıp yükseltmiş, ibadeti basit duygu alanından çıkararak gözlerin göremediği ve zihnin kavrayamadığı aşkın bir Allah inancına yüceltmiştir. Dünyanın sınırlı oluşundan çıkarıp âhiretin varlığı ile bütünleşip mükemmel bir iman şuuruna eriştirmiştir.[187]

Kutub, Allah'ın koyduğu hükümlerin nizam ve intizama uygun olduğunu Batı örneği ile açıklamaktadır. Batı'da içkinin yasak olmayıp sarhoşken işlenen suçların yasaklanması bu durumun suçları hiç azaltmayıp aksine artmasına neden olduğunu belirtir. Müslümanlara içki yasaklandığı anda bu emri duyanların içki küplerini yerlere devirdiğini söylemektedir. Burada zorla yaptırılan ve insanların koyduğu bir kanunun olmadığını, Allah'ın hükümlerinin hayata yansıması olduğunu belirtmektedir.

[185] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 87- 89.
[186] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 77; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 357; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 355.
[187] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 84-85; Kutub, *Nasıl Davet Edelim*, 25-26.

Kutub, Allah ya da Resulü'nün *''Siz Rabbanî şeriatı şu yıla kadar uygulayın. 20. asra gelince İslam'ın değişmezlerini değiştirin. Faizi, zinayı, içkiyi mübah kılın. Her türlü fuhuş çeşidini Birleşmiş Milletler'in kararı ile serbest kılın.''*[188] dediği bir açıklama yoktur demekte ve Müslüman'ın şeriatı terk etmesi ile ilgili *''Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek veya kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.''*[189] ayetinin bulunduğunu belirtmektedir. Ayetlerde İslam dininde şerî'at ile ibâdet arasında bir ayrım yapılmadığı açıkça görülmektedir. Dinin emirlerinde moderniteye göre ortaya çıkacak seçmeci tavır ise Kutub'un ifadelerinde eleştirel bağlamda dile getirilir. Allah Teâlâ, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını kabul etmeyenlere şöyle hitap etmektedir; *''Yoksa siz, kitabın bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapan kimsenin karşılığı, dünya (yakın/şimdiki) hayatta rezil olmaktan, kıyâmet günü ise azabın en şiddetlisine uğramaktan başka bir şey değildir. Allah, yaptıklarınızdan gâfil değildir.''*[190] Yine Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve bütün olarak bakmamız ile ilgili şu ayet geçmektedir;

> ''Allah, ayetleri birbirine benzeyen ve yer yer tekrar eden Kitab'ı sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların, bu kitaptan tüyleri ürperir, sonra hem derileri hem de kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar ve yatışır. İşte bu Kitap, Allah'ın doğruluk rehberidir, onunla istediğini doğru yola eriştirir. Allah kimi de saptırırsa, ona yol gösteren bulunmaz.''[191]

Bir bütüne bütün olarak bakmaz sadece parçaları görürsek farklı bir düşünce sergileyebilir. Ancak hepsini bütün olarak görmek doğru şekilde görmektir. Bu sebepten Kur'an-ı Kerim'e de bütünüyle inanmak ve anlamak gerekir. Kutub, Kur'anın metodunu kendisine has dinamik ve inancı yaşanan davranış haline dönüştüren kelam olarak görmektedir. Günümüzde tam anlaşılmadığı düşüncesine sahiptir.[192] Burada Allah'ın indirmediği hükümlere uymak ile O'nun dışında velîler edinme ve onlara tabii olmakla yani şirk arasında bir ilgi kurulmaktadır.[193] Ayrıca Kutub, insanların Tih'te bulunduğu bu dönemde Allah'ın indirdiği kitabın *''bir kültür''*e dönüştüğünü belirtir.[194] Kutub, Kur'anda geçen kıssaların, sadece kıssa olmadığını insan ruhuna incelikli bir şekilde nüfuz edip etkili olmasını sağlayacak sanatsal güzellik unsurlarını da kapsadığını belirtir. Kıssaların, ahiret azabından çekinip sakınmak üzere

[188] Kutub, *Tartışmalar,* 61.
[189] Ahzab, 33/36.
[190] Bakara, 2/85.
[191] Zümer, 39/23.
[192] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 81.
[193] Kutub, *Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım,* 99.
[194] Kutub, *Tihten Çıkış,* 108.

tedbir almaları için insanlara bir uyarı olduğunu vurgular. Hem Allah Resülü'nün kalbine sebat vermek için hem de mümin için bir öğüt ve ibretli bir hatırlatma olduğunu söylemektedir. [195]

2.4. PEYGAMBER (S.A.V.) VE SAHABE'YE YAKLAŞIMI

Sözlükte sahabe kelimesi, *"biriyle yanyana bulunmak, onunla arkadaş olmak"* anlamına gelen **s**-h-b kökünden olup çoğulu sahâbe'dir. Sahâbe ile birlikte ashâb kelimeside sıklıkla kullanılmaktadır. Kur'ân'ın "insanlar arasında ortaya çıkaran en hayırlı ümmet"[196] diye anılan sahâbî ümmet içinde çok kıymetli ve faziletli nesil kabul edilmektedir. Bu fazileti, taşıdıkları güçlü iman ve örnek davranışları, kişilikleri sayesinde elde etmişlerdir. İslamiyet gelmeden önceki yaşantılarında atalarının ve toplumun yaşantısı üzerine hayatlarını devam ettirmişlerdir. Hz. Peygamberden önceki dönemde varolan Mekke ve yakın şehirlerde savaşların sıklıkla yapıldığı, asabiyete çok değer verdikleri ve insan hakları gibi konuları ihlal ettikleri bilinmektedir. Hz. Muhammed(s.a.v.)'e peygamberlik verilmeden önceki toplumda haksızlığa uğrayanların bu sıkıntısını gidermek için başvurduğu *''Hilful Fudul''* cemiyeti kurulmuş, peygamberimiz de bu cemiyete katılmak istemiştir. Kendisine peygamberlik gelince bunu İslamiyet ile sağlamıştır. Kutub, Hz. Peygambere gelen risâletin, iki yönü olduğunu belirtir. Bunlar; henüz İslâm dinine iman etmemiş olan kişileri imana davet etmeye, diğeri de iman edenlere öğüt verip hatırlatmaya ve imanlarının daha da kökleşmesini sağlamaya yönelik olduğunu vurgular.[197] Ayrıca Hz. Peygamber'in dönemini, altın nesil olarak tanımlamaktadır. Peygamberimizin Kur'anı o dönemdeki insanların kalplerine yerleştirmeye gayret ettiğini ve sonraki nesillere aktarılmasının gerekliliğini belirtir. Kur'an da *''Peygamber size ne veriyorsa onu alın, sizi neden men ediyorsa ondan geri durun. Allah'tan sakının. Doğrusu Allah'ın cezalandırması çetindir.''*[198] buyurulmuştur.

Sahabe'nin yaşadığı döneme *''Asr-ı Saadette''* denilmektedir. Muhammed Kutub, eserlerinde bunun denilme nedenini örnekler vererek anlatmaktır;

1. İlk Halife Hz. Ebubekir (v.13/634) : *''İyi iş yaptığım zaman beni destekleyin, hata yaptığımda ise düzeltin.''* diyerek kendisinin de beşer olduğunu ve hata yapabileceğini kabul etmekte ayrıca diğer Müslümanlara saygı duyup onların düşüncelerine önem vererek Hz. Peygamber gibi istişare yaptığı bilinmektedir.

2. Ömer bin Hattab (v.23/644) bir gün mescitte konuşuyordu: *''Ey insanlar, dinleyin ve boyun eğin''* Selman-ı Farisi (v.36/656) itiraz etti: *''Bugün seni ne dinleriz, ne de boyun*

[195] Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 22-23.
[196] Âl-i İmran, 3/110.
[197] Kutub, *İslam İnancı*, 354 – 363; Kutub, *Enfal Sûresinden Eğitici Dersler*, 21- 74.
[198] Haşr, 59/7.

eğeriz.'' Ömer kızmadı, bir halifeyle böyle nasıl konuşursun da demedi ve Ona sadece *''Niçin?''* diye sordu. Selman-ı Farisi cevap verdi: *''Şu giydiğin cübbenin nereden geldiğini açıklayıncaya kadar seni dinlemeyiz. Bana da ganimetten diğer Müslümanlar gibi bir parça kumaş düşmüştü. Sen ise uzun boylu birisin, bir parçadan sana Cübbe çıkmaz.''* Ömer bin Hattab yine kızmadı. Bakıldığında Selman onu Müslümanların malını gasp etmekle suçluyor gibiydi. Ömer kalkıp ben halifeyim istediğimi yaparım, bunun hesabını soramazsın demedi. Oğlu Abdullah'a dönerek; *''Allah için söyle şu giydiğim cübbe senin değil mi?''* Oğlu: *''Evet''* deyip mescitte Müslümanlara döndü ve *''Babama da diğer Müslümanlar gibi bir parça düşmüştü. Ona yetmeyeceği için bana düşen parçayı da verdim ve giydiği cübbeyi dikti.''* Selman (r.a.): *''O halde devam et şimdi dinler ve itaat ederiz.''* diye cevap verdi.[199] Siyasî tarih alanında adaletin uygulanmasında bu ve benzeri olaylar çok önemlidir. Bu olayda insanlar arasında Arap veya Acem olma, sosyal veya siyasî farklılaşması yoktur. Kutub, burada görülen Allah'a boyun eğmede tam bir teslimiyet ve Kur'an ahlakı var demektedir.

3. Osman bin Affan (v.35/656) halifeliğinin son dönemlerinde baskıncılar evini kuşatıp O'nu öldürmeye yeltendiklerin de gücü yettiği ve hakkı da olmasına rağmen ne bir grup asker ne de özel korumalarını görevlendirip, sonunda kendi kanının dökületeceğini bildiği halde Müslümanlar arasında bir çatışmaya müsaade etmemesi, Hz. Peygamber döneminin altın döneminin tesiri iledir.[200]

4. Hz.Ali (v.40/661)'nin halifeliği döneminde bir zırhı kaybeder. Halifeliğini kullanarak zırhını gördüğü hırsızı yakalamaz, bunun yerine mahkemeye başvurur. Hz. Ali ve hırsız zanlısı mahkemeye çıkar. Kadı: *''Otur ya Ebû'l Hasan.''* diyerek Ali (r.a.)'a yer gösterir. Sonra Kadı, dava sahibi olan halifeye sorar. Hz. Ali: *''Zırh benimdir, onu ne sattım ne de hediye ettim.''* der. Kadı Yahudi'ye*: ''Mü'minlerin Emirinin dediklerine ne diyorsun?''* der. Yahudi: *''Zırh benimdir. Ama Mü'minlerin Emiri yalancıdır da demiyorum.''* Kadı Hz. Ali'ye bir belgesinin olup olmadığını sorar ve Hz.Ali de olmadığını söyleyince Kadı zırhı Yahudi'ye bırakır.

Kadı, Hz.Ali'den şüphe etmediği halde adaletle hükmetme yolunu seçmiş Hz. Ali de buna itiraz etmemiştir. Mahkeme bitip Yahudi birkaç adım gitmeden geri gelmiş ve şaşkınlık içinde *''Mü'minlerin emiri beni mahkemeye şikayet ediyor ve aleyhinde karar veriliyor. Bu ancak Peygamber ahlakıdır. Artık İslam'ı kabul ediyorum, Zırh senindir. Katırından inmiştin takip ettim ve o zaman zırhını aldım.''* diye söylemiş. Bunun üzerine Hz.Ali de zırhı ona hediye etmiştir.[201]

---

[199] Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 275-276; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 134; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 304.
[200] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 49-50.
[201] Kutub, *İslam İnancı*, 390-391; Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, 45-46.

Bu örneklere baktığımızda İslam'ın Peygamber döneminde nasıl yer ettiğini ve bunun nasıl hayat tarzına dönüştüğünü görmekteyiz. Kutub bu örneklerle İslam dininin ne denli üstün olduğunu açıklamaya gayret göstermiştir. Bu insanlara güzel ahlakın yerleşmesinin göstergesidir. Abdurrahman Taha *''din ve ahlak bir ve aynıdır; ahlaksız din ve dinsiz ahlak olamaz.''* diyerek İslam'ın geldikten sonraki dönemde başka düşüncelerden etkilenmesini eleştirmiştir.[202] Kutub, Nebevi metodu ile o dönemde yaşayan sahabe için yeryüzünü değiştiren kuşak demektedir. [203]

Ayrıca Muhammed Kutub, ''millet'' kavramı üzerinde de durmaktadır. İslam da *''millet''* kavramını, belirli topraklarda yaşayan ve insanları bir arada tutan inanç topluluğu için kullanıldığını belirtmektedir. İslam gölgesinde dil, ırk ve kavim fark etmeksizin aynı inanca sahip olanları bir millet olarak görmektedir. Bakıldığında millet kavramına sahip olan tek topluluğun İslam olduğunu fark edilir. Diğer inançlara sahip topluluklardan örnek veren Kutub, Almanya'nın aynı toprağı, cinsi ve dili paylaşmalarına rağmen inanç ve ideoloji ayrılığı olduğu için Doğu ve Batı diye ayrıldığını vurgular.[204] İnancın bireyleri etkilediği gibi topluma da aynı şekilde etki ettiği görülmektedir. Çünkü önceden değindiğimiz gibi insan fıtri olarak inanmaya ihtiyaç duyar ve bu doğrultuda hayatını şekillendirir. Böylelikle bireyler aileyi aileler toplumu toplumda bir milleti oluşturur. Bakıldığında fikir birliği olan toplumlar ise millet olma özelliğini gösterebilmişlerdir. Mesela, on üç ayrı ve değişik alfabeli dili barındıran Rusya, birliğini kavmiyet değil ideoloji üzerine kurmuştur. Ayrıca Kutub, bu şekilde oluşan toplumlarda eşitliğin olup olmaması da çok önemli bir faktör olup tarihte eşitliği gerçekleştirebilen tek toplumun İslam Milleti olduğuna değinmektedir.[205]

Millete dönüşen Ashab, Cahiliye döneminde yapılan bütün baskı ve işkencelere sabredip Allah'ın hükmünü ve yardımını beklemişlerdir. Sonradan gelen nesil ise hiç sıkıntı çekmeden imânı miras almışlardır. Kur'an da;

> ''Onların ardından Kitab'a vâris olan ve ''Nasıl olsa bağışlanacağız'' diyerek şu dünyanın geçici menfaatine sarılan bir kuşak geldi. Bunlardan, Allah hakkında gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair Kitab'ın ön gördüğü bir söz alınmamış mıydı? Üstelik onlar Kitab'dakini de okuyup öğrenmişlerdi. Doğrusu Ahiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?''[206]

Ayetinde açıkça görülmektedir. Bu ayetin tefsirinde bize, Allah'ın İsrâiloğulları hakkında bu bilgileri vermekle Müslümanların da bunlardan ibret ve ders alarak hallerini düzeltmelerini,

---

[202] Wael B. Hallaq, *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan)* çev.Tahir Uluç, (İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2020), 248.
[203] Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitimin Önemi,* 61.
[204] Kutub, Örnek İslam Toplumu, 40.
[205] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 42.
[206] A'raf suresi, 7/169.

onların işlediği günahlardan uzak durmaları gerektiğini buyurmaktadır.[207] Muhammed Kutub, bu ayeti gelen nesil için örnek vermiş ve Peygamber dönemindeki sıkıntıları yaşamadıkları için iman ve akîdenin güçlü olmadığını belirtmiştir.

Peygamberimiz, kendisinden sonraki durumu izahı ise hadis kaynaklarında şöyle geçmektedir. Sevban (v.54/674) (r.a.) Hz. Peygamber'in *''Aradan fazla zaman geçmeden yemek yiyenler yemeğin başına birbirlerini çağırdığı gibi sair ümmetler de üzerinize gelmek için birbirini çağıracaktır.''* buyurdu.

Ashab-ı Kiram: *''Ey Allah'ın Rasûlü, o gün biz az olacağız da ondan mı böyle olacak?''* diye sordular.

Allah Resülü: *''Hayır, aksine o gün siz sayıca çok olacaksınız. Fakat selin üzerindeki köpük gibi olacaksınız. Andolsun Allah, düşmanlarınızın göğüslerinden sizin korkunuzu söküp alacak ve sizin kalplerinize vehen'i bırakacaktır.''* diye buyurdu.

Ashab: *''Vehen nedir, ey Allah'ın Rasûlü?''* diye sordu.

Peygamber (s.a.): *''Dünyayı sevmek ve ölümden hoşlanmamaktır''* diye buyurdu.[208]

İslâm'ın bu *''ikinci gariplik''* döneminde bu davet görevi, oldukça zor olacaktır,[209] diyen Kutub; Hz. Peygamberin *''İslâm garip olarak başladı ve başladığı gibi garip olacaktır.''*[210] hadisini örnek getirir. Ayrıca Kutub, İslâm'ın bu dönem garip oluşu, bir mezarın etrafında durup ellerini sürerek, dileklerde bulunarak seneler önce ölmüş, orada yatandan bereket isteyen kimseye *''Bu şirktir, caiz değildir''* diyecek olursanız, o da size: *''Bunu nereden çıkartıyorsun, sen İslâm'ı ruhaniliğinden, maneviliğinden soyutlamak isteyen birisisin.''* diyeceğini belirtir. Bu ve bunun gibi örnekler İslâm'ın garip oluşunu göstermektedir.[211]

Kutub, Allah Resülünün izlediği iki yol olduğunu, bunların; İslam dinini sürekli hatırlatarak imanın yerleşmesi; diğer yolun ise kötülüğe yapmaya meyilli birtakım kimseleri suç işlemeyi alıkoyacak amelî yollar ortaya koyabilmesidir. Örneğin, hırsızlığa götüren en önemli neden açlık, içki veya kumara iten en büyük etken yaşadığı kötü vakıalar, cinayete/katle sebebiyet veren en önemli sebep ise intikam alma duygusudur. İşte İslam bu suç işlemeye iten

[207] Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş*, Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/621.
[208] Ebu Davud, *Melâhim,* 5; Ahmed bin Hanbel, *V*, 278; Kutub, *İslam Budur*, 131-132; Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 225; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 228; Kutub, *İslamî çalışmada Eiğitimin Önemi,* 97.
[209] Kutub, *İslam Budur,* 131-132; Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 10; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 288; Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 34; Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar*, 68; Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*, 211; Kutub, *İslam Budur,* 109; Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 10.
[210] Müslim, *İman,* 232. Tirmizi, *İmân,* 13.
[211] Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, 34; Kutub, *Kavramlar*, 12.

sebepleri ortadan kaldırmaya veya en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu da o toplumun en güzel şekilde hayat sürmesine sağlayacaktır.

Kutub, toplumsal olaylarda yaşanan sıkıntıların çözümünde Hz. Peygamber dönemini örnek getirmektedir. Toplumsal psikolojiyi etkileyen en önemli faktörün adalet olduğunu ve bunun İslam'ın doğuşunda ve Hulâfâ-î Raşidîn döneminde var olduğunu belirtmektedir. Mesela; Hâtıb b. Ebu Beltea'nın köleleri Müzeyneli bir adama ait bir deve çalmışlardı. Adam onları, kendilerine had uygulamak üzere Hz. Ömer'in yanına getirdi. Ömer (r.a)'da Hatıb'a; *''Allah'a yemin olsun ki, eğer ben sizin bunları çalıştırıp Allah'ın haram kıldığı yiyecek olsalar kendileri için helal olacak kadar bunları aç bıraktığınızı bilmemiş olsaydım, evet bunu bilmemiş olsaydım ellerini kesecektim. Bu cezayı yerine getirmediğim için seni, canını acıtacak bir para cezasına çarptıracağım.''* dedi ve Müzeyneli adama dönüp *''Bu çalınan deveni satın almak için sana ne kadar teklif edilmişti?''* dedi. Adam *''Dört yüz dirhem''* dedi. Hz. Ömer, Hâtıb'a *''Git buna sekiz yüz dirhem ver''* dedi.[212] Bu gibi uygulamalar ve İslam'ın getirdiği adalet, o dönemi yaşanır dünya haline getirmiştir.[213]

Ayrıca Ümmetin, Kur'an ve sünnetlerden uzaklaşmasının hastalık olacağı düşüncesindedir.[214] Peygamber döneminde yaşayan insanlar, Allah'ı otururken, ayaktayken ve yanları üzere yatarken dahi zikrediyorlardı. Bu şekilde hayatı ibadet olarak yaşıyorlardı.[215]

2.5. MUHAMMED KUTUB'UN GÜNÜMÜZ İSLÂM TASAVVURUNA BAKIŞI

2.5.1. Müslümanlarda Ortaya Çıkan İnanç Farklılıkları

İslam inancı *''Lâ ilahe illallah Muhammedu'r-Rasûlulla''* 'tan ibarettir. Bu İslam'ın ilk ve en büyük esasıdır. Tevhid, herşeyden önce; namaz, oruç, zekat ve hac'dan daha önce gelmektedir.[216] Bu yüzden inancın zayıflamasıyla Müslümanların gerilemesi aynı şeydir diyen Kutub, bunlara kitaplarında maddeler halinde şöyle yer vermektedir.

1. Bu hastalıkların ilki ameli, imanın dışına çıkarıp ''iman tasdikten ibarettir.'' diyen Mürcie'ci anlayıştır. Bu anlayış selef-i salihin yöntemine ters düzen bir düşüncedir. Bu sapma doğru olmayan bir din anlayışına götürmektedir.[217] Psikoloji alanında da eğitim alan Kutub,

---

[212] Mâlik, *El-Muvatta ''*Akdiye'', 38. İbn Abdirrezzâk, *El- Musannef*, (Beyrut:1390-92 / 1970-72), X, 238 – 239. Bâcî, *El-Müntekâ,* (Kahire: 1332, IV), 64-65.

[213] Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler*, 194; Muhammed Kutub, *Peygamberden Pırıltılar*, çev. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Beka Yayınları, 2013), 143-159; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* 102; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 264.

[214] Kutub, *İslâm Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 68.

[215] Kutub, *Kavramlar,* 159.

[216] Kutub, *Kavramlar,* 15.

[217] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 66; Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 29; Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 229; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 174-175; Kutub, *Kavramlar,* 103; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),*165.

insanın niyet etmesinin kâfi olmadığını, fiile intikal etmeyen düşüncenin yaşam tarzı olmayacağını belirtmektedir.[218]

2. Şeyhlerin arzu ve isteklerini yerine getirerek Allah'ın farz kılmış olduğu yükümlülükleri, özellikle de Allah yolunda cihadı, emri bi'l-maruf nehy-i an'il münkeri ve toplumu ıslah etmek için çalışmayı yerine getirmese de Allah'ın rızasını ümit edebileceğini telkin eden tasavvufî düşünüştür. Bu düşünceye sahip olan Müslüman'ın Allah ile kul arasında aracı koyması ve bunu ilahlaştıracak şekilde yapmasını şirk olarak görmektedir. Sadece Allah için yapılabilen adakta bulunmak, istiâne (yardım dilemek), istiğase (imdada çağırmak), dilemek, hayvan kesmek gibi birtakım doğru olmayan halleri sergilemeyi de inanç hastalığından saymaktadır.[219] Hasan el-Benna'nın bunu en ideal noktada tuttuğu görülmektedir. Hasan el-Benna tasavvufu*''az nimetlerle yetinen asr-ı saadet toplumundan sonra hayatın rahatlığına meyleden ve bilâhare bunu sefahate vardıran toplumsal değişim karşısında; salih ve takva sahibi âlimlerin, toplumu tekrar asıl mecra olan nübüvvet dönemine döndürmek için dünyanın faniliğinden, zühtten söz edip unutulmaması gereken ebedi hayatı hatırlatmaları doğal olarak kaçınılmaz olduğunu''* belirtir. Bu sebeple tasavvufun varlığını gerekli görmektedir. Ayrıca tasavvuf, insanların sülûkunu düzenleyerek, hayatta onlara belirli bir yol çizerek ilim halini aldığını ve mertebelere ulaştığını söylemektedir. Bunlar; zikir, ibadet, mârifetullah ve en son olarak da Allah'ın rızasına nail olmaktır, şeklinde ifade etmektedir. Ancak bunları yaparken aşırılıktan da kendilerini kurtaramadıklarını da belirten Benna, bunların izahını, suskunluğun dayanağını, boş şeylerden yüz çevirmek kaidesi; açlığın mesnedini, gece namazı; uzletin mesnedini ise, nefsini zarardan korumak, diyerek açıklamaktadır. Eğer pratikte Allah'ın çizdiği bu sınırlar aşılmasaydı çok daha hayırlı olurdu diye eklemektedir.[220]

3. İnsan hayatının tümünü kapsayan ibadet kavramının, namaz ve oruç vb. ibadetlerle sınırlandırılmasıda inancı zayıflatmaktadır. Günümüzde Müslümanların Yüce Allah'ın *''De ki;Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm, Alemlerin Rabbi olan Allah'a dır. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emr olundum.''*[221] ayetini tam kavrayamadığını belirtir.

4. Kaza ve Kadere inanç kişiyi kahramanlığa ve atılganlığa iten bir güç iken elini kolunu bağlayan ve yaşanan olumsuzlukların yüklendiği bir inanca dönüşmüştür. Kaza ve kader inancı hata veya kusur yaptığı zaman amelinin sorumluluğunu insana yükleyen bir anlayıştan *''nasıl*

[218] Kutub, *Biz Müslüman Mıyız,* 7; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler*, 147.
[219] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar*, 30; Kutub, *Nasıl Davet Edelim*, 85; Kutub, *Tevhid*, 169.
[220] El-Benna, *Tasavvuf Ve Ahlak Eğitimi,* 44-45.
[221] En' am, 6/162-163.

olsa her şey takdir edilmiştir'' düşüncesiyle, insanın yaptığı hata ve kusurları kaderin üzerine yıkacak bir hâle dönüştüğü görülmektedir. Bakıldığında Hz.Peygamber, Uhud savaşında yenildik diye geri çekilmemiş, Müslümanları yaralanmış halleriyle düşmana karşı savaşmayı devam ettirerek onları çekilmeye mecbur bırakmıştır.[222]

> (Uhud'da) yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Resulü'nün çağrısına koşanlar, onlardan iyilik yapanlar ve sakınanlar için büyük bir mükafat vardır. Onlar öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine;''(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar, o halde onlardan korkun.'' dediler de bu onların imanlarını arttırdı ve:''Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.'' dediler. Sonra da kendilerine hiç bir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve bolluk ile döndüler. Allah'ın rızasına da uydular. Allah pek büyük lütuf sahibidir.[223]

Böylece Allah Müslümanlara ellerinden geleni yapmalarını ve sebeplere de yapışmalarını buyurmaktadır. Buna rağmen kader algısı toplumlarda karamsarlık üzerine inşa edilmiştir. Örneğin; Türkiye'de Müslümanların, kader ve kaza inancına yükledikleri anlama baktığımızda sanatsal, kültürel ve medya'nın da etkisiyle karamsar ve hayattan ümidini kesme olarak insanlara yansıtıldığı görülmektedir.[224] Kaderin bu şekilde algılanması Muhammed Kutub'un dikkatini çekmekte olup ayrıca insanların bu yanılgıya düştüğünü belirtmektedir.

5. Allah'a tevekkül (elinden gelen gayreti gösterip neticeyi Allah'a bırakmak) etmenin yerine tevâkul (hazır yiyici) eden insanların olmasıdır. Bu da inanç hastalıklarından biridir.[225] Kutub, tevekkülün yanlış anlaşılması, İslam toplumlarına zarar verdiğini söylemektedir. Sağlam bir İslâm anlayışında, insanların sebeplere yapışmasıyla tevekkülün çatışmadığını belirtir. Tevekkül gerekli sebeplere sarıldıktan sonra Allah'a güvenip sığınmaktır. Kutub, insanın çalışmayı bırakıp tevekkül zannı ile sebepleri terk etmesini, Müslümanlarda yanlış bir tevekkül anlayışı ortaya çıkardığını söylemektedir. Yahudi ve Hıristiyanlar, Müslümanların bu zaaflarını fırsat bilip hilafet merkezine girerek ve ıslahat kanunları adı altında İslamî olmayan kanunlarla halifeleri bozarak dinin insanların gözünde yalnız ibadetlerle ilgili olduğunu diğer yönlerinin olmadığına inandırdıklarını belirtmektedir.[226]

6. Ahirete olan inancın zayıflaması Müslümanların düştüğü diğer bir hatadır. Çünkü ahirete inanç algısının olmaması, insanları umutsuzluğa ve gayesiz yaşamaya götürmektedir.[227]

---

[222] Kutub, *Tih'ten Çıkış*, 31.
[223] Al-i İmran, 3/172-174. Kutub, *İslam İnancı*, 431-439; Kutub, *Kavramlar*, 198; Kutub, İslamî Tarih Yorumu, 119; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 178.
[224] Sinan Öge, ''Arabesk Kader Algısı -Orhan Gencebay Örneği-'' *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,41 (Erzurum 2014) 48.
[225] Kutub, *İslâm Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 29; Kutub, *Kavramlar*, 264.
[226] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 66.
[227] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 32.

7. Dünya ve ahiret anlayışının birbirinden ayrı iki inanca dönüşmesi de Müslümanların düştüğü başka bir hatadır. Bu da netice de biri için çalışmanın yeterli olup diğerinin önemsiz olduğu düşüncesini doğurmuştur. Müslüman'ın temel anlayışına göre dünyadaki yaptığı bütün amelleri, onun ahirete giden yoludur. Her ikisi de birbirinden ayrılmaz bir parçadır. Müslümanın yaptığı bütün işler hem dünya hem de ahiret için olmalıdır.

8. Mezhepler arası ayrılıkların, yöntemsel bir farklılıkların olması ötesinde mezhep mensuplarını uğraştıran ve namaza varıncaya kadar onları birbirinden ayıran taassup şekillerine dönüşmesi de inanç hastalıklarından olmuştur.[228]

Müslümanların ayrıca İslam'ın getirdiği ahlakî kurallara göre davranmadığını belirten Kutub, bunları ahlakî bozulmalarla sıralar ve bunların Müslümanlarda bulunmaması gerektiğini belirtir. İslam tarihine baktığımızda bununla ilgili yukarıda da verdiğimiz örnekler gibi birçok hadise karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çoğu konuda Müslümanların geri kaldığını; ekonomi, eğitim, uygarlık, siyasi, savaş alanı gibi konulara değinir. Mısır'da yaşamış olan Kutub, İngilizlerin işgali ile Batı'nın Mısır toplumunu dini ve kültürel açıdan kontrol altına almak için eğitimde, siyasette, ekonomide ciddi çalışmalar yaptıklarına eserlerinde yer verir.

Mısır'da İngiliz işgali olduğunda, İngilizler halka eğitim alanında çalışmalar yapıp Müslüman kimliğini arka plana itmişlerdir. Muhammed Kutub, halka karşı yapılan bu faaliyetlerin etkisini azaltmak için Rabbanî sünnetlerin öğretilmesi gerektiğini belirtir. Kutub, Rabbanî sünnetlerin (kanunların) sosyolojinin konusu olduğunu söylemektedir. Gerek dünya da gerekse ahirette insana faydalı olacak her türlü ilimle uğraşmanın insana faydalı olacağını ve bu türlü bilimlerle (ekonomi, eğitim, siyasi) uğraşmakta aklın görevleri arasında olduğu düşüncesindedir. Aşırıya kaçmadan ve sapmadan bunları yapmanın yani Rabbanî sünnetlere uyarak aklı kullanmanın ''Gerçek Aydınlanma'' olduğunu vurgular.[229] Rabbanî sünnetleri ise *''İslamî Tarih Yorumu''* adlı eserinde şöyle özetler;

- Allah Teâla, ilahî lütfunu mü'minler ve kâfirlere yani bütün insanlara ihsan eder. Böylelikle herhangi bir amelinin güzel olduğunu sınayarak ortaya çıkartmak ister; O halde imtihan insan hayatının özüdür.[230]
- Mü'minler ile kâfirlerin ahiretteki durumunu açıklaması da Rabbânî sünnetlerdendir.[231]
- Rabbânî kaderin insanların yaptıkları aracılığıyla ortaya çıkması Rabbânî sünnetlerdendir.
- Diğer bir Rabbânî sünnet ise hakka yardım etmesi, bâtılı yok etmesidir.[232]

---

[228] Kutub, *İslam Dünyasının Aydınlanma Sorunu,* 14-17.
[229] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 90; Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri,* 112-126; Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 77; Kutub, *İslam Budur*, 76; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler*, 167; Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitim Metodu*, 54; Kutub, *Enfal Sûresinden Eğitici Dersler*, 63.
[230] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 97.
[231] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 106.
[232] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 111-117.

- Kâfirlerde isyanlarına rağmen yeryüzünde imkân ve iktidara sahip kılınırlar. Mü'minlere ise imkan ve iktidar sahibi kılınmadan önce iyice arındırılmaları için sınanmaları da Rabbânî sünnetlerindendir.[233]
- Sünnetlerin incelenmesinden çıkarılacak en önemli derslerden biri de ''imanın soyut bir iddia olmadığı, aksine onun yeryüzü vakıasında görünen, yaşanılır bir gerçek olduğudur'', diyerek izah etmektedir.[234]

''Bireysel mülkiyette Rabbanî düzende koruma altındadır'' diyen Kutub; bu düzende her bir bölüm, düzen içerisindeki yerini geri kalan bölümleriyle uyum ve bütünleyici bir şekilde alır: Akide, siyaset, ekonomi, ve ahlâk… Her biri kendi rolünü eksiksiz yerine getirir. Sonunda her biri hayatın bütün alanlarını kuşatan *''Allah'a ibadet''* adını alan mütekabil bir bütün içerisinde bir araya gelmektedir.[235]

2.5.2. Müslüman Toplumlarına Uyarı ve Eleştirisi

Hz. Ömer (r.a.)'in *''Cahiliye'yi bilmeyen İslam'ı bilemez.''* sözüne istinaden, İslâmiyet öncesi dönemi incelememiz gerekmektedir. Bildiğimiz üzere İslamiyet öncesi topluma*''Câhiliye dönemi''* denilmektedir. Muhammed Kutub, bu dönemden bahsetmekte ve Kur'an'dan örnekler getirmektedir. Kutub, Kur'an da *''bilmiyorlar'', ''bilmezler''* kelimelerinin iki farklı anlamda kullanıldığını belirtir. Birincisi; Uluhiyetten bîhaber olmak yani Allah'ın varlığının ve birliğinin bilinmemesi, sıfatlarının varlığından haberdar olunmamasıdır. İkincisi ise; Allah'ın indirdiği temellerden ayrı bir takım kural ve prensiplere bağlı kalmak olarak açıklamaktadır.[236] Kutub, Allah'ın varlığını bilmeyen, Allah'a ortak koşan toplumu cahiliye olarak tanımlamaktadır. Ayrıca *''Cahiliye'yi Allah'a ortak koşmak, O'nunla birlikte başka şeylerin ulûhiyetine inanmak ve ondan başkasının hâkimiyetini kabul ederek Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmemek demektir''*, der.[237]

Cahiliye toplumunda; insanın zihninde var olanlara tapındığı, onlara ibadet ettiği, hayatlarını düzenleyen güç ve kuvvetin tapındıkları şeyler olduğu görülmektedir. İslam'ın gelmesi ile İslam ümmetinin tarih boyunca iki yolculuğu olmuştur; ya bu dine bağlı kalıp şuurlu ve doğru bir şekilde ona sımsıkı sarılmışlar -tarihte iktidarın en güçlü, en parlak ve yükselişte olduğu dönemi yaşamışlar -ya da İslam'dan başka bir tarafa yönelmiş ondan uzaklaşıp sapmışlardır -bununla da zayıflama, alçalma ve iktidarın çöküşüne neden olmuşlardır.[238] Bu iki şıkta, İslam dışı toplumu ve hayatı tercih edenler Cahiliye toplumu olmuştur. Cahiliye toplumu kavramını ilk kullanan kişi Seyyid Kutub'tur. Muhammed Kutub da ondan etkilenerek

[233] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 119-124.
[234] Kutub, *İslamî Tarih Yorumu*, 134.
[235] Kutub, *İslam Budur,* 77; Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler*, 107-118; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 282.
[236] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 8.
[237] Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 53.
[238] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temeller,* 52.

bu kavramı çokça kullanmıştır. Seyyid Kutub'un toplumları iki gruba ayırdığını görürüz; biri İslam inanç, hukuk, ahlak ve davranış kurallarına uyan toplumları ''*Müslüman toplum''*, diğeri ise İslam hukuk, inanç ve ahlak kurallarına uymayan ''*Cahiliye toplum''* udur. Cahiliye toplumuna yön verenlerin tapındıkları şeyler olduğunu söylemektedir.[239] Müslüman toplumu, dinin getirdiği kurallarla daha yaşanılır bir dünya sunmaktadır. İlim, medeniyet ve yönetimde uygulanan İslam hukuku daima ileri götürmüştür. İslam âleminin daha önce bulunduğu zirve ile şuan bizim içinde bulunduğumuz çizgi arasında büyük bir uzaklık olduğunu dile getiren Kutub, ümmet için bu ayetin[240] bir lütuf olduğunu belirtir. Ayrıca Ümmeti, Tih Çölü'nde olmaya benzeten Kutub, asıl kötü olanın Tih'te (çıkmazda) oldukları halde iyiye doğru dönüştüğünü zanneden toplumdur, demektedir.[241]

Muhammed Kutub, İslam'ın; temeli sağlam bir din olduğu için kolayca yıkılamayacağını belirtmektedir. Ancak ilk sapmaların çok erken başladığını ve ilk sapmanın da Emevî döneminde, hilâfetin krallığa çevrilmesi ve devlet hazinesinin -Allah'ın emrettiği gibi insanların kalplerinin İslâm'a ısındırılmasına değil- devletin çıkarları için olmaya başladığını, sonrasında Abbasiler döneminde bu sapmalara yenilerinin eklendiği söylemektedir. Devlete her yerden akan servetin, (zekat, cizye, haraç, gibi) diğer taraftan dünya ticaretinden gelen zenginlik Müslümanların lükse doğru kaymasına ve dinden uzaklaşmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre lüks ve konforun her durumda yıkıcı olduğu ve bütün medeniyetlerin sonunu bunun getirdiğini belirtir.[242]

Geçmişte Müslümanların bu davranışlarının İslâm'a zarar verdiğini belirten Kutub, günümüzde de Siyonizm fikir emperyalizminin daha çirkin davranışlarla İslâm'a saldırdıklarını vurgular.

Müslümanların ideolojisini etkilemek için fikir emperyalizmi yapıldığını belirten Kutub, bunların eğitimin alanında, kadınların çalışması ve yaşantıları hakkında, siyaset kavramının çaptırılması, düşünce, kültür ve sanat anlayışının değiştirilmesi[243] ile olacağını belirtir. Eğitim hakkında Mısır'da uygulanan sistemi örnek veren Kutub, Arapça öğretmenlerinin en düşük maaşı aldıklarını, Arapça öğretmenliğinin toplum içinde değersizleştirilmesini amaçladıklarını belirtir. Ayrıca din dersini son saatlerde ve ortalaması olmayan bir ders olarak koyulduğunu vurgular. Din dersi öğretmenleri Arapça öğretmenlerinin içinden en yaşlı olanlardan seçildiğini, İslam Tarihi derslerinde klasik cümlelerle cahiliye

[239] Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslamî Akımlar,* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 166.
[240] *''Siz insanlar içinde çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.''*, Al-i İmran: 2/110.
[241] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 41.
[242] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 63-64.
[243] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 149; Kutub, *Tevhid*, 149; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 219-230.

dönemi ön planda tutulduğunu belirtmektedir. Bu da Mısır toplumunda İslam'a karşı önyargıların oluşmasına zemin hazırladığını söylemektedir.[244]

Kadın algısı ve sosyal statüsünün değişimi konusunda ise ciddi çalışmalar yaptıklarını belirten Kutub, çocuklara yön verenlerin anneler olduğunu bizler gibi emperyalist güçlerin de çok iyi bildiğini belirtir. Çünkü çocuklara küçük yaşta inanç ile ilgili prensipler, ahlâkî değerler anneler tarafından verilmektedir. Tabii olarak kadın anneliğini unuttuğunda veya ihmal ettiğinde, nesillerin İslam'dan kopması kolaylaşacaktır. Kutub, Mısır'ı işgal eden İngilizlerin sömürgesinde yaptıkları faaliyetlerden birinin de evlerinde oturan kadınlara ulaşabilmek için *''Kadının eğitimi, Kadının hürriyete kavuşması''* gibi konferanslar düzenlemek olduğunu söylemektedir. Mısır kadınlarına hürriyetin başlangıcı olarak başörtüsünü çıkarmayı aşıladıklarını ve devamın da eğitimi ön plana çıkarıp İslamî hükümlerden uzak giyim-kuşam ve yaşam tarzını hayatlarına dâhil ettiklerini vurgulamaktadır. Muhammed Kutub, bu fikir emperyalizmin, kadınların erkeklerle eşit olduğunu ve aynı üniversitede okuyabileceklerini, üniversite hayatının bunu gerektirdiğini, yoksa gericilik olacağını yaymaya başladıklarını belirtmektedir.[245]

Düşünce, kültür ve sanat da bozulan Müslümanların, İslam ideolojisinde daha da uzaklaştığını belirten Kutub, Müslümanların dini düşünceyi gericilik sayan insanlar haline dönüştüğünü bunun müsebbibinin fikir emperyalizmi olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Mısır'ın 1900'ların ilk çeyreğinde birçok kitap tercümelerin yapıldığını ve bunların ise aşk hikâyeleri ve diğer temalar ile Batı'nın düşüncelerinin aktarımını temin ettiğini belirtir. [246]

Kutub, netice de İslam'a düşman olan kişilerin tek isteğinin Müslümanların dininden uzaklaşması olduğunu eserlerinde kaleme almıştır. Çünkü Kutub'a göre Müslümanların dinlerinden uzaklaşması gayrimüslimin gücünün artması demektir. [247]

2.5.3. Müslümanların Uyanışı

Müslümanlar için bir uyanışın olacağını birçok eserinde ele alan Muhammed Kutub, *''İslam ilk indiği gün ve zamanda değildir''* demektedir. Ancak yenilgiye uğramışlık duygusunun kalplerden çıkarılması ve gayret edilmesi gerektiğini belirtir. Bu ümmetin başı

[244] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri*, 187-197.
[245] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 72-77.
[246] Kutub, *Örnek İslam Toplumu,* 72-77.
[247] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 23.

neyle doğru yolu bulup düzelmişse, sonununda ancak onunla düzeleceğini vurgular. Bunun Kur'an'a ve sünnete uyarak gerçekleşeceği söylemektedir.[248]

Kutub, Müslüman'ın güçlü iradesinin olmasını, zorluklara karşı ümit var olmasının gerektiğini ve bunu güçlendirmek için Allah'ın mü'mini cihada teşvik ettiğini, ümit etmesinin güzelliğini birçok ayetin bulunduğunu açıklar.

> Allah yolunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrahim'in dininde de böyleydi. Peygamberin size şahid olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce gelmiş kitaplarda, gerekse bunda (Kur'anda) size müslümanlar adını verdi. Öyleyse namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin Mevlanızdır. Ne güzel Mevladır, ne güzel yardımcıdır.[249] Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya götürür.[250]

Kutub, gençliğinde kendisini sıkça meşgul eden bu hadisin[251] kendisini sıkça durup düşünmeye sevk ettiğini belirtir. Allah Resulü'nün kalp ile inkârı ve karşı çıkmanın cihat olduğunu belirtmesini daha iyi anladığını ve insanın kalbinde imanın gitmesinin de düşmana teslim olmak olduğunu söyler.[252]

İslam toplumunun kendine gelebilmesi için İslam'ın yeterli gücü olduğunu sıklıkla dile getirir. Bu bağlamda yabancılardan da alıntılar yapar. Örneğin; İngiliz tarihçi Toynbee(1889-1974), *''İslam ve Gelecek''* başlıklı bir konferansında

> İslam şimdilerde Kehf ashabının uykusu gibi uykudadır. Fakat uyuyan kimse, uyanmanın gerektirici sebepleri bulunursa uyanır. İslam bundan önce geçmişte iki defa güçlü varlığını ispatlamıştır. Bunlar Roma imparatorluğunun yarısını söküp attığı zaman ile Haçlıları yenik düşürdüğü zamandır. Bugün ise proleterya[253]halkı bulunmaktadır. Bu halkı da Batı sömürmekte ve onlara baskı uygulamaktadır. Eğer bu baskı şiddetlenecek olursa bu halkı ellerinden alınmış olan varlıklarını geri almak için harekete geçecektir. İşte o zaman İslam da bu hareketin önderliğini yapma ve Batı ile savaşında bu halkı komuta etme fırsatı bulacaktır..'' sonunda da ''Bunun olmamasını ümit ederiz.'' demektedir.[254]

İslam'da din, hayatın kendisidir diyen Kutub, hayatın tümü ve aklımıza gelecek her alanda İslam'ın varlığını vurgulamaktadır. Bu yüzden Müslümanın öne çıkan, kendisine güvenen, deneyden korkmayan, sorumluluk sahibi, edepli ve disiplinli, gayret harcayıp

---

[248] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 123; Kutub, *Kavramlar,* 269-280; Kutub, *Tevhid*, 194-208; Kutub, *Kelime-i Tevhid La İlahe İllalah (İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları),* 207-223; Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 164.

[249] Hacc, 22/78.

[250] Teğabûn, 64/11.

[251] *''Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Eliyle değiştiremezse, bunu diliyle yapsın. Diliyle de yapamıyorsa, kalbiyle yapsın (buğz etsin). Ancak bu imanın en zayıf halidir.''* Müslim, İmân, 78.

[252] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar*, 51.

[253] Proleterya*: "*Küçük düşürülmüş ve buna boyun eğen, küçük düşürenlere de başkaldırmayan Halkları ve üçüncü Dünya Halkları kastedilmektedir.''

[254] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 79; Kutub, *İslâm Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 131; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları,* 670.

yılmayan bir kimse olmalı diyerek belirtir. Müslüman için asıl meselenin, dünya ve ahiret arasındaki dengeyi kurmak olduğunu söyler.[255]

Yeniden dirilişin olması için sadece düşünceye değil akideye de ihtiyaç vardır diyen Kutub, akidenin sağlıklı ve doğru esaslara göre faaliyet gösterdiğinde bunun olacağını belirmektedir. Akide'nin yani Allah'a inancın Müslüman toplumunda yeniden oluşması hakkında oryantalist H.R. Gibb(1895-1971), ''Whither İslam?'' eserinde *''Bu dindeki en tehlikeli husus, onun aniden dirilip ayağı kalkmasıdır. Bu arada senin, hangi sebeple dirilip ayağı kalktığını ve ayağa kalkması mümkün olan yeri tespit bile edememendir.''*[256] yazdığını belirtir.

Batı toplumu, Müslümanları kendine yaklaştırmak için aynı düşünce sistemine sahip olmalarını istemektedir. İslam toplumunda bulunan bazı yöneticiler, ümmetin kötü durumunun düzelmesinin Avrupa'yı taklit etmekle olacağını söylemektedir. Ancak Kutub, Avrupa'ya bakıldığında onların inanç ile yetindiğini, şeriatı uygulamayı düşünmediklerini belirtir. Bunun aksine İslam'ın dünyayı da ahireti de ihmal eden bir din olmadığını, Avrupa'nın inanç ve düşüncesinin aksine aradaki dengeyi en güzel şekilde kuran bir din olduğunu söylemektedir.[257] Genelde Batı'yı bu şekilde tasavvur eden Kutub, özelde Batı'nın insan tasavvurunun; evrimleşmiş bir hayvan, ilah olan bir insan ve sadece dünya hayatını yaşayan bir insan olduğunu belirtir. Ancak İslam'ın kaynağı, bunların dışında Allah'ın Kitab'ı ve Resulü'nün sünnetleriyle oluşmuş bir insan tasavvurudur.[258] Bütün bu yanlış Tanrı, alem ve insan tasavvuruna rağmen Kutub, *''Evet...Gelecek İslam'ındır''* demektedir.[259] Müslümanların yeniden uyanışı için, tarihini bilmesi gerektiğini belirtir, ''*Tarih yoksa Batı'ya boyun eğmek zorundayız''* demektedir. İslam da yapılan fetih hareketleri incelendiğinde insanları şirk ve hurafelerden kurtarmak, hidayeti yaymak için gayret ettiklerini görürüz. Bunlara örnek olarak Rıb'î b. Amir'e *''Sizi topraklarımıza kadar getiren sebep nedir?''* diye soran Pers Kumandanına; *''Allah bizleri, insanları; Kullara kulluktan Allah'a ibadete, dünya'nın darlığından dünya ve Âhiretin genişliğine çıkaralım, diye gönderdi.''* cevabını verir.[260] Kutub bu noktada oryantalizmi eleştirir. Ona göre, Oryantalistler İslam tarihini tahrip etmektedir. Tarihi olayları farklı göstererek olumsuzlukları önplana çıkarıp olumlu olaylardan bahsetmediklerini

[255] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temeller,* 191.
[256] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 132.
[257] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 50.
[258] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 102.
[259] Kutub, *Enfal Sûresinde Eğitici Dersler,* 68; Kutub, *Gelenekler Çatışması*, 183-184.
[260] Kutub, *Nasıl Davet Edelim,* 176; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 195.

belirtir.[261] Çözümün ise İslam'a Batı'nın gözüyle bakmak değil kendi özümüz olan dinine dönmektir, diyen Kutub; uyanış gençliği ilkelerinden bahseder. Bunlar;

- Uyanış gençliğinin, sapmış vakıa ve arzulardan kurtularak ''Lâ ilâhe illallah''ın sadece dille söylenmediğini, bunun hem söylenen bir söz hem de kesin bir amel ile idrak edilmesi gerektiğini,
- Uyanış gençliğinin, kendisine sunulan iletişim kültürünün tehlikelerinden uzak durarak, Müslüman nesiller için zararlı olduğunu bilerek hareket ettiğini,
- Uyanış gençliğinin, ekonomi de faizin haram olduğunu bilerek bundan uzak durduğunu, ayrıca Allah'ın koyduğu ile hükmetmemin inancı içinde olduğunu belirtir. [262]

Müslümanların uyanışta geç kaldıkları yönü, eğitim alanında gören Kutub, davetin en önemli unsurunun bu olduğunu söylemektedir. Uyanışın genelde toplum için özel de ise gençler için önemli olduğunu belirtir.[263] Bu iddiasını İngiliz veliahtı Prens Charles'ın yaptığı bir konferansta; *''Batı'nın, insanların aklıyla öğrendikleri gibi kalpleriyle de nasıl öğrendiklerini öğretecek Müslüman öğreticilere ihtiyaç vardır.''*[264] şeklinde ifade ettiği söylemle desteklemeye çalışmıştır.

2.5.4. İmân ve Amel Anlayışı

İmân, *''emn''* kökünden gelmekle ''güven içinde bulunmak''[265] demektir. Bu bağlamda güven içinde inanmak ve tasdik etmek anlamına gelir. İman, düşünce yapısını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Muhammed Kutub, iman konusunda abisi Seyyid Kutub gibi kelime anlamını izahtan ziyade imanın özü ve mahiyeti hakkında düşünceler ortaya koymuştur. Kutub kardeşler, iman konusuna bir bütün olarak bakmakta ve hayat nizamı olarak görmektedir. İman etmeye hem fıtrî hemde aklî bir ihtiyaç olarak bakmaktadırlar. Muhammed Kutub'a göre, Allah'a iman eden bir kimsenin, O'nun varlığına da iman etmesi gerekmekte ve bunu hayatının her safhasında göstermek zorundadır.[266] İman, insanı, tek bir yaratıcıya ibadet etmeye yönelterek insanı başka varlıklara ibadet etmekten kurtararak huzur ve güven verir. Muhammed Kutub, imana bütün olarak bakmakta ve Allah'a iman eden biri namaz kılıp oruç tutuyorsa diğer bütün emirlerine de uymalıdır, diyerek hırsızlık yapmamalı, alışverişte ölçü ve tartıya dikkat etmeli, devleti yönetiyorsa İslam hukukuna göre yönetmeli vb. demektedir.[267]

---

[261] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 169.
[262] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 131-132.
[263] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 146; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler,* 92.
[264] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temeller,* 212.
[265] Ibn Manzur, *Lisân al'Arab.* 13/21-27.
[266] Yusuf Şimşek, *Seyyid Kutub'un Din ve İman-Amel İlişkisine Yaklaşımı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 39.
[267] Kutub, Tevhid, 60-64.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHAMMED KUTUB' UN SİYASÎ FİKİRLERİ

3.1. SİYASETİN TEOLOJİK TEMELİ: CİHAD FİKRİ VE TEMELLERİ

Cihat arap lugatında *"güç ve gayret göstermek, bir hedefi başarmak için elinden gelenin en iyisini yapmak"* mânasındaki ''*cehd''* kökünden türeyen, dini literatürde *"dinî emir ve yasaklarını öğrenip ona göre yaşamak ve dini başkalarına öğretmek, İslâm'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele göstermek"* şeklindeki genel anlamının yanında fıkhî anlamı ise daha çok müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmâreyi karşı kendini korumak için çabalamak anlamında kullanılmıştır.[268]

Kutub, İslam'da cihad'ın gerekliliğini; insanları kul olmaktan çıkıp Allah'a ibadete, başka dinlerin insanlara zulmünden İslam dininin adaletine, dünyanın dar ve zorluklu alanından, dünya ve ahiretin bütünlüğü ile ferahlığa çıkarmaktır, diyerek izah eder.[269] Bu düşüncesi aslında ağabeyi Seyyid Kutub'un söylemlerinin dile getirilmesinden ibarettir. Zira Seyyid Kutub cihat kavramı üzerinde çokça durmuş ve bunu ''*İnsanların ilahlaştırdıkları şeyler için gösterilen her türlü mücadele''* ve , ''*İnsanı özgürlüğüne ve hürriyetine kavuşturma hareketi''* olarak belirtmiştir.[270]

Aynı şekilde Kutub kardeşlerin mensubu olduğu ve İhvan'ın kurucusu olan Hasan el-Benna'nın cihad anlayışında yaşadığı dönemdeki devletin koşulları çok etkili olmuştur. Benna döneminde Mısır, dış güçlerin sömürgesi altında bulunmaktaydı. Yabancılar ülkenin neredeyse bütün kurumlarına hâkim olmuş ve devlet yöneticilerinin, en üst kadrosu bu duruma ses çıkarmamaktaydı. Ayrıca devletin kurtuluşunda Batılı fikirlerde önemsemekteydiler. Bu ortamda Benna ve İhvan mensupları, toplumun her kesimini yeniden biçimlendirecek İslamî esasların modern birey, devlet ve toplum üzerinde hâkim olması, sömürgecileri Mısır'dan çıkması ve Mısır halkının her alanda geliştirilmesi için büyük bir gayret ve mücadele içine girmiştir. Benna yapılan bu çalışmalara cihad olarak görmektedir. El-Benna; Allah için asker olmayı ve O'nun için canını hatta bütün varlığını vermeyi, İhvan'ın faaliyetlerinin hepsini ve İhvan'ın düşüncelerini hayatta geçirerek yaşanır hale gelmeyi cihad olarak adlandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ülkenin sosyoekonomik politikanın getirdiği şartlarla, İhvan'ın birçok alanda yaptığı faaliyetler cihad olarak adlandırılıyor ve cihad adıyla üyeler görevlendiriliyor,

---

[268] Ahmet Özel, ''Cihad'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1993) 7/ 527-531.
[269] Muhammed Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 206.
[270] Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler,* çev. Salih Uçan (İstanbul: Hicret Yayınları,1980), 53.

motivasyonları sağlanıyordu.[271] Bu nedenle cihat Hasan El-Benna, Seyyid Kutub ve Muhammed Kutub için önemki bir hareketir.

3.2. DEVLET YÖNETİMİ'NİN TEMEL PRENSİBİ OLARAK ADALET KAVRAMI

İslam ideolojisinde siyasal yönetim; Allah, kâinat ve insan arasındaki ilişkide İslam'ın ontolojik tasavvuruna bakılmaktadır. Siyaset tek başına bir bilim olarak düşünülemez, Modern bilimlerde siyaset, hukuk ve ekonomi alanlarında birbirine bağlı bir disiplini bulunmaktadır. İslam düşüncesinde kul olma bilincine sahip birey, kendi iradesiyle ve seçme hakkına sahip olarak yaptığı fiillerde ahirette de sorumlu tutulacağına inandığından, kendi özünde uyumlu bir yaşam kurmaya, bu denge ve uyumu tabiat ve toplum ile ilişkisinde de gözetmeye gayret eder. İmâmü'l-Haremeyn olan el-Cüveynî ve öğrencisi İmam Gazzâlî, siyasi alanda yapılan tartışmalarını ''kat'iyyât-zanniyyât'' üzerinden şekillendirerek Kur'an ve Sünnet'in siyasetin temel ilkelerini ortaya koyduğunu, uygulama aşamasında alacağı teorik şekli ve uygulamanın zaman içindeki yapılacak ictihadlara bırakıldığını belirtmişlerdir.[272]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifenin seçimi yapılırken farklı usullerin uygulanması Sünnî âlimlerce siyasal yönetimin açık delili olarak gösterilir. Kitap ve Sünnet üzerine kurulan İslam ümmetine ait siyasal yetkinin niteliği ve şekillenmesi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifelerin uygulamalarıyla şekillenmiştir.[273] Bu konuda Muhammed Kutub, yaşadığı dönemi ve Mısır yönetimi hakkında tesbitlerde bulunmaktadır.

Kutub, insanın siyasî haklarını şöyle belirtir; Halk, hükümeti denetleme, onu yönlendirme, eleştirme ve uygulamalarına itiraz etme hakkına sahip olmalıdır.

Bu anlayış çerçevesinde yaşanan olaylar, adalet ve siyaset tartışmalarına yön vermiştir. Örneğin; Kutub'un yaşadığı büyük korkulardan biri ağabeyi Seyyid Kutub'un anısını zedeleme düşüncesi olmuştur. Seyyid Kutub'un asıl düşüncesi *"cahiliye toplumundan düşünsel ayrılış ve cihat olarak çizdiği"* mücadele yöntemi, bazı ülkelerde Müslümanlara karşı baskı ve zulmün daha da artmasına neden olmuştu. Muhammed Kutub bunun farkına varmış, İhvan'ın katı metotlarla mücadele verdiği ülkelerde nasıl bir etkiye maruz kaldığını fark etmiştir. 1960 yılından itibaren Mısır'da yapılan baskının diğer ülkelerde de (Sudan, Filistin ve Ürdün) yapıldığına şahit olmuştur. 1980 ve 1982 yıllarında Suriye'de yaşananları görmüştür. Bunlara

[271] Karameşe*, Modern Dönem Cihat Anlayışının Radikalleşmesinde Devlet Etkisi: Mısır Örneği*, 53.
[272] Hızır Murat Köse, ''Siyaset''*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/294-299. Bkz. Cüveynî, *el-İrşâd(Temim),* s.351-354.
[273] Köse, ''Siyaset''*,* 294-299.

tanık olduğu için Muhammed Kutub, ‘‘mücadele metodumuz yanlıştır,’’ demeye çalışsa da onu duyan olmamıştır.[274]

Kaya’nın Muhammed Kutub’la yaptığı söyleşi de Seyyid Kutub’un yorumladığı bazı kavram ve düşüncelere sorduğu soru ve cevapların genel çerçevesi özetle şöyledir;

> 1.‘‘Geleneksel Müslüman olan ve bilinçsizce taklidi iman edenler için “Cahiliye” olarak yer alan toplumları ve bireyleri “Müslüman” saymamak doğru mudur?
>
> Cevap: Kavram olarak Cahiliye,[275] birey olarak değil toplum olarak adlandırılır. Örneğin, ‘‘darü’l-İslam ve darü’l-Harb’’ kavramları gibi. Nasıl ki Darü’l-Harbte yaşayan bir Müslüman kafir sayılamayacağı gibi, darü’l-İslam’da yaşayan bir kafirde Müslüman sayılmaz. Seyyid Kutub’un cahiliye olarak söylediği toplumlarda yaşayan Müslümanları kafir kabul etmek doğru olmaz.
>
> 2. Abiniz Seyyid Kutub’un çokça zikrettiği “tekfir/kâfir kabul etme” ve “hicret/ayrılış” kavramlarını nasıl yorumlarsınız?
>
> Cevap: Bir insan düşüncesinde ve inancında küfür kökenli olduğunun bilincindeyse kafir kabul edilir. Hicret ise bilinçsel bir ayrılma anlamındadır. Fiziksel manada gruplara ayırma ve ötekileri kafir kabul etme anlamında kullanılmaz.
>
> 3. Cihad kavramı hakkıda çok konuşulmakta ve çok tartışmalı bir konu. Cihadın yapılması için, sert olmak ve nihayetinde devrim olmak zorunda mı?
>
> Cevap: İslâmî topluluklar cihad yaparken öncelikle hoşgörü ve af yolunu seçmelidirler. Devletin tüm haklarını alıp ve üstlenip kullanamazlar. İslâmi hareketler, İslâm ülkesinin küçük bir kısmını oluşturur, devletin kendisini değil.’’diye cevaplar vermiştir.[276]

Bu haklar da birbirini tamamlayan iki şekilde ortaya çıkar, birincisi parlamento kanalıyla temsil olup seçme ve parlamentoya girmek üzere aday olma hakkını ihtiva eder. İkincisi ise toplanma, parlamentonun dışında görüş açıklama hakkını ihtiva eder ki basını, siyasî mitingleri belirli bir talepte bulunmak veya belirli bir şeye karşı çıkıp protesto etmek için barışçı gösterileri içine alır. Halk demokrasiden önce bütün bunlardan en ufak bir pay sahibi değildir. Hatta demokrasi, parlamenter temsil şeklini almaya başladığı sıralarda bile halk, temsilci olamıyor, anayasaların başlangıcında hürriyet, kardeşlik, eşitlik gibi ifadelerin yer almasına rağmen; bu alana girmesine imkan ve olanak tanınmıyordu. Halk, bütün bu hakları kendi çabasıyla elde edebilmiştir. Bu uğurda hapse girenlerin, sürgün edilenlerin, türlü türlü tepkilerle karşılaşanlar olduğunu belirtir. Sonunda artık bu hususlar, günümüz demokrasisinin temel prensipleri halini almıştır.[277]

Neticede cihat faktörünü arka plana atıp Müslümanlar içinde yerlerini sağlamlaştırmışlardır. Kutub, Müslümanların ise siyasal adaleti yalnız Allah’ın koyduğunu

[274] Kaya, ‘‘Muhammed Kutub’u Kaybettik’’, 10.
[275] Muhammed Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 15.
[276] Kaya, ‘‘Muhammed Kutub’u Kaybettik’’, 12.
[277] Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları,* 201-202.

unuttuklarını ayrıca şeriatı, ölçüyü, insanların kendileri için neyin caiz olup neyin olmadığını insanlara bırakıldığını bunun da İslam ruhunun Müslümanlardan uzaklaşmasına neden olduğunu belirtmektedir.[278]

Ayrıca yönetilenlerin Allah ve Resulü'nün emirlerine itaat ettikleri hususlarda emir sahiplerini dinleyip onlara itaat etmekle de yükümlüdürler. Bu da ayette *''Ey iman edenler! Allah'a itaat edin Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resulü'ne götürün. Bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir.''* [279] şeklinde geçmektedir.

Kutub, İslam devletlerinin ve bazı Müslümanların geri kalmış olmalarını Batı'nın orta Çağ dönemine benzetir ve tekrar bilim, ilim ve uygarlıkta ilerlemek için Batı gibi dini, hayattan soyutlayarak yapacağına inanmaktadır. İslam dini ile diğer dinler arasındaki farklara değinen Kutub, şu şekilde sıralama yapmaktadır.

1. İslam dininde kâhinler değil din adamları ve fukaha vardır. Bunlar insanlara dini öğretirler ve Kur'an ve sünnetin dışına çıkmazlar.
2. İslam da Rabbanî bir şeriat vardır. Hükümleri ve ibadetleri koyan Allah insanların bu itidal ve denge içinde yaşamasını ister.[280]

Kutub, Müslümanların ekonomisinde Kapitalizmin etkili olduğunu belirtmekte bunun dayandığı noktanın da faiz olduğunu söylemektedir.[281] Bu da Allah'ın haram kıldığı bir eylemdir. Haram noktasında kapitalizm ile de ilişki kuran Kutub, kapitalizmi söyle açıklar; ''tamamlayıcı ürünlerden başlayıp ihtiyaç dışı ürünler üreterek insanları lüks ve israfa sürüklemektedir, bu davranışta Allah'ın haram kıldıklarındandır. İnsanı dünya hayatına dalmayı, doygunluk hissetmemeyi öğretmeye çalışır ve bu da âhiretten daha çok dünyayı sevmesine neden olur ki Allah bunu da haram kılmıştır. İşte Kapitalizm bu haram yollarla büyümektedir ve bunların en ağır olanını da Kutub, faiz olduğunu belirtmektedir.[282] *''Ey iman edenler! Eğer mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden arta kalanı da bırakın. Şayet böyle yapmazsanız Allah'a ve Resulü'ne savaş açmış olduğunuzu bilin. Eğer tövbe ederseniz sermayeleriniz sizindir. Ne zulmetmiş ne de zulme uğramış olursunuz.''*[283]

Siyasal adalette, Allah Resülü ilke olarak Allah'ın indirdiklerine bağlı kalmakla birlikte uygulamada zalimlik yapan zalim yöneticiye karşı silahlı ayaklanmayı (hurucu) yasaklamıştır. Çünkü böyle bir ayaklanma kötülük teşkil etmektedir. İslam'da ise kötülüğün önlenmesi,

[278] Kutub, *İslam Budur*, 51.
[279] Nisa, 4/59.
[280] Kutub, *Tartışmalar,* 31; Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 109.
[281] Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 297-298.
[282] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 182; Kutub, *Enfal Sûresinde Eğitici Dersler*, 32-33; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler,* 68.
[283] Bakara Suresi: 2/278-279.

maslahatın sağlanmasından önceliklidir.[284] Muhammed Kutub, siyasal adaletin diğer bir dayanağının istişare olduğunu belirtmektedir. *''Yine onlar Rablerinin davetine icabet ederler ve namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar.''*[285] Bu ayette Şûrâ'dan namaz ve zekat gibi yapılması zorunlu olan iki farz arasında söz edilmesi, onunda İslam toplumunda yerine getirilmesi gereken fariza olduğu izlenimi vermektedir. Bu uygulamayı Allah Resülü bizzat yaşantısında göstermiş ve uygulamaları da mevcuttur. Böylelikle Kutub, Allah Resülü'nün kabile sistemini ortadan kaldırıp Şûrâ'yı getirdiğini belirtir.[286]

Siyasal adaleti sağlayan diğer bir etken de içtihat konusudur. Çünkü değişken hususlar hakkında insanların içtihat etmeleri engellenecek olursa hayat ve insanların bir kesiminde belli sıkıntılar ortaya çıkar. Ancak İslam'da böyle bir şeyin ortaya çıkmayacağını belirten Kutub, içtihat kapısının da belirli çerçevede açık olduğunun altını çizer. Bu işi de Allah'ın dini hususunda fıkıh bilimiyle ilgilenenler üstlenir ve yapılan içtihatlarda delillere başvurulmalıdır, der.[287] Kutub, toplumda siyasal adalet olmadığında bir toplumun eğitim, kültür, sağlık alanlarında gelişme gösteremeyeceklerini söylemektedir.

Ayrıca *''Siz İslam'ı siyasallaştırıyorsunuz''* diyenlere, Din'de yönetici ve yönetilenle ilgili hükümler olduğu gibi aile ilişkileri, alışveriş ile ilgili, savaş ve barış hallerinde gayrimüslimler ile ilgili, sivil ilişkiler ile ilgili hükümler de vardır. Eğer bunlar *''bir siyaset''* ise şüphesiz din Allah tarafından siyasallaşmış bir şekilde nazil olmuştur. Onu kendiliğimizden siyasallaştıran bizler değiliz. Dinde olmayan bir şeyi ortaya koymamız caiz değildir.[288] Kutub fikrini savunmaktadır.

3.3. MUHAMMED KUTUB'UN DİĞER DİNLERE BAKIŞI

Batı dinleri, dediğimizde aklımıza gelen dinler; Hıristiyanlık ve Yahudilik olmaktadır. Muhammed Kutub'un üzerinde durduğu dinler bu iki dindir. Kutub, birçok eserinde Hıristiyanların eski ve günümüz din anlayışına değinmektedir.

Hıristiyanlar, Papa'yı kul ile Tanrı arasında aracı olarak gördükleri için papa'ya ve Kiliseye çok değer vermiştir. Kilise, dini metinleri yorumlamış ve *''iman et ve tartışma''* sloganını getirmiştir. Asırlar boyu Batı insanı yorum ve düşünceye kapalı hale gelmiştir. Kilise bir müddet halkı da kullanmış, çiftçilik yapan halka dinlenme günü olan pazar gününde kendileri için çalıştırmıştır. Halk da bu gibi yardımları, inançları ve kiliseye bağlılıkları için

[284] Kutub, *İslam Budur,* 54; Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitimin Önemi*, 111.
[285] Şura, 42/38.
[286] Kutub, *İslam Budur*, 57; Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitimin Önemi,* 64-65.
[287] Kutub, *İslam Budur*, 61.
[288] Kutub, *İslamî Çalışmada Eğitimin Önemi,* 141.

tereddütsüz yapmıştır.[289] Kutub, Kilise'nin inanç olarak, her şeyde mutlak bir değişmezlik düşüncesi ortaya koyduğunu belirtir. Bu değişmezliklere göre İlâh, kainatta değişmezlikler ortaya koyduğu gibi insan hayatında da değişmezlikler ortaya koymuştur. İnsan hayatındaki değişmezlikler ise sabit bir düzene göre akıp gitmesi gerekmektedir. Çünkü bu Hıristiyanlıkta Allah'ın değişmez iradesinden dolayı böyledir. Bu düzen insanları iki temel sınıfa ayırır; Din adamları, hükümdarlar, yüksek yöneticiler bir tarafta; halk topluluğu ise diğer taraftadır, demektedir.[290] İnsanları bir kalıba sokarak hiç değişemeyeceklerine inandırırlar.

Kutub, bir grup insanın fıtratı dosdoğru yolu izlediğini ve bu grubun düşünüp aklını kullandığını belirtmektedir. Allah'ın kendine lütfettiği işitme, görme ve kalbi ile gerçeği anlama ve Allah'tan başka ilâh olmadığına kesin olarak inandığını söyler. Bunların Allah'ın *''Allah'a ibadet edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın.''* emrine uyduğunu belirtir.[291] Bir grup insanın fıtratının ise saptığını ve Allah'tan başkasına -O'nunla birlikte veya O'nun dışında- iman ettiğini belirtir. Böylelikle Allah'ın *''Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir.''*[292] ayeti ile insanların bazılarının iman ettiğini bazılarının da inkar ettiğini söylemektedir. Ayrıca Muhammed Kutub, insanların fıtratında ibadet etmek olduğunu ve onların Müslümanlarla bu denli savaşmasının kendi amaçları için olduğunu belirtir ve Batı'nın yaptığı baskı ve savaşlardan tek tek bahsetmektedir.[293]

Kutub, Avrupa'nın bağlandığı Hıristiyanlığın; fıtrî özellikleri baskı altına almaya çalışan, insanları küçük gören ve onları zorlayan ruhbanlık dini olduğunu vurgulamaktadır.[294] Batı'nın yaşadığı bu düşünce ve yaşama şeklinin; toplumda psikolojik ve sinirsel rahatsızlıkların; bununla beraber huzursuzluk ve intiharların, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığının en önemlisi de suç oranlarında yükselişin çok olduğunu belirtmektedir. Bunun sebebini Hıristiyan din adamlarının halka karşı sert tutumuna bağlamaktadır.[295]

İslam'ın geldiği dönemi de konu alan Kutub, Hıristiyanlığın en karanlık döneminin bu dönem olduğunu belirtir. İslam'ın varlığı ile Müslümanların bilim ve enstütiyel alanda en parlak dönemini yaşadığını söylemektedir. Hıristiyanlıkta *''Din Adamı''*; Dünya hayatına aldırmayan, Allah'ı yüceltmek için insanı aşağılayan, ruhu yüceltmek için bedeni alçaltan bir dine dönüştüğünü belirtir. Bir diğer açıdan da insanın tabiatı gereği günahkâr olduğunu ve temizlenip yüceltilmesinin imkansız olduğu düşüncesinin olması, insanın yapmış olduğu

[289] Kutub, *Tartışmalar,* 20; Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 18.
[290] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temeller,* 27; Kutub, *İslam İnancı*, 451-453.
[291] Nisa: 4/36.
[292] Teğabun, 64/2.
[293] Kutub, *İslam Budur,* 25.
[294] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 45.
[295] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 56; Kutub, *Tartışmalar,* 133.

ameller ile kurtuluş ümidi kalmadığını vurgulamaktadır. Bundan dolayı Kutub, *''kurtuluşun yalnızca kurtarıcı İsa'ya inanmakla mümkün olacağına inanmışlardır''* demektedir. Sonuç olarak Rönesans'ın bütün gayretleri dünyaya yönelten, Allah'ı yüceltmek yerine insanı yücelten bir din getirdiğini belirtir.[296]

Rönesansla birlikte Batı, dünya düzenine yeni bir Tanrı inancı getirmiştir. Nitekim Georges Gusdorf, *''İnsan ve Tanrı''* adlı eserinde *''Dinin ortaya çıkış sebebi, insanın Tanrı'yla ilişkisidir,''* demektedir. Bu ilişkide ilk olarak teorik unsurun olduğunu söylemektedir. Bu unsuru, imanın anlamları ve ifadeleri temsil etmektedir. Hıristiyanlıkta din adamları da imanın ifadelerini insanlara sunmuştur. Ancak Kutub bu Tanrı-İnsan ilişkisinde teorik unsurun dışında pratik unsurun olduğunu, pratik unsurun imanda diğerinden daha baskın geldiğini ve imanın özünü belirlediğini söylemektedir. Çünkü iman yaşanan bir dindarlıktır.[297] Hıristiyanlığın bu dindarlık algsından çıktığını belirtilmektedir. Getirilen bu yenilikleri fırsat bilen Yahudiler, kilise dininden intikam almak için her şeyi tahrip etmeye başlamıştır. Goimleri (ümemîleri)[298] istedikleri gibi kullanabilmek için birçok plan ve program gerçekleştirdiler. [299]Yahudilerin ileri gelenleri, insanların önceden kabul ettiği özellikle din ve ahlak gibi sabit yaşamsal etkileri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Müslümanlar, Goimler'den olmadığı için Yahudiler de Hıristiyanlar da İslâm'a düşmandırlar.

Hıristiyan ve Yahudilerin İslam'a ve Müslüman toplumuna karşı sert tavırlarının her zaman devam ettiğini belirten Kutub, eserinde bunlara yer vermiş ve İngiliz Allenby 1917 yılında Kudüs'ü ele geçirdiğinde *''İşte şimdi Haçlı savaşları sona erdi''* dediğini, Fransız Goro'nunda 1920 yılında Selahaddin'in kabrinin yanına gelip *''İşte biz geri döndük ey Selahaddin! Biz Haçlıların çocukları yine geldik. Bizim yönetim sistemimizi beğenen kalsın, beğenmeyende çekip gitsin.''* dediğine yer vermiştir. Muhammed Kutub, bunların İslam'a olan düşmanlıklarının asla bitmeyeceğini belirtmektedir. [300]

Ayrıca batı düşünce tarzı, insanların ikilemde kalmasına sebep olmakta ve insanlar kendi varoluşlarını kendi elleriyle yaptıklarını ya da bir yaratıcı olmadan var olduklarını düşündürmekteydi. İnsanların temel özelliklerini inceleyen ve gelişmesini amaç edindiği belirtien Hümanizm, Rönesans dönemine geçerken ortaya çıkan bir düşüncedir. Hümanist

[296] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 25; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 326.
[297] Georges Gusdorf, *İnsan ve Tanrı*, çev. Zeki Özcan (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 94.
[298] *Ümemiler*; Yahudiler dışındaki bütün ümmetler demektir. Yaygın olan bir başka kelime Sâmî dillerde gaudan (topluluk) türetilen goydur (çoğulu goyim) ve yahudi olmayanlara verilen genel bir addır. Bkz: Kürşat Demirci, ,''Yahudilik'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/219-220.
[299] Kutub, *İslam Budur,* 34; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 41.
[300] Kutub, *İslam Budur,* 133.

düşüncenin ortaya koyduğu en iyi şey ise *''bireyselliğin gelişmesi''* ile aklın köleliğinden kurtulmasıdır. Julian Huxley(1887/1975)'in

> Modern Dünyada İnsan adlı eserinde; ''İnsan, bilgisizliği ve acizliği sebebiyle geçmişte Allah'a boyun eğdi. Ama artık bilgi edinmiş ve çevresine hâkimiyet kurduğu için acizliği ve bilgisizliği zamanında Allah'ın omuzlarına bıraktıklarını kendisinin omuzlama zamanı gelmiş bulunmaktadır. Bu yüzden de artık kendisi Allah olacaktır.''[301]

Demek ile insanın ilah olabileceği düşüncesini insanlara öğütlemekteydi. İslam'ın akıl dini olmadığını ileri süren insanlar, insanları yöneten akılcı bir insan topluluğu olması gerektiğini belirtmekteydi. Sonrasında Batı'nın, Modernizm'e girmesiyle insanların duygularına bütün alanlarda ilerlemenin esasının dini bir kenara atmak ve aklı kullanmak olduğu kanaatini yerleştirmiştir.[302] Hallaq, Modernizmin üzerinde durduğu şeyin akıl olduğunu ancak insanı hayvandan ayıran yegane nedenin akıl değil ahlak olduğunu, Batı'nın ise bunu unuttuğunu belirtmiştir.[303]

Batı'da yaşanan bu düşüncenin temelinde Yunan mitolojisinin etkileri bulunmaktadır. Zira bu etki Promete Efsanesi ile görülmektedir. Kutub'a göre günümüz Avrupalıları, Allah'ın egemenliğine başkaldıran *''Modern Promete''* dir. Batı geçmişte bilgisizliği ve acizliği için Allah'a boyun eğdiği, bundan sonra egemenin kendisi olacağına hâlâ inanmaktadır.[304] Kutub'a göre Batı o kadar ileri gitti ki insanın kendi benliğini ispatlaması için Tanrıya başkaldırması gerekiyordu. Buna karşılıkta Tanrılar da insanları tahrip edip paramparça etmeye çalışıyordu. Bu husus Kutsal ateşi çalan (*Grek Efsanesi*) Promete Efsanesinde açıkça görülmektedir.

> Efsaneye göre Tanrıların en büyüğü olan Zeus insanı yeryüzünden bir avuç çamurdan yarattı. Sonra da onu -efsane de bilgi sembolü olan- kutsal ateşten düzenleyip şekillendirdi. Sonra da yeryüzüne karanlık zamanda tek başına indirdi. Efsane, insanın içinde bulunduğu bilgisizlik halini sembolize etmektedir. ''Promete'' denilen efsanevî bir varlık ona şefkat gösterdi.(Muhtemelen bu şeytanı sembolize etmektedir.) Onun için Tanrılardan kutsal ateşi çaldı. Bununla da insanın bilgi öğrendiğini ifade etmektedirler. Fakat insanın öğrenmeye başlaması Tanrı'nın öfkesini ve kıskançlığını harekete geçirdi ve hem ondan hem de Promete'den intikam almayı kararlaştırdı. Halbuki bu tanrı, kendisinden çalınan ateşi korumaktan da aciz oluyordu. Tanrı, Promete'yi gün boyunca ciğerini yesin diye bir kartal görevlendirdi. Geceleyin ciğeri yeniden oluşuyor, Kartal bir daha gelip sabahtan akşama kadar onun ciğerini yiyordu. Ve bu ebedi azab olarak böyle devam edip gidecekti. İnsana gelince -efsanede adı İbimisyus olup Adem'i sembolize etmektedir.-Tanrı ona dişi bir varlık gönderdi. Gerekçe ise onun yalnızlığını giderip onu teselli etmesi idi. Pandora ile beraber hediye olarakta bir sandık

---

[301] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 69; Muhammed Kutub, *İslamî Açıdan Tarihe Bakışımız*, çev. Talip Özdeş (İstanbul: Risale Yayınları, 2018), 33; Kutub, *Benzerini Getiremezler*, 128; Kutub, *Tartışmalar,* 70-71; Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*, 69; Kutub, *İslam Budur,* 38; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler*, 49, 154; Kutub, *Gelenekler Çatışması,* 55, 61-62; Kutub, *İslamî Tarih Yorumu,* 73.

[302] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 64.

[303] Hallaq, *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan),* 237.

[304] Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 62; Kutub, *Tartışmalar,* 83.

göndermiştir. Sandık açılınca onun kötülüklerle dolu olduğu görüldü. Kötülük sandıktan etrafa saçıldı ve yeryüzünü doldurdu.[305]

İşte bu düşünceye göre insanlar ile tanrı arasındaki ilişkinin temeli bu kutsal ateştir. İnsanlar bu ‘‘bilgi’’ ateşini kainatın ve hayatın sırlarını çözmek, ona hakim olmak niyetindedirler. Tanrılar güç ve kudretin sadece kendilerinde olduğunu göstermek için insanlara son derece elem ve vahşi bir ceza vermişlerdir. Avrupa, çağdaş cahiliye döneminde, eski Yunan efsaneleri hakkında pek çok şey söylemiştir. Avrupa bunu, insanın kendi varlığını ve hayattaki etkinliğini göstermek için verdiği mücadele olduğunu ifade etmektedir. İsyanı yani Allah'a baş kaldırmayı varoluşun gerekliliği ve hayattaki etkinliğin bir kanıtı olarak görmüştür.[306] Ancak Kutub, yukarıda bahsedilen efsanenin aksine Ortaçağ Avrupa'sında yaşayan halkın din adamlarının emrinde yaşadığını şu şekilde özetlemektedir;

-Din adamları, insanın varoluşundan bu yana bedeni küçümseyip özü itibari ile günahkâr bir varlık olarak gösterdi. Sonrasında uhrevî bir din olduğunu dünya hayatını ihmal eden, dünya ile uğraşmayı yasaklayan ve dünya ile ilgilenmeyi iman eksikliği olarak gören bir din haline getirdi. Kilise yönetimi, insanları dini olumsuzluklara karşı razı olmaya ve ne kadar zalim ve karanlık olunursa olunsun onu değiştirmemeye, rıza göstermesi gerektiğine inandırdı. Çünkü Allah'ın koyduğu sınırlara başkaldırmak iman da bir eksiklik meydana getirmekteydi. Neticeye baktığımızda akla sınır getiren bir dinden, dini akılla sınırlayan bir akılcılığa doğru devam eden bir din ortaya çıktı. İlimsiz bir dinden, dinsiz bir ilme; uygarlığı olmayan bir dinden, dinsiz bir uygarlığa dönüştü.[307] İslam ise ortaçağ döneminde aydınlığı, ilmi ve uygarlığı en ileri şekilde yaşamaktaydı. Avrupa ise bunu fark ettikten sonra ilim ve uygarlıkta yükselmeye başlamıştır. Kutub, Robert Briffault (1874/1948), *Making of Humanity* adlı eserinde*; ‘‘Şüphesiz bilim, Arap uygarlığının modern dünyaya cömertçe sunduğu en önemli armağanı olmuştur. Arap Kültürünün İspanya'da doğurduğu deha, ancak o uygarlığın karanlık bulutlar arkasına gizlenmesinden uzun bir süre sonra ayağa kalkabilmiştir.’’*[308] söylediğini belirtmektedir.

Ortaçağ Avrupa'sının kapanıp Rönesans'ın başlamasıyla Hıristiyanlıkta köklü değişmeler meydana gelmiştir. Kutub bunları şöyle sıralar;

- ‘‘Dünya hayatını ihmal eden uhrevi bir dinden, âhireti ihmal eden dünyevî bir dine,

[305] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri*, 35; Kutub, *Tartışmalar*, 39; Kutub, *İslami Açıdan Tarihe Bakışımız,* 58- 59; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 472; Kutub, *Kur' an-ı Kerim' den Eğitici Dersler*, 153; Kutub, *İslamî Tarih Yorumu*, 71-72; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 27.
[306] Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 27-28; Kutub*, Tartışmalar,* 39-40; Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* 228.
[307] Kutub, *Tartışmalar,* 26.
[308] Muhammed İkbal, *İslâm da Dini Düşüncenin Yeniden İnşası,* çev. Abbas Mahmud, 149; Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 30; Kutub, *Biz Müslüman mıyız*, 47; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 529; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 35; Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,* 274.

- Allah'ı yüceltip insanı hesaba katmayan bir dinden, insanı yüceltip Allah'ı dikkate almayan bir dine,
- Bedeni ve bedenin zevklerini küçük gören bir dinden, maddi zevklere gömülen bir dine,
- Bilime, uygarlığa ve dine savaş açan, bunları yok sayan bir dinden, dine savaş açan bir uygarlık dinine,
- Aklı düşünmekten alıkoyan bir dinden, aklı ilah olarak gören ve başta din olmak üzere her şeye hakem kılan bir dine,
- Her şeyde ''değişmezlik'' ilkesini savunan ve evrimi reddeden dinden her şeyde evrimi düşünen ve herhangi bir şeyde değişmezliği kabul etmeyen bir dine,
- Kadını küçük gören ve varlığını dahi kabul etmeyen bir dinden, kadının özgürlüğünü ve her işte kayıtsız ve şartsız dinin müdahale etmeyeceğinden emin olunan bir dine dönüştüğünü'' söylemektedir.[309]

Günümüz Batı'sını Kutub, Yunan ve Roma'nın devamı olarak görür ve bunu da aklı ve bedenin arzularını öncelemek suretiyle kutsadıklarını belirtir. Dünya hayatını kolaylaştırması, güzelleştirmesi ve en son aşamasına kadar ondan faydalanmasını ister. İnsan ruhu ise terk edilerek insanî değerler hiçe sayılır. Ayrıca günümüz Batı insanını, amacı eşya olan bir hayvan veya üretim olan bir alet haline getirdiğini, her iki durumda da kaybolanın insan olduğunu söylemektedir.[310]

Batı, bununla yetinmeyip kültürel sömürü faaliyetleri günümüzde Müslümanları etkilemek için yeni ilah ve Tanrılar çıkarıp dini düşünceyi tahrif etmeye çalışmaktadır. Kutub, bu ilah ve Tanrıların; devlet, vatan, lider, üretim veya akıl olduğunu söylemektedir. İnsanlar bunların emirleriyle hareket ederken Allah'ın emirlerine de isyan etmiş olduklarını belirtir.[311] Bununla birlikte O'nun eserlerinde Batı'nın getirdiği felsefe ve ruh biliminin insanın fıtrî sorularına cevap veremediği de söylemektedir.[312] Çünkü Batı insanlar için psikanalist psikolojisi (Kutub buna-suçu masum gösterme, suçu süsleme-der) getirmiştir. Bu yöntemin sorunu insanı hesaba katmamasıdır. İnsandaki dizginleyici iradeyi ve insanın tercihte bulunmasına imkân vermeyen psikolojik mecburiyet esasına göre açıklamaya çalışma yöntemidir. Yapılanı masum göstererek hayvanî şehvetleri serbest bırakmaya çağırmaktadır. Kutub, bununla anlaşıldığı gibi Avrupa'ya göre fayda menfaate bağlıdır. İnsanların düzelmesi veya insanın ıslah edilmesi söz konusu değildir, demektedir.[313] Müslümanların ise, Tih döneminde kendi düşüncelerini beğenmeyip Avrupa'nın önderlerini kendi önderleri, düşünürlerini kendi düşünürleri, edebiyatçılarını kendi edebiyatçıları gibi gördüğünü, onların isimleri ile övünüldüğünü ve tarihlerinin ezberlendiğini belirten Kutub, bu tuğyanın farkında

[309] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 35.
[310] Kutub, *Örnek İslam Toplumu*, 55.
[311] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 82.
[312] Kutub, *Tartışmalar,* 133.
[313] Kutub, *Tih' ten Çıkış,* 107; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 503.

olmadan onlara benzeyerek devam ettiğini belirtmiştir.[314]Kutub; Batı, İslam'ın bir döneme ait olduğunu ve kendilerinin beş tarihi aşaması olduğunu iddia etmektedir. Bunlar; İlkel komünizm, kölelik dönemi, feodalizm, kapitalizm ve son komünizm.[315] Burada Kutub'un o günün Arap topraklarında etkili olan Kominist akımların etkisinde yorum yaptığını görmekteyiz. Komünistler, tarih boyunca bireysel mülkiyetin zulüm getirdiğini ve bunun ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur.[316]

3.4. İSLAM TOPLUMU VE KÜRESELLEŞME

Küreselleşme, sadece ekonomik bir süreç olmayıp insanların sosyal, kültürel ve politik olarak daha ileriye gitmeleri anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle yeni bir olgu olmamakla birlikte, söylemde yeni olma niteliğine sahiptir. Yeryüzünde yaşayan hemen hemen herkesi etkileyen, doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bir olgu olması nedeniyle, geniş alana yayılmış bir kapsayıcılığı vardır. İnsanlık tarihinde önemli ve uzun bir süreci kapsaması, son yüzyılda dikkatleri üzerine çekmesi nedeniyle birçok kişi tarafından kullanıldığı görülmektedir.[317] Muhammed Kutub'ta eserlerine bu kavrama yer vermiş ve tespitlerde bulunmuştur. Coğrafi zenginliklerin yani (ham servetin) İslam ülkelerinin elinde olmasına rağmen Batı'nın baskı ve zorlamaları ile mevcut zenginliklerin alındığını ve kullanılmadığını söylemektedir. Bu nedenle küreselleşmenin tek yönlü olmadığını aksine ekonomiyi, siyaseti, düşünceyi, dini, kültürü ve ahlakı kapsayan bir ahtapotlaşma içerisinde olduğunu vurgulamaktadır.[318] Bu konuda Kutub, İslam ülkelerini eleştirmiş ve mevcut durumun İslam ile örtüşmediğini beş nedene bağlamıştır. Mevcut kötü durumun sebeplerinden ilki; Müslümanların hayatına sonradan giren Mürcie düşüncesi olduğunu ayrıca bu düşüncenin Allah'ın indirmiş olduğu İslam'a tamamen yabancı bir ideoloji olduğunu belirtir. Mürcie düşüncesinde *''iman; tasdik ve ikrarın kendisi, amel ise İslam da bir ad''* olarak görülmektedir. Kur'an ayetlerinde *''iman edip salih amel işleyenler''* ifadesi sık sık geçmesine rağmen bu düşünceyi tamamen yanlış görmektedir. İkincisi ise; Sufî düşünce olarak belirtir. Bu düşünce, ibadeti ruhî vecde ve zikre sıkıştıran, müridin duygularında şeyhi kendisi ile Allah arasında bir vasıta haline gelinceye kadar tazim etmektir. Oysa İslam dini, kul ile Rabbi arasında her aracıyı reddetmiş, ibadeti insan hayatının tamamını kapsayan şekilde tanzim etmiştir. Üçüncü neden ise; İslam'ı bireysel sınırlar içinde sıkıştırılmasıdır. Toplumsal ve siyasal yükümlülükleri ve

[314] Kutub, *Tih'ten Çıkış,* 107.
[315] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 58; Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 108.
[316] Muhammed Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* çev. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Beka Yayınları, 2018), 110.
[317] Ramazan Biçer, ''Küreselleşme: İslam Teolojisi Bağlamında Bir Yaklaşım'', *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, (2008), 50.
[318] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 19.

iyiliği emredip kötülükten sakındırma yükümlülüğünü kaldırmak da Allah'ın indirdiği dine yabancı olduğunu söylemektedir.

Kutub, küreselleşmeyi önüne kattığı her şeyi sürükleyip götüren büyük bir fırtınaya benzetir. Bu fırtınanın bir süre sonra dineceğini ancak geride tahrip ettiklerinin kalacağını belirtir. Bunun düzeltilmesinin uzun yıllar alabileceğini vurgular. Dünyadaki insanlara şunları söylemektedir; *''Gücünüzün yettiği kadarıyla kendinizi bu fırtınadan koruyun. Öncelikle dininize, ahlakınıza ve kendi geleneklerinize sımsıkı sarılmakla koruyun. Sonra da ilim, teknoloji ve daha çok üretmeyle bütün gücünüzü harcayarak koruyun. Belki bu yolla fırtınanın yaptığı tahribattan etkileri azalmış bir şekilde kurtulursunuz.''*[319] Ve Musa (a.s.) kavmine söylediği gibi; *''Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. O, kullarından dilediğini oraya hakim kılar. Güzel sonuç takva sahiplerinindir.''*[320] ayetini söyleyerek küreselleşmeden uzak durulması gerektiğini vurgular.

Ayrıca *''Küreselleşmenin İslamî yayılmanın sonunu getirecek mi''* diye akla gelebilecek bir soruya; Kutub, aksine İslamî uyanışın yayılmasının güçlü bir sebebi olacağını söylemektedir.[321]

3.5. İSLAM'DA KADIN-ERKEK İLİŞKİSİ VE BATI KÜLTÜRÜNÜN GETİRDİKLERİ

Kutub, *''İslam Budur''* kitabında bu konuya ayrı bir başlık açmış ve birçok eserinde de buna değinmiştir. *''Erkek veya kadın, Mü'min olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükafatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.''*[322] Ayetinden hareketle izah eder. Bu bağlamda kadın ve erkek arasındaki hassas eşitlik Kur'an'da da açıkça belirtilmektedir. Avrupa'nın bu meseleyi ele almasından oniki asır önce İslam bu düşünceyi getirmiştir. Çünkü Avrupalı düşünürler *''Kadının ruhu var mı?, Onun ruhu insanî mi yoksa hayvanî midir?, Eğer ruhu insan derecesinde ise erkeğin derecesinde midir yoksa daha aşağıda mıdır?''*[323] diye tartışıyorlardı. Hâlbuki asırlar önce İslam dini her ikisinin de tek asıldan, tek bir cinsten yaratılmış olduğunu beyan etmiş ve aynı ibadet yükümlülüklerini ikisine de yüklemişti. Bunların devamın da istenilen iki amaç da gerçekleştirildi. Bunlar kadının özgürlüğü adı altında insanların birbiriyle uğraşmasını sağlamak diğer amaç ise insanları düşünce özgürlüğü diyerek güçlerinin gerçek kaynağından uzaklaştırmaktı. Bu gerçek kaynak ise İslam ve Kur'andı. Bu kaynağın zayıflamasıyla dinin insan hayatındaki kutsallığını ortadan

[319] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 91.
[320] A'raf, 7/128.
[321] Kutub, *Küreselleşme ve Müslümanlar,* 78.
[322] Nahl, 16/97.
[323] Kutub, *İslâm Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 76.

kaldırmak, insanlarda şüphe oluşturmak ve köklerini zayıflatmak hedefleriydi. Dini; bilimden, toplumdan ve ahlaktan ayırdıkları için Müslümanların ilerlemesini engellediler.[324]

Yahudilerin kurmayı hedeflediği *''Modern Devlet''* ise Allah'ın şeriatı ile hükmetmeyen bir devlet olduğunu yazan Kutub, anayasanın ise Fransa'dan, İngiltere'den, İsviçre'den alınan kanunların konulmasını istediklerini belirtmektedir.[325] Ayrıca Hıristiyan dünyasının da dinden uzaklaşmasını isteyen masonlar, Fransız Devrimi ile körüklenen dine karşı kin ve nefreti arttırdıklarını belirten Kutub, Devrimin ''Özgürlük, kardeşlik, eşitlik'' sloganı da, Masonizmin sloganıdır, demektedir.[326] Hedeflerinin ise Batılı düşüncelerinin yayılması olduğunu belirtir.[327] Bu iddialarını yabancı kaynaklarla destekleyen yazar, Yahudi Oryantalistlerden Morroe Berger'in*''Günümüzde Arap Dünyası''* adlı kitabında şunları söylemektedir. *''Müslümanların zayıflamasındaki ve değişimindeki en etken unsur evin dışında çalışan ve eğitim almış kadındır.''*[328] şeklinde söylediğini nakleder.

Bu yaklaşımları ve düşünceyi *''Çağdaş Cahiliye''* diye niteleyen Kutub, Batının erkeğe verdiği bütün fırsatları ve görevleri kadınında yapabileceğini ayrıca bir suç işlendiğinde erkeğin cezasının kadınınkinden daha çok olması gerektiğini iddia etmektedir. Ancak Allah Tealâ suçu işleyen erkek olsun kadın olsun ayrım gözetmeden vermiştir. Allah kadın ve erkeğin eşit olmasını değil birbirini tamamlayan, bütünleyen iki cins olmasını murat etmiştir. Kadının ve erkeğin yükümlülükleri farklıdır ve Allah'ın koyduğu denge nettir. Kutub, Batının yaptığı, İslam ülkelerine kadının eşitliği ve devamında verilen sınırsız özgürlükler neticesinde İslamî değerler ve İslamcılık zayıflatılarak bir hastalık gibi gösterilmiştir. [329]

Ayrıca Kutub, İslam'da kadının konumuna bakıldığın da hiç de küçümsenmeyecek şekilde olduğunu ve kadının en çok değer gördüğü dinin İslam olduğunu belirtmektedir. İslam öncesi kadının bir kenara çekilmişliğinden, bilgisizliğinden uzaklaşarak İslamî alanda öğrenim görmüş şuurlu kadınlar olduklarını vurgulamaktadır.[330]

Baktığımızda İslamda kadına verilen haklara birçok örnek bulunmaktadır;

Medineli bir kadın, Havle bnt. Sa'lebe (v.32/652) *''mücadele eden kadın''* olarak bilinir ve kendisi hakkında ayet inmiştir ve cahiliye adetini devam ettiren eşi için ayette;

> ''Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ise size

[324] Kutub, *Evrim Ve Değişmezlik,* 318.
[325] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 101.
[326] Kutub, *Tartışmalar,* 117.
[327] Kutub, *İslâm Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 103.
[328] Kutub, *Oryantalistler ve İslam,* 146.
[329] Kutub, *İslam Budur,* 96; Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri,* 147-149; Kutub, *Biz Müslüman Mıyız*, 177-179.
[330] Kutub, *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu,* 124.

öğüt veriyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim köle azat etme imkanı bulamazsa, eşine dokunmadan önce art arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar Allah'a ve Resulüne hakkıyla iman edesiniz diyedir. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kafirler için elem dolu bir azap vardır.''[331]

İlim denizi kabul edilen Amre bnt. Abdurrahman (v.106/724) Tabiin döneminde yaşamış bir kadındır. Hz. Aişe (v.58/678)'nin yanında yetişen bu kadın, önemli bir hadis âlimidir. Ömer bin Abdulaziz (v.101/720) tarafından hadisler toplanırken Amre'ye ait olan hadislere öncelik verildiği görülmüştür. [332]

Kutub'a göre İslam toplumlarında, İslam ruhundan uzaklaşmış Müslüman kadınların durumu, Avrupalı kadının durumuyla benzerlikler göstermekteydi. Bu benzerlikler kadının çocuk doğurması, ev işlerini yapması ve başka işlerle meşgul olmayıp bunlarla sınırlandırılması, kadını erkeğin hizmetçisi görmesi halleriydi. Batı'ya baktığımızda Sanayi Devrimiyle birlikte kadına çok daha acımasız davrandığı görülmektedir. Sonrasında kadınların durumunu iyileştirmek adına her konu da eşitlik getirilmesi gerektiği ortaya atılmış ve Müslümanlar da bu yapılanları kendilerine örnek almaya çalışmıştır. Eğitimde ve iş hayatında kadın-erkek eşitliği, kendi kazancını sağlamak adına dışarıda çalışmak gibi birçok yenilik getirmek istediler.[333] Ancak Kutub'a göre bu gelişmeler ile aslında toplumun ifsadı başlamıştır. O'nun değerlendirmelerinde Mısır tecrübesi önemli bir yer tutar. Örneğin; Avrupa, kadınlara yapılan zulmü çözmeye çalışırken, Müslüman kadınlara gelen bütün belaların sebebinin örtüsü olduğu iddia etmiştir. Kutub, Avrupa'nın kadının özgürlüğü için erkekle mücadele ettiğini, Müslüman toplumların ise kadınların özgürlüğünün tesettür kalkınca olacağını düşündüklerini belirtir. Kutub, erkeğin tesettürle ne ilgisi olduğunu sorar ve şu şekilde açıklar;

Tesettür Allah'tan gelen bir emirdir, kadına kendi faydası için emreden erkek değildir. Zulmün ve değersizleştirilmenin tesettürle bir ilgisi bulunmamaktadır. Eğer bir insan; tertemiz, güzel ve beyaz bir elbise giyinse, sağlık ve afiyet içinde olsa daha sonra kendini yataklara düşüren bir hastalığa yakalansa ve bu hastalığı uzayıp gitse, sonra da kendi kendine *''Ben bu elbiseden dolayı hastalığa yakalandım. Hastalıktan kurtulmak için bu elbiseyi üzerimden atacağım..''* dese çok gülünç olmaz mı? O, böyle bir işi yapacak olsa ne kadar dar bir akılcılık yapmış olur. Müslüman kadının doktor, mühendis, dişçi, öğretmen olmasına örtü ve dinine bağlı bulunması hiç bir engel teşkil etmemektedir. Tesettürü bırakmak kesinlikle Müslüman kadının özgürleştirilmesinin yolu değildir, diyerek net bir duruş sergilemektedir.[334] Zira Kutub,

[331] Mücadele, 58/3-4.
[332] Fatma Bayraktar Karahan*, Rahman'ın Kadın Kulları,* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 330-332.
[333] Kutub, *İslam Dünyasının Aydınlanma Sorunu,* 77; Kutub, *İslam İnancı,* 185; Kutub, *Gelenekler Çatışması,* 50-57; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi,* 161- 164.
[334] Kutub, *İslam Dünyasının Aydınlanma Sorunu,* 84.

''Kadının Özgürlük Savaşı'' adlı eserinde Kasım Emin (v.1928)'in Mısır'a yaptığı faaliyetleri anlatır. Kasım Emin; Mısırlı, Türk kökenli muhafazakâr bir aileninin çocuğudur. Çok zeki bir çocuktur. Yirmi yaşında Kahire'de Fransız Hukuk Lisansını kazanmıştır ve bitirdikten sonra Fransa'ya gitmiştir.[335] Fransız bir kadınla evlenerek Mısır'a dönmüştür. Mısır'a döndükten sonra *Tahrir'ül-Mer'e* adlı eser yayımlamış ve halk tarafından ciddi tepkiler toplamıştır. Bu sebeple Kasım Emin bir süre korkusundan ve ümitsizlikten evine çekilmiştir. Tam o sırada Sa'd Zağlul[336] ortaya çıkmış, Kasım Emin'i cesaretlendirmiştir. Böylece Kasım Emin Mısır halkına *''Batılı milletlerin bizden önce izledikleri yoldan gitmeli, Batılı toplumlar gibi uygar olmalıyız''* diyerek halka konuşmalar yapmıştır. Kadınların özgürleşmesi adı altında tesettürün kaldırılması, eğitim görmesi ve iş hayatında olması gerektiği gibi konularda faaliyetler yürütmüştür.[337] Fransa toplumu, Mısır'da sağladığı eğitimle orada bulunan gençleri ve halkı kültürel bir etkiyle batıya özendirmiştir.[338]

İslam'da kadın ve erkeğin arasındaki en önemli ayrımın; miras ve aile sorumluluğu olduğunu belirten Kutub, bunlarda da kadın ve erkeğin arasında adaletin olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.[339] Ayrıca bir kısım insanın,

> İslam kadına düşmandır. Onun şerefini küçültmekte ve değerini alçaltmakta, kendi benliğinin şuuruna varma imkanını paramparça etmekte, onu erkek için maddi bir zevk ve üremek için bir araçtan başka bir şey ifade etmeyen bir hale sokmaktadır. O bu durumu ile erkeğe tabi bir konumdadır. Her hususta erkek ona egemendir ve her hususta ondan üstündür

şeklinde düşündüğünü vurgular. Böyle söyleyenlerin ya İslam'ın hakikatlerini bilmediğini ya da bilmekle birlikte fitne çıkarmak istediklerini savunur. [340]

İnsanın saptığını, Allah'ın indirdiğinde hiçbir sapma olmadığını belirten Kutub, Müslüman toplumların, Batı'nın kadına yaptığı zulmün farkında olmadığını söylemektedir.[341] O'nun bu ifadeleri yaşadığı ve gözlemlediği tecrübelerle oluşmuştur. Kadının bu denli üzerinde durulması Kutub'un dikkatini çekmiş ve birçok eserinde ve konferanslarında dile getirmiştir. İslam'ın Kadın'a en çok değer veren din olduğunu belirtmiştir.

---

[335] Muhammed Kutub, *Kadının Özgürlük Savaşı*, Ed. Cüheyman Taha Aydın, (İstanbul: Dava Adamı Yayınları, 2020), 9-10.
[336] Bkz. Hilal Görgün, ''Sa'd Zağlul'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/378-379.
[337] Kutub, *Kadının Özgürlük Savaşı,* 16.
[338] Kutub, *Kadının Özgürlük Savaşı,* 17.
[339] Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* 150; Kutub, *Evrim Ve Değişmezlik,* 224-244.
[340] Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler,* 133; Kutub, *Gelenekler Çatışması,* 167-171.
[341] Kutub, *İslam Budur,* 104.

3.5.1. Kutub'un Hıristiyan Toplumu ve Oryantalizm'e Bakışı

Doğu bilimi olarak bilinen Oryantalizm, kültürel hatta ideolojik bir yapıyla izceleme yapan içinde düşünceler, kavramlar, ilimler barındıran bir sistemdir. Yakın ve Uzak Doğu dillerini, toplum medeniyetlerini inceleyen batı kökenli araştırma alanlarına verilen isimdir. Edward Said, Batı'nın Doğu bilimi olan Oryantalizm, Batı'nın Doğu üzerindeki üstünlüğü ile eş anlama geldiğini belirtmiştir.[342] Muhammed Kutub, birçok kitabında Avrupa toplumunun mevcut dini anlayışını, dünya hayatını ihmal eden uhrevi bir din algısı olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple Avrupa toplumlarının dinin olmadığı bir dünya inşa etmeye çalıştıklarını, Rönesans'a bağlı tutum da bu daha da belirginleşip tamamen dünyevi yaşantıya yöneldiklerini açıklamaktadır.[343] Birçok Oryantalist bu düşüncenin etkisiyle, İslam'ın da böyle bir din olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Avrupa toplumunun İslam devletlerindeki dini düşünce ve yaşayışı azaltmak için en çok önem verdikleri konu aile olmaktadır. Kutub'a göre, Allah'ın değişmez kıldığı diğer ve en önemli unsur, ailedir. Ailenin, Rabbanî bir düzeni içerdiğini söyleyerek huzuru, güvenliği, rahatı ve nesillerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini bu düzenin Allah tarafından takdir edildiğini vurgulamaktadır.[344]

Muhammed Kutub, *''Oryantalistler ve İslam''* adlı eserinde birçok Oryantalistin eserini incelemiş ve verdikleri mesajlar üzerinde durmuştur. Vatikan'da papalar, kardinaller ve rahiplerin aracılığıyla Oryantalizmin düzenli, sürekli ve yaygın bir şekilde devam ettiğini belirtmiştir. Edward Said Oryantalistlerin, eserleri kendi bakış açılarıyla yazdıklarını adeta Doğu yaşamının, araştırmacıların arzularına göre yeniden düzenlenmiş olduğunu söylemiştir. Kutub'un bugörüşünü Said'te destekler, ona göre Oryantalizm *''bazı politik güçler ve bazı politik hareketlerin üretimidir''* diyerek açıklamıştır.

Muhammed Kutub'ta Mısır üzerinde Oryantalistlerin etkisi üzerinde dururken şunları söylemektedir;

> Balfour'un dediği gibi Britanya'nın Mısır'daki başarıları erişilmez türdendi. Mısır'ın işleri, bir ucu Balfour'un Doğu uygarlıkları üzerindeki genel görüşlerine, diğer ucu Cromer'in Mısır'daki günlük uygulamalarına dayanan iki başlı genel bir teoriye göre yürütülüyordu. Bu teori en kızgın çağını 1900 ile 1910 yılları arasında yaşadı.

diyerek Oryantalistlerin etkisini çok büyük olduğunu, Doğu'nun düşünme özgürlüğünün azalttığını belirtmiştir.[345] Said'in düşüncesini destekler nitelikte Kutub, *''iki sebepten dolayı İslam'ın ilerleyişi durdurulmuştur. Birinci sebebin, Müslümanların uzun süre devam edecek bir*

[342] Edward Said, *Oryantalizm,* çev. Nezih Uzel, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1998), 270-271.
[343] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 43.
[344] Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslamî Temelleri,* 143-147; Kutub, *20. Asrın Cahiliyesi*, 168.
[345] Said, *Oryantalizm,* 58.

*uykuya dalmış oldukları, ikincisinin ise kendi adamlarını insanların zihninde İslam'ın görünüşünü çirkinleştirmek üzere seferber etmesidir.''*der. [346]

Kutub, Oryantalistlerin çalışmalarını farklı yönlerden açıklarken Misyonerlik üzerinde de durmaktadır. Misyonerliğin hiçbir zaman yalnız Mesîhîliği yayma çabasında olmadığını, aslında siyasal bir haçlı faaliyeti de olduğunu belirtmiştir. Oryantalistlerin İslam'a dair yazdıkları eserlerin İslam dinini ve hakikatlerini araştırmak için olmadığını aksine Müslümanların inançlarını zayıflatmak ve değersizleştirmek için olduğunun üzerinde durmuştur.[347] Oryantalistlerinde belli hedefleri olduğunubelirten kutub, bunları şöyle sıralar;

- Akidenin doğruluğunda ve İslam'ın Allah tarafından indirilmiş bir din olduğu konusunda şüphe uyandırmak,
- Allah Resülüne iftiralar atmak ve Peygamberi çirkin göstermek,
- Müslümanların gözünde değerli olan şahsiyetleri, yaptıkları çalışmaları değersiz ve kötü göstermek,
- İslam toplumunun tarihini ve tarihsel varlıklarının sonucunu şeref duyulmayacak bir şekilde tasvir etmek,
- İslam'ın zorbalıkla yayıldığını söylemek, ayrıca İslam'ın Arap topluma göre geldiğini ve Arap dini olduğu izlenimi vermek,
- İslam'ın gerici, geri kalmış bir din olarak göstermek ve günümüzle uyuşmadığı izlenimi vermek,
- İslam'ın bir düzeni olmadığını, bir takım yönlendirmelerden ibaret olduğu, bütün düzen ve kurumları Pers ve Bizanslılardan alındığını ileri sürmek,
- İslam ile Müslümanların aynı olduğunu söyleyerek İslam'ın zayıf olduğunu söylemek,
- İbadet etmeden de Müslüman olunacağını düşüncesini yerleştirmek,
- İslam yolundan sapmış düşünce gruplarını överek bunlara dikkatlerini çekmek (Mutezilîlik, Hâricîlik, Ahmedilik, Kâdiyânîlik gibi)
- Müslüman liderlerinden belli kişileri övmek belli şahıslara hücum ederek kötülemek,

Kutub, Oryantalistlerin devamlı olarak ele aldıkları belli konuların bunlar olduğunu belirtir.[348]

Yahudilerin kendi menfaatleri adına toplumu fesatla dolup taşan büyük bir çiftliğe dönüştürmeye çalıştıklarını belirtir. Kutub, Yahudilerin maksadının batıya nazaran daha net olduğunu söyleyerek ahlakı parçalamak ve insanın dış görünüşe değer vererek tüketimi çoğaltmasını ve bunlarla meşgul olmasını gaye edindiklerini söylemektedir.[349] Tarihi verileri de kullanarak, Sultan II. Abdulhamid, Teodor Herzl'in Filistin'de Yahudiler için ulusal bir devlet kurma teklifini reddetmesinden itibaren birkaç ülkenin yardımlarıyla uluslararası Siyonizmin planı, Osmanlı Devletini yıkmak, Arap dünyasını birbiriyle çatışan ve birbirine düşman küçük devletler ortaya çıkarmayı hedeflediklerinden bahseder. Bu hedef Herzl'in 1897

[346] Kutub, *Oryantalistler ve İslam,* 41.
[347] Kutub, *Oryantalistler ve İslam,* 55.
[348] Kutub, *Oryantalistler ve İslam,* 80-83.
[349] Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 122.

yılında İsviçre'de yaptığı toplantı da elli yıl içinde Yahudi devletinin kurulmasının zorunlu olduğu kararlaştırıldı. Bu zaman içerisinde tüm istediklerini gerçekleştirmiş oldular.[350] Öncelikle İslam dünyasını Arap ve Türk olmak üzere ikiye böldüler. Arap dünyasının başına Şerif Hüseyin'in getirildiği *''Büyük Arap Devrimi''* ateşlendi ve bunun yönetimini Lawrence üstlendi. Bu devrimini ilk işi Abdulhamit'in yaptırdığı İstanbul ile Medine-i Münevvere arasındaki demir yolunu tahrip etmek oldu. Devamında Arapların bölgesinde bulunan birçok Türk asker ve subaylarını itilaf devletleri karşısında savaş alanında savaşsınlar diye bırakmak yerine onları boğazladı. Osmanlı Devletine karşı itilaf devletlerinin yanında oldular. Osmanlı'ya karşı savaşsınlar diye Lord Allenby'nin komutasında *''Arap''* bir ordu oluşturuldu. Daha sonrasında Arap bölgesinde Fransız ve İngiliz emperyalizmine boyun eğen zayıf küçük devletler oluşturuldu. Burada asıl maksat ise istenilen zaman da Filistin'i Yahudilere teslim etmekti.[351]

İslam dünyası gerçek bir temel üzerine yükselmedikçe gidişat değişmeyecektir,[352] diyen Kutub, ''*Binasını Allah'a saygı ve O'nun hoşnutluğunu kazanma temeli üzerine kuran mı daha hayırlıdır; yoksa binasını kaymak üzere olan bir uçurumun kenarına kurarak onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan mı? Allah hakkı çiğneyenleri doğru yola iletmez*.''[353] ayetini belirtmektedir.

[350] Bkz; Ergun Göze, *Siyonizm'in ve İsrail'in Kurucusu Teodor Herzl Hatıralar,* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2017)
[351] Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 596-600; Kutub, Enfal Sûresinden Eğitici Dersler, 52; Kutub, *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler*, 114.
[352] Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış,* 238.
[353] Tevbe Sûresi, 9/109

3.6. SELEFİLİK VE NEO-SELEFİLİK ARASINDA MUHAMMED KUTUB

İslam toplulukları, tarihin her safhasında; bir gevşeme, bozulma veya gerileme görüldüğünde çözümü Hz. Peygamber ve Sahabe'nin anlama, algılama ve uygulama geleneğine dönüşte bulmuşlardır. İslam dünyasında son iki yüzyıldır bilim, sanayi ve teknolojide, buna bağlı olarak da ekonomide geri kalınmışlığın nedeni bu görülmektedir. Ayrıca Müslüman devletlerin siyasal manada bir birliktelik oluşturmaması ve etkin bir güç haline gelmemesi İslam dünyasını, sömürgeye ve dış müdahalelere açık bir hale getirmiştir. Bu coğrafyalarda yaşanan olumsuzluklar hatta maddi sıkıntılar, insanlar arasında kendilerine yapılan emperyalist güce karşı direnme ve gruplaşmaya sebep olurken diğer yandan eskiye dönüş özleminin olmasıyla birçok grubun doğmasına neden olmuştur.[354] Bu sebeplerden doğan ve kendilerini Selefiyye olarak gören gruplar Hz. Peygamber ve Sahabe'yi anlama ve uygulama düşüncesiyle oluşmuştur. Hz. Peygamberin vefatından sonra Müslümanlar genişleyen İslam coğrafyası, yeni kültürlerle ve dinlerle karşılaşmış neticede farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar gruplaşmalara ve fırkaların çıkmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında İslâm âleminde ekonomik ve sosyal şartların giderek ağırlaşması, Batı'ya bağımlılığın daha da artması, ayrıca din ve inanç özgürlüğü üzerinde baskıların görülmesiyle Selefîlik hareketi sertleşme eğilimine girmiş ve çeşitli siyasal örgütler halinde kendini göstermeye başlamıştır. Mısır'da Hasan el-Bennâ'nın önderliğinde İhvân-ı Müslimîn, daha sonra Pakistan'da Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî ve onun öncülüğündeki Cemâat-i İslâmî ile başlayan bu süreç Selefîliği bir dinî ideoloji haline getirmiştir.[355]

Selef kelimesi, terim olarak Müslümanların önderlerini temsil eden sahabe ve tabiun içinde kullanılmıştır. Selefiyye, arap dilinde *''önce, önce geçen, önceki insanlar''* olarak geçmektedir.[356] Selefi taraftarları, davranışlarında ve Allah yolunda cihat'ta, Hz. Peygamberin yaşam tarzını taklit etmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber İslam'a davet eden bir hatip olarak Mekke'de faaliyetlerine başlamış. Ancak Müslümanların çoğalması, müşrik ve gayrimüslimlerin baskısı nedeniyle Medine'de bir devlet kurmuş ve Müslümanlar topluluk halinde yaşamıştır. Bugünkü selefi hareketlerde tıpkı peygamberin yaptığı gibi önceden sessizce tebliğde bulunmuş, şimdi ise bir İslam Devleti için siyasi taleplerde bulunmaktalardır.[357] Selefilik ve Neo-selefilik arasında bazı farklar bulunmaktadır. Neo-

[354] Mehmet Kubat, *''Selefiyye ile Neo-Selefiliğin Kesişen ve Ayrışan Yönleri'',* İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6/2 (2017), 125.
[355] M. Sait Özervarlı, ''Selefiyye''*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/399-402.
[356] Özervarlı, ''Selefiyye''*,* 69399-402.
[357] Muammer İskenderoğlu, *''Günümüz Selefiliği, Tasfiyeci, Siyasi ve Cihatçı Eğilimler''* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 19-20.

selefilik ise selefilik olarak nispet edilse de Vehhabiliğin Hâricîliğe evrilmiş hali olarak görülmektedir. Günümüz türkçesinde Neo-Selefiyye *''Modern Selefilik, Çağdaş Selefilik''* olarak kullanılmaktadır. Neo-selefilik tek bir grubun adı olmaktan ziyade daha geniş politik ve teolojik anlamlar kazanmıştır.[358] Baktığımızda Neo-Selefilik mezhepten çok bir düşünce yapısının adıdır. Bu düşünceye sahip gruplar kendilerinden önceki bütün otoriteleri ortadan kaldırarak Kitap ve Sünnet'e tabii olma yöntemini benimsemektedir. Suudi Arabistan'da bulunan Neo-Selefi düşünce kendilerine ait bu yöntemden çıkarak zamanla siyasal bir harekete evrilmiş, idealizm ve politik amaçların birleştirilmesiyle fanatik bir radikalizme dönüşmüştür.[359] Tezimizde çalıştığımız Muhammed Kutub'ta bu anlamda Neo-Selefiyye bir yapıya sahip bir düşünürdür. Bulunduğu ortamda Suud yönetimi İngilizlerle birlikte yol izlemiş, Kutub'ta devlet yönetimini eleştirerek Sahve hareketinin doğmasına öncülük ettiği görülmüştür.

[358] Kubat, *''Selefiyye ile Neo-Selefiliğin Kesişen ve Ayrışan Yönleri'',*128.
[359] Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslamî Akımları ve Sorunları,* 73-74.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ortadoğu'nun üzerinde bulunan sömürge, işgal ve baskılara karşı kimi Müslümanlar direnerek karşı durmuş, kimi Müslümanlar ise bunu kabullenerek Batının getirdiği her şeyi içselleştirmiştir. Bu çerçeve de Mısır'da ortaya çıkan İhvan-ı Müslimin hareketi; kültürel, dini ve siyasi mücadeleyi tercih eden bir harekettir. 1928 yılından sonra İhvan ideolojisi birçok insanı etkisi altına almıştır. Bu hareketi benimseyen ve geliştiren şahsiyetlerden biri de Seyyid Kutub'tur. Muhammed Kutub'dur.

İhvan-ı Müslimin kurucusu olan Hasan el- Benna, Tevhid, Kur'an, Peygamber ve selef anlayışını yirminci yüzyıla taşımış bir Müslüman liderdir. Yirmi yıllık ihvan hayatında birçok insanı etkilemiş ve Batı sömürgesine karşı mücadele vermiştir. Benna'dan sonra İhvan yönetimine gelen Seyyid Kutub'un radikal yaklaşımı ise dönemin siyasî yöneticilerinin sert tutumlarına sebep olmuştur. İngiliz sömürgesi altında olan Mısır, Seyyid Kutub'un idamına neden olmuştur. Muhammed Kutub İhvan mensubu değilken abisinin yaşadıkları onu etkilemiş ve kitaplar yazarak İhvan-ı Müslimin hareketine destek vermiştir.

Muhammed Kutub, birçok eserinde tevhid konusu üzerinde durmuş ve tevhitten çokça bahsetmiştir. Bunun sebebi Müslümanların, İslam'ın ilk geldiği yıllardaki gibi tekrar yükselmesi arzusudur. İhvan-ı Müslimin'in faaliyet alanları olan; okulların açılması, fabrikaların kurulması, medyanın güçlendirilmesi, ordunun silahlandırılması gibi faaliyetlerin yapılabileceğinden bahsederken bunları sahih bir akide ile inşa edileceğini belirtmiştir.

Eserleri incelendiğinde Kutub'un neo-selefi bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Bu düşüncesi Mısır'dan sonraki hayatında Vehhâbîlik ve İhvan'ın da birleşmesiyle farklı bir düşünce yapısı oluşturmuştur. Bu da Sahve hareketini ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sahve kurucularından el-Havali'nin hocası olması en belirgin kanıtıdır. Müslüman toplumların İslam'dan uzaklaşması konusunda Kutub, Üniversite ve akademisyenlik dönemlerinde birçok eser kaleme almış, yalın ve akıcı anlatımıyla kitapları ihvan gibi birçok Müslümanın el kitabı haline gelmiştir. Türkiye'de de okurları çok olan Kutub kardeşlerin birbirinden farklı bir İslamcılık anlayışı olduğu görülmektedir.

Yazdığı eserlerde bir yandan Batı uygarlığı ve kültürünün belli başlı konularını ele almıştır. Diğer yandan batının ideolojisi ve fikri akımları ile Emperyalizmini ele almıştır. Bunların İslam toplumuna verdiği zararları kitaplarında ele alıp Müslümanları bilgilendirmeye çalışmıştır. Diğer taraftanda Müslümanlara çıkış yollarını göstermekte, bunu yaparken de İslâm tarihinden dikkatle seçtiği önemli örneklere dayanarak ümmetin yeniden dirilme ve ayağa kalkma potansiyeline sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Kutub her eserinde

Müslümanlara, din konusunda tahkîki iman için çok çaba göstemek gerektiğini hatırlatmıştır. Eserlerinde ayet ve hadislere çok yer veren Kutub, Seyyid Kutub'un aksine ılımlı bir uslüp kullanmıştır. Seyyid Kutub'un meselelere radikal yaklaşımı ve edebi üslubu (şiir, beyitler) daha ön plandadır. Muhammed Kutub ise kitaplarında İslam düşüncesini çok yönlü ele almış ve daha felsefi ve akademik bir üslup benimsemiştir. Bunula birlikte Muhammed Kutub'un tarih anlayışında bazı çelişkiler olduğu görülmektedir. Bir taraftan Müslümanların dinlerinde ve geçmişlerinde Batılılar'daki gibi bir tahrif bulunmadığını iddia ederken diğer taraftan neredeyse İslam tarihinin tümünü *''inhiraf tarihi''* olarak görme eğilimindedir. Muhammed Kutub, Mısır ve Suudi Arabistan yönetimlerine Batı ülkelerinin siyasi yönden karışmasına tepki gösteren bir alim ve akademisyen olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdurrahman, Taha. *Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında.* çev. Abdi Keskinsoy. İstanbul: Pınar Yayınları, 2020.

Abdulkahir, el-Bağdadî. *Mezhepler Arasındaki Farklar(El Fark Beyne'l-Fırak)*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı 7. Baskı. Ankara: TDV Yay. 2014.

Acar, Muhammed Ali - Baycar, Abdulmuttalip. ''Seyyid Kutub'un Düşünce Sisteminde İdeal Toplum Ve Cihad''. *İhya Uluslararası İslam Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Temmuz 2019), 475-487.

Acar, Demet Şefika. ''İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu''. *Bilimsel Dergi Makalesi* (2007), 1- 26.

Akdoğan, İsmail - Kalaycı, Rıdvan.''Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik''. *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi* 1/1 (Mayıs 2014), 157- 186.

Akkoyunlu, Songül. *Hasan El-Benna'nın Din Ve Siyaset Anlayışı.* Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Albayrak, Sadık. *Türkiye'de İslâmcılık- Batıcılık Mücadelesi.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.

Atalan, Şeyda Buşra. *İslamcılıkta Kırılma Noktaları; Hasan El- Benna Ve Seyyid Kutub.* Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Bayraktar Karahan, Fatma. *Rahman'nın Kadın Kulları.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Biçer, Ramazan. ''Küreselleşme: İslam Teolojisi Bağlamında Bir Yaklaşım''. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2008), 18, 50-88.

Bilge, Muhittin. *Dini, Tarihi, İdeolojik Boyutuyla İslâmcılık*. Ankara: Binyıl Yayınevi, 2015.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslâmî Akımlar.* İstanbul: Klasik Yayınlar, 2017.

Büyükkara, Mehmet Ali. ''Sahve Şeyhleri Yeniden Suudi Rejiminin Hedefinde'', Anadolu Ajansı, İstanbul (15 Eylül 2017), 1-6.

Bor, Adil. ''Din İle İlişkisi Bağlamında Fıtratın Mahiyeti''. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi,* 21/3 (Aralık 2017), 1671-1704.

Demirci, Kürşat. ''Yahudilik''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/219-220. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Dursun, Davut. ''Orta Doğu Siyaseti Üzerine Notlar''. *Orta Doğu Yıllığı Dergisi* (2005), 312-332.

Düzgün, Şaban Ali. ''İnsanın Doğası (Fıtratı) Ve Özgürlüğü Üzerine''. *Kelâm Araştırmaları Dergisi* (2016), 14/2, 323-342.

Ebû Mâdî İlye, El-Cedâvil, (Dîvânü Şi'r). *Dâru'l İlm li'l-Melâyîn*. Beyrut: IX.Baskı, 1972.

Ebu Davud, Melâhim, 5.

El- Benna, Hasan. *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler).* çev. M. Beşir Eryarsoy - Osman Arpacukuru. İstanbul: Beka Yayınları, 2007.

El- Benna, Hasan. *Dâva ve Davetçinin Hatıraları*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2016.

El- Benna, Hasan. *Müslüman Kardeşler Teşkilatı.* çev. Akif Nuri Karcıoğlu. İstanbul: Dava Yayınları, 1949.

El- Benna, Hasan. *Tasavvuf Ve Ahlak Eğitimi,* çev. Ayetullah Güneş- Cuma Karan. İstanbul: Nida Yayınları, 2022.

Erkilet, Alev. *Orta Doğu'da Modernleşme ve İslamî Hareket*. Ankara: Hece Yayınları, 2010.

Eryarsoy, M. Beşir. ''Medeniyet Vafkı, Üniversite Birikim Yazısı.'' http://www.medeniyetvakfi.org/vakif/2012-09-21-07-39-00/yazanlarimiz/m-besir-eryarsoy/dort-tayf-in-ikincisi-muhammed-kutub-da-rabbine-dondu-2.

Et-Tancî, Muhammed B. Tavît. *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler*. Editör: Sönmez Kutlu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.

Gânim, İbrahim El-Beyyûmî. ''İhvan-ı Müslimin''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 21/580-583. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Gânim, İbrahim El-Beyyûmî. ''Hasan El- Benna''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.*16/307-310. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Görgün, Hilal. ''Muhammed Kutub''. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ek-2/307-310. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Görgün, Hilal. ''Seyyid Kutub''. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 37/64-68. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Görgün, Hilal. ''Vefeyat''. İslâm Araştırmaları Dergisi, 31(2014), 189-195.Hallaq, Wael B. *Modernitenin Reformu (Abdurrahman Taha' nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.

Görgün, Hilal. Sa'd Zağlul''. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/378-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Hallaq, Wael B. *İmkânsız Devlet (Modern Çağda Bir İslam Devleti Niçin Mümkün Değildir?*) çev. Aziz Hikmet. İstanbul: Babil Kitap 2019.

Hökelekli, Hayati. ''Fıtrat''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*13/47-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

İbn Manzur. *Lisân al'Arab.* Beyrut, Lübnan. Cilt: 5, 12,13,15.

İbn Teymiyye. *Tevhid Risalesi -er-risâletü't-tedmüriyye-*. Çev. Ulvi Murat Kılavuz. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.

İmam Gazâlî. *El-Münkızû mine'd-Dalâl*, çev. Osman Arpaçukuru. İstanbul:Beyan Yayınları, 2017.

İslamoğlu, Mustafa. ''Muhammed Kutub'la Hasbihal''. *Günlük Yazısı*. (Ağustos, 2006)

İskenderoğlu, Muammer. *Günümüz Selefiliği Tasfiyeci, Siyasi Ve Cihatçı Eğilimler.* Ankara: Otto Yayınları, 2017.

İşcan, Mehmet Zeki. *Siyasal İslâm: Dini ve Fikrî Temelleri.* Erzurum: Ekev Yayınları, 2002.

İkbal, Muhammed. *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden İnşası*. çev. Rahim Acar. 8. Basım İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Kara, İsmail. *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi 2, Metinler- Kişiler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Kara, İsmail. ''Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketleri Üzerine Birkaç Not''. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyumu Tebliğleri.* İsmail Kara - Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

Karaman, Hayrettin - Çağrıcı, Mustafa–Dönmez, İbrahim Kâfi–Gümüş, Sadrettin. Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri, 2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Karpat, Kemal H. *İslam'ın Siyasallaşması Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması.* çev. Şiar Yalçın. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Karameşe, Havva. *Modern Dönem Cihad Anlayışının Radikâlleşmesinde Devlet Etkisi: Mısır Örneği.* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kaya, Sıbğatullah. ''Muhammed Kutub'u Kaybettik''. *Umran Dergisi* (Mayıs, 2014) 8-13.

Kazanç, Fethi Kerim. ''Tevhid İnancı ve Evrensel Ahlak İlişkisi: Hz. İbrahim Örneği'', *Kelam Araştırmaları,* 9:1 (2011), 77-126.

Kılavuz, M.Tahir - Mercan, M. Hüseyin - Güder, Süleyman. *Orta Doğu'da İslamcı Siyaset 'Değişim Sürecinde Müslüman Kardeşler ve Nahda'*. İstanbul: İlke Yayınları, 2014.

Koç, Bekir. ''Orta Doğu'da Modernleşme Ve İslamî Hareketler'' *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2015) 337 -347.

Koloğlu, Orhan. ''Lawrence, Thomas Erward''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 27/114-116. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Korkmaz, Sıddık. *Küreselleşme Ve Dini Değerler.* Ankara: EskiYeni Yayınları, 2020.

Köse, Faruk. *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli İhvan-ı Müslimin.* İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014.

Köse, Hızır Murat ''Siyaset''*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.*37/294-299. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Kur'an-ı Kerim

Kutluer, İlhamî. ''İslamcılık''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/65-67. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kutub, Muhammed. *Biz Müslümân Mıyız.* çev. Mustafa Mutlu. İstanbul: Hilal Yayıncılık, 1997.

Kutub, Muhammed. *Bosna Hersek Katliamı.* çev. Hüseyin Aras. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1998.

Kutub, Muhammed. *İslam Budur.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.

Kutub, Muhammed. *İslam Dünyasında Aydınlanma Sorunu*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *İslam Ve Materyalizme Göre İnsan.* çev. Kemal Sandıkçı - M. Akif Aydın. İstanbul: Şamil Yayınevi,1972.

Kutub, Muhammed. *İslam İnancı.* çev. Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Evrim ve Değişmezlik. çev.* .M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.

Kutub, Muhammed. *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.

Kutub, Muhammed. *İslamı'ın Etrafındaki Şüpheler*. çev. Ali Özek. İstanbul: Çağaloğlu Yayınları, 1969.

Kutub, Muhammed. *İslamî Açıdan Tarihe Bakışımız.* çev. Talip Özdeş. İstanbul: Risale Yayınları, 2018.

Kutub, Muhammed. *Kelime-i Tevhid Lailahe İllallah, İnanç, Şeriat ve Hayat Metodları.* çev. M. Lütfü Özbey. İstanbul: İhtar Yayınları.

Kutub, Muhammed. *Kur'an-ı Nasıl Okuyalım.* çev. Bekir Karlığa. İstanbul: İşaret Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Küreselleşme ve Müslümanlar.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2017.

Kutub, Muhammed. *Nasıl Davet Edelim.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Oryantalistler ve İslam.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Muhammed. *Örnek İslâm Toplumu.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Muhammed. *Sosyal Bilimlerin İslâmî Temelleri.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Muhammed. *Tartışmalar.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2014.

Kutub, Muhammed, *Tih'ten Çıkış.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: BurucYayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Çağdaş Fikir Akımları.* çev. M. Beşir Eryarsoy, cilt:3. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Muhammed. *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler.* çev. Bekir Karlığa. İstanbul: İşaret Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Gelenekler Çatışması.* çev. Mehmet Ağırakça. İstanbul: Beka Yayınları, 2017.

Kutub, Muhammed. *Tevhid.* çev. Süleyman Altay. İstanbul: Buruc Yayınları, 2020.

Kutub, Muhammed. *İslâmi Tarih Yorumu.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2017.

Kutub, Muhammed. *Benzerini Getiremezler*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.

Kutub, Muhammed. *Kur'an-ı Kerim'den Eğitici Dersler.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2020.

Kutub, Muhammed. *Kadının Özgürlük Savaşı.* çev. Ömer Turan, Ed. Cüheyman Taha Aydın. İstanbul: Dava Adamı Yayınları, 2020.

Kutub, Muhammed. *İslamî Çalışmalarda Eğitimin Önemi*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Muhammed. *Kavramlar*. çev. Cihangir Ökmen. İstanbul: Beka Yayınları, 2020.

Kutub, Muhammed. *Enfâl Sûresinden Eğitici Dersler.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.

Kutub, Muhammed. *20. Asrın Cahiliyesi.* çev. Ahmet Ağırakça. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.

Kutub, Muhammed. *Peygamberden Pırıltılar.* çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2013.

Kutub, Seyyid. *İslâm'da Sosyal Adalet*. çev. Harun Ünal. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.

Kutub, Seyyid. *Yoldaki İşaretler*. çev. Salih Uçan. İstanbul: Hicret Yayınları, 1980.

Kutlu, Sönmez. *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları.* Ankara: Fecr Yayınları. 2016.

Kutlu, Sönmez, *"İslam Mezhepleri Tarihi'nde Usûl Sorunu" İslamî İlimlerde Usûl Mes'elesi,* Ensar Neşriyat-1, 2003.

Mannheim, Karl. *İdeoloji ve Ütopya.* çev. Mehmet Okyayuz. Ankara: Nika Yayınevi, 2016.

O'leary, De Lacy. *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri.* çev. Hüseyin Yurdaydın - Yaşar Kutluay. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

Onat, Hasan. *Emeviler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

Öge, Sinan. ''Arabesk Kader Algısı, -Orhan Gencebay Örneği''. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 41 (Erzurum, 2014).

Özervarlı, M. Sait. ''İbn Teymiyye''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*20/405-413. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Özervarlı, M. Sait. ''Selefiyye''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 36/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Özcan, Zeki. *İnsan ve Tanrı*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.

Özler, Mevlüt. ''Tevhid''. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Roy, Olivier. *Siyasal İslam'ın İflası*. çev. Cüneyt Akalın. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Said, Edward. *Oryantalizm.* çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1998.

Sarmış, İbrahim. *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub 1*. İstanbul: Fecr Yayınları, 1993.

Sarıkaya, Berat.''İbn Teymiyye'nin Tevhid Anlayışı Ve Pratik Tevhid Vurgusu''. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 4/7 (4-2015), 92-114.

Şahin, Hanefi. *Olgu İle Algı Arasında İbn Teymiyye.* İstanbul: Mana Yayınları, 2021.

Şimşek, Yusuf. *Seyyid Kutub'un Din Ve İman-Amel İlişkisine Yaklaşımı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Teke, Selim. ''Suudi Arabistan'ın Hedefinde (Uyanış) Var.'' *Gzt, Mecra Dergisi* (İstanbul, 10 Eylül 2018). https://www.gzt.com/mecra/suudi-arabistanin-hedefinde-uyanis-var-3432464.

Toprak, Ubeydullah. ''Vefatı'nın 1. Yıl Dönümünde Muhammed Kutub''. *Aylık Eğitim ve Düşünce Dergisi, Genç Birikim,* 66/191 (Nisan, 2015).

Yeken, Fethi. *Çağdaş İslâm Önderleri*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.

Yeşil, Ümmühan. *Seyyid Kutub'un Siyasî Düşüncesinin Teolojik Temelleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ÖZ GEÇMİŞ

…… yılında ……..'in …….. ilçesinde doğdu. …….. yılında …….. Anadolu İmam Hatip lisesinden mezun oldu. …… yılında …….. Ünivesitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans bölümünü bitirdi. DGS ile örgün okuyarak …….. yılında …… Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. ……. yılında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak atandı. Halen Kur'an Kursu Öğreticiliğine devam etmektedir. Evli, 2 çocuk annesidir.